

MASARYKOVA UNIVERZITA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ
KATEDRA POLITOLOGIE

MAGISTERSKÁ PRÁCE

**DÁRFÚR JAKO PŘÍPADOVÁ STUDIE KLIMATICKÉ
ZMĚNY A KONFLIKTU**

Benjamin Mlýnek

(UČO 273749)

Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Šmíd, PhD.

Obor: Bezpečnostní a strategická studia

Brno 2012

Prohlášení o autorství práce

Prohlašuji, že jsem magisterskou práci na téma *Dárfúr jako případová studie klimatické změny a konfliktu* vypracoval samostatně a použil jen zdroje uvedené v seznamu literatury.

V Brně, 2. 1. 2013

.....

Rád bych poděkoval Mgr. Tomáši Šmídovi, PhD. za ochotné vedení práce a cenné rady při jejím zpracování. V neposlední řadě mé díky patří také Mgr. Benjaminu Mlýnkovi za stylistickou a gramatickou korekturu práce.

Obsah

Seznam zkratek	8
1. Úvod	11
2. Přehled literatury	15
2.1 Vývoj teoretických argumentů	15
2.2 Syntetizovaný kauzální model	18
2.3 Empirické testování teoretických předpokladů	19
3. Design výzkumu	22
3.1 Konceptualizace proměnných	23
3.2 Hypotézy	24
4. Analýza konfliktu v Dárfúru	26
4.1 Kontext konfliktu	27
4.1.1 Geograficko-demografický kontext	27
4.1.2 Historický kontext	28
4.1.3 Národní a regionální kontext	29
4.1.4 Signály včasného varování	30
4.2 Strany konfliktu	31
4.2.1 Primární strany	31
4.2.2 Sekundární strany	33
4.3 Neslučitelnost	35
4.3.1 Lokální úroveň konfliktu	36
4.3.2 Konflikt na národní úrovni	37
4.3.3 Mezinárodní úroveň	37
4.4 Mocenské vztahy	38
4.4.1 Zdroje moci	38
4.4.2 Mocenské vztahy	39
4.5 Dynamika konfliktu	40
4.5.1 Chování a postoje aktérů	41
4.5.2 Fáze konfliktu	42
4.5.3 Faktory	45
4.6 Řešení konfliktu	46
4.6.1 Mediace a mírová vyjednávání	46
4.6.2 Peacekeeping	48
5. Společenské následky klimatické změny	49
5.1 Politická nestabilita	49
5.2 Společenská fragmentace	51
5.3 Ekonomická nestabilita	51
5.4 Nevhodná reakce	52
5.5 Migrace	54
6. Klimatická změna a nedostatek zdrojů	56
6.1 Klimatická změna	56
6.2 Nedostatek zdrojů	58

7. Obživa a migrace.....	61
7.1 Rostlinná produkce	61
7.2 Živočišná produkce.....	62
7.3 Populační tlak	65
7.3.1 Migrace.....	65
7.3.2 Přirozený populační přírůstek	67
7.4 Vládní politiky a ekonomická nestabilita	67
8. Alternativní hlavní příčiny	69
8.1 Špatné vládnutí	69
8.2 Společenské nerovnosti	73
8.3 Špatné sousedství.....	74
9. Závěr	76
9.1 Klimatem zapříčiněný konflikt	76
9.2 Výsledky analýzy	77
Použitá literatura.....	81
Anotace	89
Přílohy	91
Příloha 1 – Syntetizovaný kauzální model	92
Příloha 2 – Obecná mapa Súdánu	93
Příloha 3 – Mapa vegetačních zón v Súdánu.....	94
Příloha 4 – Hlavní zaznamenané konflikty v Dárfúru, 1932-2000.....	95
Příloha 5 – Dlouhodobá změna dešťových srážek	96
Příloha 6 – Grafy PDI pro stanice el-Fasher a Nyala	97
Příloha 7 – Každoroční migrační trasy pastevců	98
Příloha 8 – Degradace půdy v okrese Renk.....	99
Příloha 9 – Změny počtu obyvatel regionů Súdánu, 1973-2008	100

Text práce čítá 167 618 znaků včetně mezer.

Seznam zkratek

AMIS	<i>African Union Mission in Sudan</i> , Mise Africké unie v Súdánu
CIA	<i>Central Intelligence Agency</i>
CPA	<i>Comprehensive Peace Agreement</i> , Komplexní mírová smlouva
ČSU	Český statistický úřad
DDAG	<i>Darfur Development Advisory Group</i>
DPCR	<i>Department of Peace and Conflict Research</i> , Katedra výzkumu míru a konfliktu na Univerzitě v Uppsale
FAO	<i>Food and Agriculture Organisation of the United Nations</i> , Organizace pro výživu a zemědělství
FFP	<i>Found for Peace</i>
FSI	<i>Failed State Index</i> , Index rozpadu státu
FUC	<i>Front uni pour le changement</i> , Jednotná fronta za změnu
ICG	<i>International Crisis Group</i>
ICRC	<i>International Committee of the Red Cross</i> , Mezinárodní komise Červeného kříže
IPCC	<i>Intergovernmental Panel on Climate Change</i> , Mezivládní panel pro změnu klimatu
JEM	<i>Justice and Equality Movement</i> , Hnutí spravedlnosti a rovnosti
LJM	<i>Liberation and Justice Movement</i> , Hnutí pro osvobození a spravedlnost
NDA	<i>National Democratic Alliance</i> , Národní demokratické aliance
NIF	<i>National Islamic Front</i> , Národní islámská fronta
OSN	Organizace spojených národů
PC	Popular Congress, Lidový kongres
PDI	<i>Pedj Drought Index</i> , Pedjův index sucha
RDL	<i>Rassemblement pour la Démocratie et la Liberté</i> , Shromáždění za demokracii a svobodu
SCBS	<i>Sudan Central Bureau of Statistics</i> , Súdánský centrální statistický úřad
SCUD	<i>Socle pour le Changement, l'Unité et la Démocratie</i> , Platforma pro změnu, Národní jednota a demokracie
SLA	<i>Sudan Liberation Army</i> , Súdánská osvobozenecská armáda
SLA-MM	Frakce SLA vedená Minim Minawim

SPLM	<i>Sudan People's Liberation Movement</i> , Súdánské lidové osvobozené hnutí
UCDP	<i>Uppsala Conflict Data Program</i>
UNAMID	<i>African Union – United Nations Hybrid Operation in Darfur</i> , Hybridní mise OSN a Africké unie v Dárfúru
UNEP	<i>United Nations Environmental Programme</i> , Program OSN pro životní prostředí
UNDP	<i>United Nations Development Programme</i> , Rozvojový program OSN
USA	<i>United States of America</i> , Spojené státy americké
USGS	<i>United States Geological Survey</i>

1. Úvod

Udělení Nobelovy ceny míru Mezivládnímu panelu pro změnu klimatu (IPCC) a Al Goreovi v roce 2007 „[...] za jejich úsilí vybudovat a rozšířit větší vědění o člověkem způsobené klimatické změně [...]“ (Nobelprize 2007) nebo pořádání gigantického politického summitu Rio+20, obecně zaměřeného na ekologii a udržitelný rozvoj, jsou jen drobné příklady toho, že problematika klimatické změny se těší významné pozornosti v akademické, politické i mediální sféře. Je tomu tak především díky aktuálnosti tématu a díky případným hrozbám, které (dle některých aktérů) mohou výrazně ovlivnit dosavadní způsob našich životů. Nemalou mírou se na značné pozornosti podílí také pochybnosti o určitých vědeckých závěrech. Už jen samotná existence klimatické změny, ale stejně tak i její příčiny a následky, jsou mnohými aktéry zpochybňovány, neboť celá řada zdrojů (ať už podporujících či oponujících) je spekulativní, nepodložená a normativně zabarvená.

Diskuze o skutečné existenci klimatické změny, jejímu původu a příčinách není předmětem zájmu této práce a měla by být ponechána odborníkům z přírodovědných oborů. Lze ale vycházet z vědecky i politicky uznávaných závěrů IPCC, který z převážné části vychází z recenzovaných zdrojů uznávaných vědců a vědeckých institucí. Zůstává ale otázkou, jaké jsou konkrétní následky klimatické změny a její dopad na společnost. Za předpokladu, že lidská obživa je do určité míry závislá na klimatických podmínkách, dramatické změny klimatu pravděpodobně povedou i ke změnám společenským. Mimo jiných společensko-vědních a politologických disciplín a subdisciplín se oblasti klimatické změny dotýká také podobor teorie konfliktu. V tomto průniku oborů je zkoumán možný kauzální vztah klimatické změny a jejích následků na vznik a průběh konfliktu. Tato práce se zabývá právě popsaným tématem a nahlíží na něj z politicko-vědní perspektivy.

Hlavním motivem pro toto tematické zaměření práce je autorův laický zájem o ekologické otázky obecně a příležitost skloubit tuto oblast se seriózním studiem politologie a bezpečnosti, do nějž výzkum konfliktu spadá. Zkoumání klimatické změny se stává obzvláště lákavé především pro rostoucí nesourodost v kvalitě vědeckých závěrů. Nahlížíme-li klimatickou změnu prizmatem přírodních věd, respektovaní odborníci se blíží k široce uznávanému konsenzu o základních premisách studovaného jevu (IPCC 2007). Na druhou stranu z pohledu sociálních věd, které zkoumají zejména dopady klimatické změny na společnost, jsou závěry stále velmi nejasné, spekulativní a další výzkum je nutný (např. Gleditsch 2012). Tento fakt je zejména platný pro průnik teorie konfliktu a klimatické změny, kde se ve většině případů

setkáváme se závěry o slabé vypovídající hodnotě. Prvotní impulsem k hlubšímu studiu tématu bylo přečtení speciálních vydání časopisů *Political Geography* (sv. 26, č. 6, 2007) a *Journal of Peace Research* (sv. 49, č. 1, 2012), které se zaměřují na vztah mezi klimatickou změnou a konfliktem.

V rámci popsaného tématu se práce zabývá výzkumem vztahu mezi následky klimatické změny a konfliktem v subsaharské Africe. Konkrétně je tato oblast zkoumána na případu konfliktu v súdánském Dárfúru.¹ Práce se snaží odpovědět na dvě následující otázky. *Ovlivňují dopady klimatické změny vznik a průběh násilného konfliktu v Dárfúru? Pokud ano, jakým způsobem k tomu dochází?*

Jak ukazuje přehled literatury v následující části práce, kauzální vztah mezi klimatickou změnou a konfliktem není jednoznačně prokázán. Další výzkum cílený na vyjasnění této otázky je nezbytný jak pro akademickou sféru, tak i jako další důvěryhodný argumentační zdroj pro politickou a veřejnou debatu o klimatické změně. Cílem práce je tedy potvrdit nebo vyvrátit (nebo přesněji řečeno přispět k potvrzení nebo vyvrácení) již vyřčených základních teoretických předpokladů o vztahu mezi klimatickou změnou a konfliktem.

Jednou z překážek ve výzkumu v této oblasti je náročnost nalezení vhodné konceptualizace a z toho vycházející operacionalizace oněch *následků klimatické změny*. V následující teoretické části textu je identifikováno několik teoretických východisek, která byla již testována v některých zejména kvantitativních výzkumech a následně aplikována na kvalitativní analýzu konfliktu. Práce tedy reaguje na nejnovější teoretické předpoklady a kombinuje závěry jak čistě teoretických prací, tak i výsledky z empirických studií, které testují tyto teoretické předpoklady. Práce se snaží do určité míry přispět k aktuální teoretické debatě, neboť také pracuje s nedávno publikovanými studii, a tak reaguje na současný stav poznání v dané oblasti. Navíc v českém prostředí neexistuje žádná studie, která by se zabývala případem dárfúrského konfliktu z dané perspektivy.

Násilný konflikt v Dárfúru byl jako studovaný případ vybrán především proto, že je často označován jako konflikt, který je zapříčiněn klimatickou změnou (např. Pan Ki Moon 2007; Gleditsch, Nordås 2007: 634, Sachs 2007; Benjaminsen a kol. 2012 aj.). Za předpokladu, že subsaharská Afrika je oblastí, kde je možné sledovat klimatické změny a současně je místem,

---

¹ Pokud existuje počestěná varianta vlastního jména nebo geografického názvu, je v práci primárně použita tato forma (např. Súdán, Dárfúr, Chartúm apod.). Ve všech ostatních případech je výhradně použita anglická transkripce (např. al-Bashir, el-Fasher apod.).

kde je obživa místních obyvatel do značné míry závislá na klimatu (především díky velkému podílu deštěm zavlažovaného zemědělství), je oprávněné zahájit výzkum právě zde. Dokud nebude etablována a potvrzena základní teorie vysvětlující vztah mezi klimatem a konfliktem, není vhodné zahajovat výzkum tzv. „deviantních“ případů. Na druhou stranu je ale nutné brát na vědomí, že toto zmíněné „onálepkování“ dáfrúrského konfliktu, jako konfliktu klimatického, může být do jisté míry zavádějící a případné příčiny násilí mohou spočívat v úplně jiné proměnné. Během provádění výzkumu si je autor vědom daného rizika a předpoklad klimatického konfliktu je nahlížen kriticky.

Jak je již patrné z předešlého popisu, práce je kvalitativního charakteru a lze ji specifikovat jako případovou studii. Konkrétně se jedná o případovou studii, která potvrzuje (nebo vyvrací) teorii (*theory-confirming/theory-infirming case study*) dle Lijphartovy typologie (1971: 961) či jako analýza případové studie (*case-study analysis*) dle Van Evera (1997: 29-30), který tuto metodu definuje jako detailní výzkum případu za účelem ověření, zda se události vyvíjejí dle predikce určené testovanou teorií. Volba užití metody kvalitativního výzkumu reaguje na obecný trend generování důkazů relevantních pro danou teoretickou debatu. Dle Marijke Verpoorten (2012: 548) nebo dle Nils Gleditsche (2012: 6) se obecně příliš nedaří dokazovat kauzální vztah mezi nedostatkem obnovitelných zdrojů (do jisté míry ovlivněn klimatem) a konfliktem na základě kvantitativních studií, neboť zjednodušující charakter analyzovaných dat nemusí vždy vhodně reprezentovat podstatu lokálních vztahů mezi nabídkou a poptávkou. Z toho důvodu je ospravedlnitelné nejprve prohlubovat poznání jednotlivých případů kvalitativní metodou.

Práce se skládá ze dvou částí. Po obecném úvodu následují dvě teoretické kapitoly, ze kterých vychází empirická část práce. Druhá kapitola shrnuje dosavadní teoretické poznatky a relevantní literaturu věnující se vztahu mezi klimatickou změnou a konfliktem. Je zde také představen *syntetizovaný kauzální model*, který je následně využit jako testovaná teorie v empirické části. Třetí kapitola konceptualizuje závislou a nezávislou proměnnou včetně pojetí nedostatku obnovitelných zdrojů. Dále je popsána metoda a mechanismus, jak jsou tyto koncepty zkoumány v empirické části práce a jsou stanoveny hypotézy. Empirickou část práce otevírají nejprve dvě kapitoly věnující se závislé proměnné. Ač by se mohlo zdát logické začít nejprve s analýzou nezávislé proměnné, v této práci je zvolen opačný postup. Představení konfliktu totiž poskytuje vhodný úvod do komplexní společenské reality v Dárfúru a vede k větší přehlednosti práce.

Čtvrtá kapitola tedy analyzuje konflikt dle metody univerzity v Uppsale. Pátá kapitola zkoumá bezprostřední příčiny vzniku konfliktu, definované také jako možné společenské následky klimatické změny. Šestá a sedmá kapitola se následně věnuje nezávislé proměnné. Nejprve jsou analyzovány dopady klimatické změny na studovanou oblast. Je zodpovězena otázka, zda došlo v jejím důsledku k nedostatku zdrojů. Dále jsou zkoumány následky klimatické změny – a to zejména klimatem zapříčiněná migrace, ztráta obživy a obecně ekonomická nestabilita. Osmá kapitola se věnuje alternativním hlavním příčinám, které by potenciálně mohly zapříčinit vznik konfliktu místo testované klimatické proměnné. V závěru práce je zhodnocen vliv klimatické změny na vznik konfliktu. Jsou shrnuty základní poznatky a vyhodnoceny hypotézy. Pro doplnění a ilustraci některých argumentů jsou na konci textu připojeny přílohy.

Vzhledem k povaze práce vychází empirická část výhradně ze sekundární literatury. Studovány jsou především relevantní vědecké časopisy, jako například *Political Geography* nebo *Journal of Peace Research*, a dále odborné publikace. Při sestavování teoretické části práce bylo nutné se vypořádat s relativně malým počtem publikovaných prací věnujících se teoretickému vztahu mezi klimatickou změnou a konfliktem. Empirická část práce je potom založena jak na bohaté sekundární literatuře o studovaném případě, tak i na datech zpracovaných celou škálou organizací působících v oblasti. Nicméně i v této části se autor potýkal s nedostatkem relevantních a důvěryhodných informací především statistického charakteru, například o růstu obyvatel, migraci nebo ekonomické aktivitě.

2. Přehled literatury

I přesto, že řada odborníků a laiků oponuje současnému mainstreamovému názoru o klimatické změně a nelze zatím jednoznačně tvrdit, že by panovala úplná shoda mezi odborníky a politiky o její skutečné existenci a jejím zapříčinění lidskou činností, tato práce vychází z předpokladu, že klimatická změna je reálně odehrávající se jev. Toto tvrzení je podpořeno závěry uznávaného Mezivládního panelu pro klimatickou změnu (IPCC), který lze považovat za dostatečně relevantní zdroj. IPCC neprovádí výzkum jako takový, ale spíše shromažďuje dosavadní vědecké poznatky relevantní pro studované téma, shrnuje je a vyhodnocuje je. Díky tomu, že panel nezaujatě vyhodnocuje závěry autorů a výzkumných institucí bez ohledu na jejich postoj ke klimatické změně, lze závěry IPCC považovat za důvěryhodné. Dle Čtvrtého vyhodnocujícího reportu IPCC (2007) shledává, že ke klimatické změně skutečně dochází a z 90 % či více je zapříčiněna lidskou činností. I přes vědomí možné nepravdivosti tohoto závěru, není této debatě v textu věnován větší prostor, především z důvodu autorovy oborové specializace, rozsahu a zaměření práce.

Následující kapitola se snaží shrnout dosavadní vývoj literatury, která se zabývá vztahem mezi klimatem a konfliktem. V první části je představen vývoj relevantních teoretických úvah. Speciální pozornosti se těší syntetizovaný kauzální model, který shrnuje určité závěry teoretické debaty. Následně je zmapován proces empirického testování teoretických předpokladů. Empirická část této kapitoly se zabývá pouze relevantními pracemi, které byly sepsány v posledních deseti letech.

2.1 Vývoj teoretických argumentů

Mnoho příspěvků, které se zabývají vztahem mezi klimatem a konfliktem, bývá často řazeno k neo-malthusiánskému směru. Thomas Malthus ve své stěžejní práci *Esej o principu populace* (1798) tvrdí, že růst populace je přirozeně kontrolován válkami, hladomory a nemocemi, neboť potravinová produkce je omezená. I přes významný Malthusův vliv na ekonomii v 19. století se nakonec jeho teze prokázala jako nepravdivá, zejména díky technologické inovaci, která umožnila dostatečnou produkci potravin pro několikanásobně početnější populaci, než byla koncem 18. století. Nicméně i navzdory tomuto nespornému faktu je neo-malthusiánské paradigma aktuální i pro současnou vědeckou debatu. Marijke Verpoorten (2012) pro to nalézá dvě vysvětlení. Zaprvé byla průmyslová revoluce založena na levné energii získané díky fosilním palivům, jejichž dostupnost se razantně snižuje. Navíc

jejich těžba a spalování způsobuje environmentální problémy. Zadržím, navzdory ohromnému nárůstu potravinové produkce, i v dnešní době dochází k hladomorům. Nelze tedy očekávat světovou katastrofu dle Malthuse, ale můžeme pozorovat tzv. lokální katastrofy, jež jsou následkem selhání tržních a státních institucí.

V současnosti se Malthusovy myšlenky objevují ve směru nazvaném *neo-malthusianismus*. Jeho zastánci tvrdí, že populační růst, spolu se stále se zvyšující spotřebou na osobu, povede nevyhnutelně k vyšší poptávce po přírodních zdrojích. Ta musí vyústit v jejich nedostatek a následné konflikty (např. Ehrlich 1969; Goldstone 2002 ad.). Zřejmě nejznámější představitel tohoto směru, který se zabývá vlivem environmentálních podmínek na vznik konfliktu, je Thomas Homer-Dixon. Výstupem z jeho výzkumného projektu (Homer-Dixon 1994) jsou čtyři závěry. Zaprvé vyčerpání a degradace orné půdy, pralesů, vody a rybářských oblastí vede ke společenským nepokojům a konfliktům. Zadruhé zdrojem konfliktů může být také tzv. environmentální nedostatek (*environmental scarcity*), který je definován jako nedostatek obnovitelných zdrojů rozdělených na environmentální statky, jako např. dřevo nebo loviště ryb, a na environmentální služby, např. koloběh vody či vlídné klima. Environmentální nedostatek může být zapříčiněn změnou životního prostředí s přímým dopadem na množství a kvalitu obnovitelných zdrojů. Nicméně environmentální nedostatek může vzniknout také jako následek populačního růstu, kdy je stejné množství zdrojů děleno mezi více lidí, či jako následek nerovné distribuce zdrojů, kdy úzká skupina kontroluje velké množství zdrojů a zbytek populace tak nechává ve stavu environmentálního nedostatku. Zatřetí environmentální nedostatek je umocněn kombinací jeho výše zmíněných zdrojů. Fenomén nazvaný „ovládnutí zdrojů“ (*resource capture*) nastává v situaci, kdy klesá absolutní množství a kvalita zdrojů a současně roste populace. Mocnější skupiny společnosti v takovém případě inklinují ke zvýšení kontroly nad zdroji na úkor ostatních a tím zvyšují nerovnoměrnost distribuce zdrojů a tak i celkový environmentální nedostatek. Druhý běžný scénář, nazvaný „ekologická marginalizace“ (*ecological marginalization*), je následkem působení vysoké hustoty obydlí a nerovného rozdělení zdrojů. Tyto faktory způsobují migraci znevýhodněných skupin. Ty jsou nuceny osidlovat ekologicky nestabilní oblasti se zvýšeným (přírodním) rizikem na hospodaření, např. oblasti ohrožené desertifikací, sesuvy půdy apod. A konečně začtvrté, tato rizika mohou být snižována na základě sociální a technické vynalézavosti. Tím jsou myšleny podmínky v dané společnosti, které dokážou zajistit společnosti odolnost vůči environmentálním nedostatkům – např. produkce

a obchodování s výrobky nezávislémi na ohrožených zdrojích nebo právní normy garantující určitou rovnost v distribuci zdrojů.

Řada autorů přichází s alternativním, avšak ne nutně protichůdným, vysvětlením vztahu mezi zdroji a konflikty. Spíše než nedostatek je příčinou konfliktu hojnost přírodních zdrojů – zejména ropy, diamantů a dalších nerostných surovin, které jsou cenné a snadno obchodovatelné. Paul Collier a Anke Hoeffler (1999) ale i další odborníci (např. de Soysa 2002) tvrdí, že pravděpodobnost konfliktu je vyšší v zemích s bohatstvím přírodních zdrojů. Ty mohou být využity k financování ozbrojené opozice a rebelie motivované zvýšeným příjmem. Toto tvrzení zde není nahlíženo jako protichůdné vůči předpokladu o environmentálním nedostatku. Paul Collier a další se zaměřují na drahé minerály a primární suroviny, které jsou snadno obchodovatelné. Zastánci neo-malthusianismu se věnují vodě, orné půdě a podobným přírodním zdrojům, které jsou často nezbytné pro ukojení základních fyziologických potřeb dané společnosti.

Pokud se však vrátíme zpět k tématu environmentálního nedostatku, Homer-Dixonovu tezi do určité míry podporují historické studie Mike Davise (2001) a Jared Diamonda (2005). I přesto, že se nevěnují přímo konfliktům, oba na vybraných případech zkoumají, jak v historii působily environmentální a klimatické změny v interakci s dalšími socio-ekonomickými faktory. Davis tvrdí, že extrémní hladomory koncem 19. století byly zapříčiněny jak rozsáhlým suchem, tak jeho interakcí se společenskými, politickými a ekonomickými změnami souvisejícími s kolonizací. Diamond na základě 12 detailních případových studií dokumentuje, že ve všech případech, kdy došlo ke kolapsu zkoumané civilizace, na pádu se podílela klimatická změna nebo změna klimatu v interakci s další společenským faktorem (ztráta obchodních partnerů, konflikt s externím nepřítelem atd.).

Do debaty o kauzálním vztahu mezi změnou klimatu a konfliktem významně přispívají John Barnett a W. Neil Adger (2007), kteří se zaměřují na vztah mezi klimatem, lidskou bezpečností a konfliktem. Nalézají tři závěry. Zaprvé má klimatická změna přímý negativní dopad na živobytí a tím snižuje lidskou bezpečnost. Významnost tohoto vztahu je závislá obecně na klimatické zranitelnosti zkoumané společnosti. Konkrétně tedy platí v situaci, kdy je společnost do značné míry závislá na příjmu z klimaticky ohrožených přírodních zdrojů a kdy nízká kapacita společenských institucí neumožňuje dostačené přizpůsobení se změnám. Zadruhé Barnett a Adger argumentují tím, že samotný nedostatek lidské bezpečnosti mění motivaci a racionální kalkul jedinců. Usnadňuje tak rekrutování zasažených obyvatel do

ozbrojených jednotek a tím zvyšuje riziko konfliktu. Klimatická změna může být důsledkem čtyř jevů (živobytí náchylné na klimatické změny, chudoba, slabé státy a migrace), jejichž existence zvyšuje ochotu jedinců racionálně se rozhodnout pro aktivní účast v ozbrojeném násilí. Zatřetí klimatická změna může zapříčinit selhávání státu jako garanta lidské bezpečnosti. Silný stát v případě krize dokáže zajistit podporu zasaženým obyvatelům. Zajistit jim příjem, potravu či jinou nezbytnou podporu a stejně tak i strukturálně snižuje konfliktní tenze mezi společenskými skupinami. Pokud však slabý stát není schopen zajistit tyto služby v reakci na negativní dopady klimatické změny, opět dochází k zvýšení rizika konfliktu.

2.2 Syntetizovaný kauzální model

Všichni zde zmínění autoři se shodují na tom, že možný vliv následků klimatické změny na vznik konfliktu a popřípadě na lidskou bezpečnost je vždy závislý na dalších faktorech, se kterými spolupůsobí. Halvard Buhaug, Nils Gleditsch a Ole Theisen (2010) se pokusili shrnout dosavadní teoretické předpoklady do jediného modelu, kterým se snaží vysvětlit komplexní vztah mezi klimatickou změnou a konfliktem (pro grafické znázornění celého modelu viz Příloha 1). Tzv. *syntetizovaný kauzální model* (*synthesized causal model*) rozděluje následky klimatické změny do tří skupin konkrétních dopadů: zvýšený počet přírodních katastrof, zvyšování hladiny moří a zvýšený nedostatek zdrojů. Působením těchto dopadů dochází k migraci, ztrátě obživy, ztrátě ekonomické aktivity a potravinové nejistotě. Tento stav může vést ke vzniku jednoho z pěti *společenských následků klimatické změny*, které buď pozitivně přispívají ke zvýšené příležitosti pro organizování násilí, nebo vedou ke zvýšené motivaci podnitit násilí, a tím dochází ke zvýšenému riziku ozbrojeného konfliktu. Tento kauzální mechanismus může být ovlivněn vnějšími faktory. Autoři uvádějí tři externí vlivy: špatné vládnutí, společenské nerovnosti a špatného souseda.

Oněch pět zmíněných společenských následků klimatické změny je vnímáno jako bezprostřední příčiny konfliktu. Jedná se o politickou nestabilitu, společenskou fragmentaci, ekonomickou nestabilitu, nevhodnou reakci a migraci. Politická nestabilita je zapříčiněna slábnoucím státem v důsledku neschopnosti reagovat na rizika spojená se změnou klimatu. Tím dochází k posilování politické opozice, která dále destabilizuje stát. V extrémních případech může vést k násilnému konfliktu. Společenská fragmentace je zapříčiněna klimatem ovlivněnou migrací či zvětšováním rozdílů mezi určitými segmenty společnosti. Vyšší míra fragmentace ve společnosti umožňuje mobilizaci napříč soupeřícími skupinami a usnadňuje

tak vznik konfliktu. Ekonomická nestabilita je ovlivněna rozdílnými následky klimatu na odlišné horizontální i vertikální segmenty společnosti. Relativní i absolutní chudoba je následně faktor vedoucí ke konfliktu. Nevhodnou nebo neadekvátní reakcí na klimatickou změnu se záměrem zmírnit její dopady autoři míní řadu dosud neuvažovaných nebo podceněných vedlejších příznaků. Například vysoké zdanění letecké dopravy ovlivní hospodaření oblastí závislých na turistice. Drastické omezení produkce skleníkových plynů může vést ke změně zahraniční politiky některých států, neboť válečná aktivita se může stát výhodnější než ekonomická spolupráce. Na lokální úrovni je zmíněn například možný negativní vliv stavby přehrad za účelem zavlažování. Tyto a podobná opatření mohou mít nezvažovaný dopad na bezpečnost. A konečně možné negativní dopady klimatickou změnou podmíněné migrace jsou zřejmé, zmiňme alespoň rostoucí poptávku po omezených zdrojích v přijímající oblasti nebo např. nedůvěru mezi imigranty a přijímající komunitou.

2.3 Empirické testování teoretických předpokladů

Výše zmíněné teoretické předpoklady byly s různou úspěšností empiricky testovány. Pokud budeme vycházet z Buhaug-Gleditsch-Theisenova modelu popsaného výše, lze empirickou literaturu rozdělit do tří skupin dle toho, jaký efekt klimatické změny zkoumají. Značná část výzkumu se věnuje testování nedostatku zdrojů (často umocněného populačním růstem). Druhá skupina literatury se zaměřuje na vliv zvýšeného počtu přírodních katastrof ovlivněných klimatickou změnou. Třetí studovaná oblast by se mohla zaměřit na studium efektů zvyšující se mořské hladiny, nicméně v této práci jí není věnován žádný prostor z důvodu irelevance této příčiny pro studovaný případ.

Z novějších empirických prací je model vysvětlující vliv nedostatku zdrojů na konflikt potvrzen řadou studií. Rafael Reuveny (2007) vychází z předpokladu, že v chudých a méně rozvinutých zemích není dostatečná kapacita na zmírňování následků. V případě nějakého klimatického otřesu je vysoce pravděpodobné, že dojde k migraci. Zkoumáním 38 případů klimatem zapříčiněné migrace Reuveny nalézá souvislost se vznikem konfliktu v oblasti přijímající migranty. Obdobně i Clionadh Raleigh a Henrik Urdal (2007) studují vliv několika environmentálních proměnných (degradace půdy, množství čerstvé vody) a demografických proměnných (hustota osídlení a populační růst) na existenci konfliktu v určité oblasti. Vzhledem k lokálně omezenému dopadu environmentální změny ve většině případů, jsou zkoumány malé geografické jednotky na místo politických, které mohou mít nežádoucí zobecňující efekt na výsledek. Autoři nalézají pouze velmi slabou podporu pro hypotézu, dle

kteří environmentální faktory způsobují konflikt. Naopak vysoká hustota obyvatelstva a populační růst výrazně ovlivňují vznik konfliktu, což poskytuje podporu teoretickému předpokladu, že klimatem zapříčiněná migrace může zvyšovat riziko konfliktu.

Obecně lze vysledovat, že určitým způsobem měřené srážky jsou asi nejběžnější způsob operacionalizace dopadů klimatické změny. Srážky mají přímý vliv na výnosy ze zemědělství, do určité míry na kvalitu orné půdy i na množství čerstvé vody. Srážky jsou významným indikátorem především v Africe, kde je převážná většina zemědělské produkce závislá na zavlažování deštěm. Sarah Glaser a Cullen Hendrix (2007) zkoumají jak dlouhodobý vliv podnebí na konflikt, tak i krátkodobé výkyvy, jako možné impulsy spouštějící konflikt. Dle jejich analýzy jsou oblasti s nižším množstvím vody na počet obyvatel více náchylné ke konfliktu. Pokud tedy klimatická změna způsobí úbytek srážek, zvýší se i riziko konfliktu. Současně shledávají, že i zvýšené meziroční rozdíly v úhrnu srážek opět zvyšují riziko konfliktu. Dominic Kniveton a Clionadh Raleigh (2012) také zkoumají změny v ročních úhrnech srážek a nacházejí podporu pro obě hypotézy: zvýšené riziko konfliktu lze pozorovat jak v extrémně vlhkých letech – tedy v době nadbytku zdrojů – tak i v extrémně suchých letech – tedy v době nedostatku zdrojů. Pokud tedy očekáváme zvýšenou variabilitu počasí a environmentální škody v důsledku klimatické změny, lze očekávat i vyšší riziko konfliktu. Ke stejnému závěru dochází i Cullen Hendrix a Idean Salehyan (2012), kteří obdobně zkoumají srážky jako nezávislou proměnnou. Jako závislou proměnnou nepozorují pouze organizovaný ozbrojený konflikt, ale i nižší formy konfliktu, definované jako demonstrace, nepokoje, stávky, komunální konflikty a protivládní násilí.

Naproti tomu nalézáme celou řadu empirických analýz, které předpoklad o existenci vazby mezi nedostatkem zdrojů a konfliktem nepotvrzují. Doug Bond, Joe Bond a Patrick Meier (2007) měří srážky, vegetaci a množství pícnin a porovnávají je s projevy interakce mezi pasteveckými komunitami. Autoři nenalézají žádnou podporu pro argument o nedostatku zdrojů. Naopak, zvýšená eskalace konfliktu nastává v situaci, kdy je vztah mezi konkrétními pasteveckými skupinami negativní, kdy klesají státní peacebuildingové iniciativy a kdy, v protikladu k teoretickým předpokladům, je zvýšená úroveň vegetace. To je autory interpretováno tak, že zvýšená vegetace poskytuje krytí při nájezdech. Ole Theisen (2012) studuje komunální ozbrojené konflikty a nalézá minimální podporu pro neo-malthusiánské předpoklady. V letech s nižším úhrnem srážek pozoruje zvýšené mírové iniciativy. Stejně tak nenachází ani podporu, že násilí na komunální úrovni bude zvýšeno v případě sucha v roce, kdy se konají volby. Obdobně nenachází podporu pro předpoklad nedostatku pro vznik

konfliktu ani Wario Adano a kol. (2012). Dle jejich studie jsou, spíše než nedostatkem zdrojů, konflikty ovlivněny institucionálním nastavením. Toto nakonec potvrzuje i Tor Benjaminsen a kol. (2012). Studováním záznamů soudů a jejich porovnáním s klimatickými podmínkami nenalézají žádný vztah. Dle jejich výzkumu je konflikt spíše ovlivněn nedostatečně zajištěnými právy na půdu, politickým vakuem a mírou korupce.

Některé studie se zaměřují na zkoumání nepřímého vztahu mezi klimatem a konfliktem – a to skrze ekonomickou výkonnost. Předpoklad, ze kterého takové práce vycházejí tvrdí, že klimatická změna způsobí pokles ekonomického růstu, stagnaci či propad a tím je následně nepřímo zvýšeno riziko konfliktu. Nízké příjmy a nízký ekonomický růst je prokázaným faktorem, který ovlivňuje konflikt (např. Hegre, Sambanis 2006). Edward Miguel, Shanker Satyanath, a Ernest Sergenti (2004) nalézají pozitivní a silný vztah mezi změnami ve srážkách a ekonomickým růstem. Naproti tomu Thomas Bernauer a kol. (2012) zkoumají jak vliv klimatických podmínek, tak i vliv klimatické variability na ekonomický růst a žádný vztah nenalézají. Určitou podporu pro vztah klima – ekonomický růst – konflikt nacházejí Christopher Butler a Scott Gates (2012), kteří studují konflikty afrických pastevců. Pokud rostou rozdíly v příjmu mezi jednotlivými pasteveckými komunitami, které mohou být ovlivněny odlišným lokálním dopadem klimatické změny, výrazně je tím zvýšeno riziko konfliktního jednání mezi těmito dvěma skupinami.

Pouze několik studií se zaměřuje na klimatem ovlivněné katastrofy a jejich vliv na konflikt. Drago Bergholt a Päivi Lujala (2012) nalézají opačný vztah, než očekává Buhaug-Gleditsch-Theisenův model. Klimatem ovlivněné katastrofy mají značný negativní vliv na ekonomický růst, nicméně takto zapříčiněné ekonomické ztráty nevedou ke vzniku konfliktu. Rune Slettebak (2012) tento závěr potvrzuje.

Obecně lze konstatovat, že závěry jednotlivých empirických studií jsou rozporuplné. Dosavadní podpora neo-malthusiánských předpokladů je slabá a mezi odborníky nebyl nalezen konsenzus o efektech klimatické změny na konflikt (Gleditsch 2012: 7). Tento fakt může být zapříčiněn nedostatečně přesným či chybným teoretickým modelem, který například neadekvátně popisuje nepřímé vztahy mezi proměnnými, nebo například nezvažuje určité prahové úrovně, kdy jistý faktor začne mít vliv (Buhaug, Gleditsch a Theisen 2010: 91). Není tedy snadné nalézt významnou podporu pro existenci vztahu mezi klimatem a konfliktem, když je tento vztah testován na základě neadekvátního modelu. Většina autorů zainteresovaných v této debatě se shoduje na tom, že další výzkum je nutný.

3. Design výzkumu

Aby byla zodpovězena výzkumná otázka, v empirické části práce budou testovány teoretické předpoklady, prezentované výše. Jako testovaná teorie, která vysvětluje kauzální vztah mezi klimatickou změnou a konfliktem, byl vybrán *syntetizovaný kauzální model* dle Buhauga, Gledistche a Theisena (2010; viz příloha 1), který je popsán v kapitole 2.3. Tento model je nejnovější komplexní počín, který se snaží popsat složitý kauzální vztah. Práce navíc v sobě zahrnuje i teoretické závěry, které byly v debatě o vztahu mezi klimatem a konfliktem zmíněny dříve (patrný je například vliv prací Homer-Dixona [1994] nebo Barnetta [2007]).

Následující empirická část práce také staví na některých závěrech nebo přístupech výzkumů z poslední doby. Na základě přehledu literatury bylo identifikováno několik aspektů, které jsou promítnuty do této studie. Zprv je důležité se zaměřit na podobu závislé proměnné. Jak uvádějí někteří autoři (např. Hendrix a Salehyan 2012 nebo Gladitsch 2012), přesná podoba konfliktu, který je očekáván jako následek klimatické změny, není úplně zřejmá. Především je v této oblasti zajímavé se zaměřit na intenzitu a dynamiku konfliktu jako závislé proměnné.

Zadruhé, jak upozorňují Glaser a Hendrix (2007), je nutné také brát v úvahu možný rozpor mezi časovým horizontem, ve kterém lze pozorovat důsledky klimatické změny a ve kterém lze pozorovat příčiny konfliktu. Vzhledem k extrémně dlouhé době, během které pomalu mění se klima ovlivňuje určité zdroje, může být velmi náročné vysledovat vliv na krátkodobou jednorázovou událost, která spustí konflikt. V empirické části proto budou pozorovány jak dlouhodobé trendy ve změně klimatu, tak i jednorázové či krátkodobé jevy nebo události, které mohou být podnětem k rozpoutání násilí.

Buhang, Gleditsch a Theisen zmiňují, že konflikt vzniká nejen v důsledku klimatické změny, ale také na základě působení dalších externích faktorů. Především jmenují tři obecné proměnné: špatné vládnutí, společenské nerovnosti a špatného suseda. Některé z těchto vlivů konkretizují Wario Adano a kol. (2012) a Benjaminsen a kol. (2012). Varují před vlivem špatného institucionálního nastavení, které může být skutečnou příčinou konfliktu i přesto, že klima se může jevit jako hlavní hybatel. Z tohoto hlediska bude studovaný kauzální vztah kriticky zkoumán také ve vztahu k ostatním externím faktorům, které mohou být tou skutečnou hlavní příčinou konfliktu.

3.1 Konceptualizace proměnných

V práci jsou zásadní dva teoretické koncepty, a to klimatická změna jako nezávislá proměnná a konflikt jako závislá proměnná. Klimatická změna je dle IPCC (2012: 557) definována jako změna podnebí buď v průměru či ve střední hodnotě některého z indikátorů (např. průměrná roční teplota), nebo ve změně variability počasí (např. extrémnější sucha a extrémnější období dešťů, i přesto, že střední hodnota může zůstat stejná). Klimatická změna se projevuje v dlouhodobém horizontu, zpravidla desetiletí a více. Takto definovanou klimatickou změnu je velmi náročné sledovat v realitě. Klimatická změna bývá nejčastěji měřena statistickými daty a operacionalizována jako změna roční průměrné teploty, změna úhrnu srážek a změna variace krátkodobých teplot a srážek.

Mimo tato data je větší pozornost v práci věnována bezprostředním projevům klimatické změny a to zejména takovým, které jsou relevantní pro testovanou teorii. Ústřední roli v Homer-Dixonově teorii, a obdobně i v syntetizovaném kauzálním modelu, hraje nedostatek obnovitelných přírodních zdrojů. Nedostatkem obnovitelných přírodních zdrojů (*environmental scarcity* dle Homer-Dixona [1994] nebo *resource scarcity* dle Buhanga, Gleditsche a Theisena [2010]) se rozumí nízká dostupnost obnovitelných zdrojů na jednoho obyvatele. Jako přírodní obnovitelné zdroje je nečastěji uváděna úrodná půda a dostatek čerstvé vody. Pokud nebude v práci uvedeno jinak, *nedostatek zdrojů*, nebo *nedostatek obnovitelných zdrojů* vždy odkazuje k tomuto konceptu. Vzhledem k charakteru a rozsahu práce je operacionalizace konceptu zjednodušena pouze na kvalitu a obecnou dostupnost úrodné půdy, která může být využita jak pro farmaření, tak i jako pastvina. Dostatku čerstvé vody není v práci příliš věnována pozornost, neboť v případě Dárfúru lze očekávat, že míra úrodnosti půdy bude obdobná s dostupností vody. Vzhledem k absenci záplavového nebo uměle zavlažovaného zemědělství ve zkoumané oblasti je úrodnost půdy přímo závislá na srážkách, které obdobně ovlivňují i dostupnost vody.

Konceptualizace konfliktu jako závislé proměnné je v tomto případě o něco složitější. Např. Otomar Bartos a Paul Wehr (2002: 13) definují konflikt jako situaci, kdy aktéři vůči sobě navzájem používají konfliktní jednání za účelem dosažení neslučitelných cílů nebo vyjádření nepřátelství. Nicméně tato definice je pro tuto studii ještě příliš obecná. Podstatou této práce není studovat konflikty mezi jedinci ani možné konflikty uvnitř jedince. Nabízí se tedy takové zúžení definice, že pozornost je v této práci věnována pouze konfliktům mezi skupinami. Pro obor politologie a bezpečnostních studií jsou dále relevantní pouze konflikty násilné, nebo

konflikty s dopadem na bezpečnost (Šmíd 2010: 22). Ve světle Hendrixovy a Salehyanovy (2012) praktické připomínky nemá smysl dále definici zužovat, neboť nám teorie přesněji nevysvětluje, jaký typ konfliktu lze očekávat jako následek klimatické změny. Zde studovaný konflikt je tedy definován, jako situace kdy proti sobě představitelé alespoň dvou skupin konfliktně jednají a používají násilí za účelem dosažení neslučitelných cílů nebo vyjádření nepřátelství. Intenzita konfliktu, míra organizovanosti, ozbrojenost nebo neozbrojenost aktérů a další prvky budou v analýze studovány. Ovšem neměly by sloužit jako kritérium, na jehož základě by měly být některé případy konfliktů vyloučeny z pozornosti studie. Ostatní koncepty, které se vyskytují v teoretickém modelu, budou podrobněji popsány v příslušných kapitolách empirické části práce.

3.2 Hypotézy

Práce tedy testuje syntetizovaný kauzální model prezentovaný Buhaugem, Gleditschem a Theisenem (2010). Na základě předpokladu, že v případě Dárfúru můžeme pozorovat jak projevy klimatické změny, tak i intenzivní násilný konflikt mezi skupinami, práce se snaží dokázat, že klimatická změna je nezávislou proměnnou, ovlivňující závislou proměnnou, tedy konflikt. Hypotéza 1 tvrdí:

H1: *násilný konflikt v Dárfúru je způsoben klimatickou změnou.*

Práce se současně zaměřuje i na vnější vlivy, které mohou vyvrátit tento kauzální vztah. Současně je ale nutné vzít v úvahu, že zřejmě žádný konflikt nemá jedinou příčinu vzniku, ale vždy se spíše jedná o spolupůsobení různých příčin (Šmíd 2010: 32). Na základě toho je stanovena i hypotéza 2, která tvrdí:

H2: *klimatická změna se podílí významněji na vzniku konfliktu v porovnání k dalším kontextuálním faktorům, zejména vzhledem k existenci špatného souseda, špatného vládnutí či společenským nerovnostem.*

Následující empirická část práce je kvalitativní analýzou studovaného případu. V kapitolách 4-8 jsou postupně rozebrány všechny aspekty testovaného syntetizovaného kauzálního modelu. Nejprve je pozornost věnována závislé proměnné v kapitolách 4 a 5. Kapitola 6 a 7 potom zkoumá nezávislou proměnnou a na ní závislý mechanismus, který teoreticky vede až ke vzniku konfliktu. Kapitoly 4-7 jsou základní analýzou, která poskytuje data pro vyhodnocení hypotézy 1. Kapitola 8 se následně věnuje alternativním hlavním příčinám

konfliktu a poskytuje data pro ověření druhé hypotézy. V deváté kapitole jsou potom shrnuty výsledky analýzy ve formě vyhodnocení testu hypotéz.

4. Analýza konfliktu v Dárfúru

Čtvrtá kapitola nabízí komplexní analýzu závislé proměnné, tedy ozbrojeného konfliktu v Dárfúru. Struktura kapitoly je vytvořena na základě analytického rámce, který využívá Katedra výzkumu míru a konfliktu (*Department of Peace and Conflict Research, DPCR*) na univerzitě v Uppsale. Tento rámec je využíván pro studium konfliktů na celém světě. Jeví se jako nejvhodnější analytický nástroj i pro daný případ, neboť zaručuje, že žádný z důležitých aspektů nebude opominut. Kapitola se skládá ze šesti částí, z nichž každá se věnuje jednomu z těchto zmíněných klíčových aspektů.² Čtvrtá kapitola je v porovnání k ostatním kapitolám o něco delší. To je zapříčiněno komplexností analýzy, která tak slouží i jako představení studovaného případu. Rozdělení kapitoly na několik kratších celků by potom nemělo smysl vzhledem k designu výzkumu a struktuře práce.

I přesto, že nejvíce prostoru je věnováno konfliktu, nebo lépe řečeno jeho poslední fázi, která eskaluje do podoby násilného střetu v roce 2003 a trvá až do současnosti, studovány jsou také předcházející fáze ozbrojených střetů, které lze v Dárfúru pozorovat od 70. let, kdy roste počet lokálních mezikomunitních střetů. Dále pak v 80. letech, kdy jsme svědky prvních rozsáhlejších střetů regionálního významu. I přesto, že v předešlých fázích konfliktu v 70., 80. a 90. letech vystupovali ve většině případů odlišní aktéři, než tomu bylo po roce 2003, nelze poslední fázi studovat izolovaně bez zřetele na dosavadní vývoj. Konkrétní organizace, které utvářely strany konfliktu, se mohly během historie lišit, vždy však zastupovaly obdobné kmeny, které se podílejí i na současných střetech. Na základě toho jsou tedy vztahy mezi komunitami a kmeny utvářeny dlouhodobě. Z toho důvodu není jako studovaný konflikt analyzována rigidně jen poslední fáze po roce 2003, ale významná část pozornosti je věnována i předešlým násilným střetům.

Mimo tuto časovou dimenzi je nutné také vzít v úvahu odlišné úrovně konfliktu, které se plně projevují až v poslední fázi po roce 2003. První základní linie patrná již od 70. let probíhá na lokální úrovni mezi pastevcí a farmáři, popřípadě později mezi Araby a černochoy. Druhá linie probíhá na národní úrovni ve formě bojů vlády proti povstalcům. Třetí linie potom představuje zástupnou válku mezi Súdánem a Čadem a odehrává se na mezinárodní úrovni.

---

² Kapitola 4 se explicitně nevěnuje příčinám konfliktu, ač je to součástí analytického rámce DPCR. Jejich vypuštění ze 4. kapitoly je ospravedlněno faktem, že příčinám konfliktu se podrobně věnují kapitoly 5, 8, 9 a v podstatě celá práce.

4.1 Kontext konfliktu

4.1.1 Geograficko-demografický kontext

Dárfúr je regionem Súdánu, který tvoří pás o rozloze asi 440 tis. km² (Britannica 2012) rozkládající se podíl západní hranice státu. Území na jihu sousedí s nově vzniklým státem Jižní Súdán,³ na východě potom krátkou část státní hranice sdílí se Středoafričskou republikou a dále s Čadem. Na severu Dárfúr sousedí s Libyí (viz také Příloha 2). Z vnitrostátních regionů je Dárfúr na severovýchodě obklopen státem Ash Shamaliyah a na východě Krodofanem. Administrativně je oblast do roku 2011 rozdělena na tři státy: Severní, Západní a Jižní Dárfúr (DDAG 2012). V současnosti přibyly další dvě správní jednotky Východní a Centrální Dárfúr (Blanchard 2012: 24).

Z geografického hlediska může být území Dárfúru rozděleno na tři odlišné oblasti (viz Příloha 3). Pouštní a semiaridní sever, který je zavlažován občasnými srážkami během krátkého období dešťů, přechází do hornatější a vlhčejší savany ve středu Dárfúru, kde je dominantní masiv 3000 m vysoké vyhaslé sopky Jebel Marra. Pro jižní oblast jsou charakteristické silné deště a relativně úrodná půda podél řeky Bahr al-Arab (DDAG 2012) protékající pláněmi savany. Specifickým a relativně malým územím jsou samotné svahy a kráter Jebel Marra, které se těší vysokým srážkám a nalézá se zde nejúrodnější půda (Reyna 2010: 1298). V severní části regionu se obyvatelé převážně živí pastevectvím velbloudů, koz a ovcí. V savanách a na svazích Jebel Marra je naopak dominantní farmaření a chov skotu. V Dárfúru se nacházejí tři významná města: Geneina, el-Fasher a Nyala, která jsou zároveň hlavními městy tří administrativních ceků (do roku 2011). Ve městech se lidé živí především obchodem, nebo pracují jako státní zaměstnanci.

V Dárfúru žije zhruba 7,5 mil. obyvatel (SCBS 2009: 47). Region je etnicky velmi heterogenní. Etnicky jsou obyvatelé často rozdělovány do dvou skupin, arabské a nearabské skupiny (často také uváděny jako „černoši“ nebo jako nepřesný překlad anglického *Africans* na „Africké skupiny“) či kmeny. Nicméně toto rozlišení je založeno spíše na subjektivní sebeidentifikaci skupin, protože díky častým mezietnickým manželstvím není téměř možné etnika objektivně odlišit. Na severu žijí převážně pastevecké a kočovné kmeny: v západní části jsou to především nearabští Zaghawové a na východě arabské kmeny. Centrální oblast je

---

³ Termín *Jižní Súdán* je používán pro nový stát, který vznikl osamostatněním regionu *jižního Súdánu*. Termínem *jižní Súdán* je označován region Súdánu ještě před vznikem samostatného státu, tedy před rokem 2011.

osídlena etniky Fúrů, Dajů, Masalitů, Bertiů a dalšími. Na jihu žijí nearabské skupiny Fallatů a Fulanů ale i řada arabských kmenů, které se živí pastevectvím dobytka (Mamdani 2009: 11). Obecně lze shrnout, že mimo kmene Zaghawa jsou ostatní nearabská etnika farmáři, zatímco arabské kmeny jsou pastevecké (ICG 2004: 4-5).

Vzhledem k tomu, že dominantní způsob obživy v Dárfúru je zemědělství – ať už pastevectví nebo farmaření – závislé na dešťovém zavlažování (Adbul-Jail 2008: 2), významné změny ve srážkách způsobí i významné změny v příjmu obyvatel obecně. Pastevci z aridních oblastí běžně táhnou se svými stády na jih, kde přechávají období sucha. Pokud však oblast zasáhne dlouhodobé období sucha, tlak na obyvatelstvo savan se tím zvyšuje, neboť se musí dělit o už tak suchem omezené zdroje ještě s pasteveckými kmeny. Podobný vliv má také postupující desertifikace. Podrobně se těmto klimatickým a environmentálním aspektům věnuje kapitola 6. V Dárfúru nebylo nalezeno žádné významné ložisko nerostných surovin vyjma několika malých ropných vrtů na jihovýchodním okraji území. Ropné zásoby v oblasti nebyly doposud podrobně prozkoumány (Mazem 2010).

4.1.2 Historický kontext

Dárfúr byl jednou z posledních oblastí Afriky, které byly kolonizovány. Až do roku 1916 se na území dnešního Dárfúru rozkládal Sultanát Fúr (Nurain 2008: 192). Už v předkoloniální době byla státní moc založena na rozsáhlém politickém násilí. V rámci sultanátu platilo ostré rozlišení mezi usazenými občany a pasteveckými komunitami, které se stát snažil držet mimo centrální úrodnou oblast dnešního Dárfúru. I přesto že v této době běžně docházelo k drobným lokálním konfliktům, byly řešeny na lokální úrovni pomocí tradičních mechanismů.

Po roce 1917 byl Dárfúr začleněn do britsko-egyptského Súdánu. Kultura politického násilí byla zachována. Navíc byla ještě více zintenzivněna podobou koloniálního státu, který výrazně profitoval na zanedbávání regionů a vykořisťování okrajových částí státu. Jejich obyvatelé byli částečně považováni za otroky a méně hodnotné lidi. Tento prvek dominance centra a percepce nadřazenosti jedné skupiny nad ostatními se zachoval i v moderní podobě samostatného státu, především v představě masové arabizace a islamizace národa, jako nástroje kontroly obyvatelstva (Idris 2005: 23-56, 77-89).

Malé lokální konflikty nízké intenzity mezi pastevci a farmáři byly běžné a původně byly úspěšně řešeny tradičními mechanismy – především pomocí náčelníků a tradičních autorit.

Nicméně jejich počet postupně rostl, pravděpodobně v návaznosti na extrémní sucha a nutnost migrace pasteveckých komunit z vyprahlých oblastí. Musa A. Abdul-Jail (2008) dokazuje, že do roku 1969 byl zaznamenán jen velmi malý počet konfliktů na lokální úrovni. Naopak mezi lety 1974 a 1999, kdy se objevily nejsilnější sucha, se počet lokálních konfliktů zněkolikanásobil (viz Příloha 4). Vzrůstající etnické uvědomění roste k vyšší míře solidarity s příslušníky stejného etnika. Etnická identita se tak stává základním mobilizačním prvkem, který vtahuje do lokálního konfliktu další aktéry a konflikt tak nabývá na rozsahu. Tento jev je patrný v 80. letech. K prvnímu velkému etnickému konfliktu velkého rozsahu došlo mezi lety 1987-1989, kdy farmářský kmen Fúru bojoval s Arabskými pastevcí o přístup k vodě a pastvinám. Existují názory, které tvrdí, že strategií arabské strany byly etnické čistky s cílem vyhnat Fúry z jejich tradiční půdy úplně a obsadit ji (ICG 2004, 5-6). Další významný konflikt, který přerostl rozsah lokálního střetu, byl konflikt mezi Massaleity a Araby v letech 1996-1998. Byl veden o administrativní správu regionu, a tedy i o kontrolu půdy. K poslední eskalaci do podoby násilného střetu došlo v roce 2003 v podobě již velmi komplexního konfliktu, který probíhá paralelně na třech úrovních: lokální, národní a mezinárodní.

4.1.3 Národní a regionální kontext

Analyzovat konflikt v Dárfúru není možné izolovaně bez vlivu okolního prostředí a událostí, které se odehrávají v sousedících regionech nebo státech. Zvláštní pozornost je věnována procesu postupné secese Jižního Súdánu a politické nestabilitě v sousedním Čadu.

Súdán během jeho postkoloniální historie byl zmítán dvěma protáhlými občanskými válkami s regionem jižního Súdánu. Jižní Súdán je většinou obydlen africkými nemuslimskými etniky, které buď vyznávají křesťanství, nebo animistická náboženství, byl v přímém protikladu k arabsko-muslimskému centru. Jak již bylo zmíněno výše, v případě přístupu centra k jižním národům, byli tito obyvatelé považováni za ještě více podřadné, než tomu bylo v případě Dárfúru (Idris 2005: 23-56, 77-89). Soustavné zanedbávání rozvoje jihu v porovnání k rozkvětu centra vedlo ke dvěma občanským válkám. První proběhla mezi lety 1963-1972 a druhá od roku 1983 do 2005 (Johnson 2003). Požadavkem jižanů byla decentralizace státu a autonomie regionu, spravedlivé rozdělení zdrojů, rovnoměrný rozvoj centra i periferie a podíl na centrální vládě. Konflikt je ukončen podpisem Komplexní mírové smlouvy (*Comprehensive Peace Agreement*, CPA). Na to navazuje transformační období, které je uzavřeno referendem a vyhlášením úplné nezávislosti Jižního Súdánu v roce 2011 (Berghof Foundation for Peace Support 2006). I přes relativně pozitivní vývoj, řada dílčích

sporů je stále nevyřešena. Zejména se jedná o přepravu ropy z jihu k moři, občanství jižanů žijících v severní části a naopak a některé nevyřešené hraniční spory – zejména spor o oblast Abyei (Dagne 2011: 4-5).

Významnou roli v konfliktu sehrálo i sousedství s Čadem a zástupná válka mezi Čadem a Súdánem. V posledních třiceti letech sehrál Dárfúr významnou roli ve vnitropolitickém vývoji Čadu. Řada různých opozičních ozbrojených hnutí a organizací nacházela útočiště právě na území Súdánu, především tedy v Dárfúru, odkud vykonávala své bojové operace. Dva poslední prezidenti, Hissène Habré a stejně tak i současný Idriss Déby, se dostali k moci za podpory ozbrojených povstalců operujících z Dárfúru (Marchal 2008: 430). Zhoršující se vztahy mezi vládami Súdánu a Čadu vedly oba prezidenty k rozsáhlé podpoře protivníkových povstaleckých hnutí. V neposlední řadě je důležité také zmínit, že významné dárfúrské etnikum Zaghawa je současně i silnou etnickou skupinou v Čadu.

4.1.4 Signály včasného varování

Z dlouhodobého hlediska je významným signálem poukazujícím na nestabilitu a riziko konfliktu ekonomická nerovnost regionů v rámci jednoho státu. Nerovnoměrný rozvoj centra a periferie a nespravedlivá redistribuce zdrojů ve prospěch Chartúmu (Cobham 2005) jsou ukazatele, které lze vysledovat již dlouhou dobu před rozpoutáním násilných střetů. Frustrace plynoucí z relativní chudoby je významným destabilizačním prvkem.

K nárůstu frustrace dochází také v důsledku devastujících suchých let. Obživa jak farmářů, tak pastevců, je závislá na dešti (viz kapitola 7). Vzhledem k vzájemné propojenosti trhu uvnitř regionu dochází k ekonomickému poklesu i v oblastech, které nejsou suchem tolik zranitelné. Obecně pokles příjmu plodí rostoucí frustraci, která je jedním z předpokladů pro agresivní chování. Ekonomický úpadek je ještě umocněn zvýšenou migrací, která vytváří vyšší tlak na již tak omezené zdroje. Zvýšená míra migrace a její nepravidelnost s sebou nese i další rizika a s nimi spojený nárůst pravděpodobnosti vzniku konfliktu.

Jedním z bezprostředních signálů včasného varování je zvýšená dostupnost zbraní, způsobená především vyzbrojováním určitých milic za účelem jejich zapojení do bojů v jižním Súdánu (ICG 2004: 5) a současně i přítomnost ozbrojených rebelů čadské vlády (Marchal 2008: 430). Snadná dostupnost zbraní a přezbrojená společnost je obecně ukazatelem nestability a výrazně zvyšuje riziko konfliktu. V neposlední řadě je významným prvkem zvyšující riziko násilí i ozbrojený konflikt a nestabilita v sousedství.

Jednoznačným indikátorem rostoucího napětí a nestability v regionu je rostoucí počet konfliktů na lokální úrovni. Od roku 1974 je zaznamenán výrazný nárůst počtu lokálních konfliktů nízké intenzity (Adbul-Jail 2008: 14-15). Podobná povaha těchto konfliktů a jejich zvyšující intenzita byla jasným indikátorem blížícího se rozsáhlého ozbrojeného konfliktu vyšší intenzity a s větším rozsahem.

4.2 Strany konfliktu

Pro větší přehlednost a odhalení podstaty vztahů jsou aktéři rozděleni na primární, sekundární a třetí strany konfliktu. Dle definice UCDP (2012a) jsou primární strany takové, které formálně vyhlásily vzájemnou nekompatibilitu svých cílů. Sekundární strany jsou potom takové, které podporují primární strany v jejich boji proti protivníkovi a snaží se ovlivnit výsledek konfliktu dle jejich představy. Forma podpory může být různá – od finanční či materiální pomoci až po trénink jednotek a zpravodajské služby. Běžné interakce mezi státy, jako je standardní obchod, nejsou považovány za podporu ve smyslu sekundární strany konfliktu. Třetí stranu potom představuje neutrální aktér, jehož cílem je vyřešení konfliktu samotného a pokouší se o regulaci nekompatibility a násilí, často formou zprostředkování rozhovorů mezi bojujícími primárními stranami.

4.2.1 Primární strany

Vzhledem ke značné komplexnosti konfliktu, ve kterém je zapojena celá řada aktérů, definovatelných jako primární strany konfliktu, není možné v této práci uvést úplnou analýzu všech aktérů. Proto následující oddíl představuje pouze ty nejvýznamnější aktéry, kteří jsou rozděleni do tří skupin, dle jejich vzájemné pozice k hlavním tématům v konfliktu.

Rebelové

Súdánská osvobozenecská armáda (SLA)⁴ zahájila svou aktivitu v roce 2003 přepadením a obsazením města Gulu, tehdy ještě pod názvem Armáda pro osvobození Dárfúru. Název byl za několik týdnů změněn, neboť skupina se neomezovala pouze na region a nesnažila se o secesi Dárfúru, ale jejím cílem je změna politiky na centrální úrovni. SLA se prohlašuje za politické hnutí a dle manifestu prohlašuje, že není protiarabským hnutím, ale naopak plně uznává roli arabských kmenů v dárfúrské společnosti a bojuje i za jejich zájem, neboť i práva Arabů byla v Dárfúru shodně odepřena vládou (Mamdani 2009: 249-251). SLA je většinou

---

⁴ V některých zdrojích také uváděno jako *SLM*, tedy *Súdánské osvobozenecské hnutí*, popřípadě jejich kombinace *SLA/M*. Všechny tyto zkratky označují jediného aktéra a v práci bude výhradně použita nejrozšířenější zkratka *SLA*.

složena z Fúrů, Massaleitů, Meidoubů a Zaghawů, ale uvnitř hnutí jsou zastoupeny i další etnické skupiny (ICG 2004: 19-20). SLA odvozuje svůj původ od domobran, které vznikly během konfliktu 1987-1989. Na základě poučení se z chyb z této doby je strategií hnutí budovat všeobecnou lidovou podporu napříč etnickými skupinami a ne pouhé spoléhání se na náčelníky a tradiční představitele komunit. I přestože politické cíle SLA byly velmi podobné cílům Súdánskému lidovému osvobozenému hnutí (SPLM) – nejvýznamnějšímu představiteli jihosúdánské opozice – SLA se odmítla spojit s SPLM, neboť to by mohlo ohrozit otevřenost skupiny a zabránit některým Arabům se ke hnutí přidat.

Hnutí spravedlnosti a rovnosti (JEM) je druhá rebelující skupina, jejíž cíle jsou velmi podobné SLA. JEM obdobně žádá férovou redistribuci zdrojů, k jejímuž dosažení je nutná i reorganizace moci v Chartúmu. Stejně jako SLA je i JEM složeno z několika etnických skupin. V řadách hnutí jsou zastoupeny kmeny Zaghawa, Meidob a další. Rozdíl mezi oběma rebelujícími skupinami je v přístupu k náboženství. Zatímco SLA se prohlašuje za sekulární organizaci, JEM je islamistickým hnutím, které se ještě před zahájením otevřených ozbrojených bojů pokoušelo o reformu islamistického režimu a vládnoucí Národní islámské fronty (NIF) zevnitř (Mamdani 2009: 251-252).

Obě hnutí se často štěpila v důsledku interní opozice uvnitř vedení organizace. Mimo řady ne příliš významných odnoží je důležité zmínit frakci Minni Minawiho. Minawi, jako nejvyšší představitel kmene Zaghawa, zastával funkci tajemníka SLA. V roce 2005 se pokusil převzít kontrolu nad stranou uspořádáním kongresu, na který byli pozváni převážně představitelé jeho kmene a kde byl zvolen prezidentem hnutí. Ostatní členové nejvyššího vedení organizace volbu nepřijali a označili ji za zmanipulovanou. Na základě toho se od SLA odštěpila frakce vedená Minawim (SLA-MM), která sice prosazovala stejné cíle jako SLA, nicméně se obě frakce několikrát střetly i v boji během let 2005 a 2006 (UCDP 2012b).

Vláda a spřátelené milice

Od roku 1993 je v čele centrální vlády prezident Omar al-Bashir, který vládne za pomoci Národní islámské fronty. Vláda je kontrolována pouze omezenou skupinou arabské elity a do značné míry kopíruje způsob spravování státu po koloniální správě. To je viditelné především v nerovném rozvoji centra na úkor periferních oblastí. Redistribuce příjmů není férová, neboť ty jsou z velké části utráceny na severu země a ve státě Chartúm (Cobham 2005: 477-478). Současně není uznána právní rovnocennost nearabských etnik. Stát jako nástroj mobilizace obyvatel používá arabizaci a islamizaci populace.

Významnou bojující stranou konfliktu jsou milice obecně označované jako Janjaweed. Jedná se o ozbrojené polovojenské organizace, které bojují na vládní straně konfliktu. Report Generálnímu tajemníkovi OSN definuje Janjaweed jako „[...] obecný termín popisující arabské milice působící pod velením, s podporou, ve spolupráci nebo s tolerancí státních autorit Súdánu a profitující z beztrestnosti za jejich činy.“ (OSN 2005: 31-32). I přesto, že Chartúm nikdy otevřeně nepřiznal kontrolu nebo spolupráci nad těmito jednotkami, jejich propojení je zřejmé (ICG 2004: 16). Vláda již během konfliktu v jižním Súdánu aktivně zapojovala polovojenské jednotky pro boj s rebely. Jednotky pod názvem Janjaweed byly aktivní už během konfliktů v Dárfúru koncem 80. let (Flint a de Waal 2008: 66) a byly zpravidla verbovány z tradičních arabských loupeživých kmenů, které i původně pořádaly nájezdy menšího rozsahu.

Čadští rebelové

Na území Dárfúru také operují rebelové bojující s čadskou vládou. Tyto jednotky jsou sloučeny do aliance Jednotná fronta za změnu (FUC). Aliance sdružuje dvě velké organizace – Platforma pro změnu, Národní jednota a demokracie (SCUD) a Shromáždění za demokracii a svobodu (RDL) – a šest menších. SCUD vzniká odštěpením elitních republikových gard v reakci na nesouhlas s plánovanou změnou ústavy navrženou prezidentem Idrissem Débym. RDL je většinově arabská organizace, která vznikla odštěpením se od Národní armády odporu, která v roce 2003 podepsala mírovou dohodu s čadskou vládou (ICG 2006: 9-11).

4.2.2 Sekundární strany

Díky rozsáhlé internacionalizaci konfliktu se na vývoji událostí a dynamice podílí celá řada sekundárních stran jak domácích, tak i zahraničních. První ze zahraničních aktérů, který do sporu v Dárfúru vstupuje, je vláda Čadu. Její samotné přiřazení do jedné ze tří kategorií aktérů konfliktu není jednoduché. Z počátku je čadská vláda třetí stranou, protože iniciuje mírové rozhovory a pokouší se o vyřešení konfliktu. Po určité době však ztrácejí vlády sousedních států vzájemnou důvěru – zejména v návaznosti na tlak domácí čadské opozice. Zhoršující se vztahy mezi sousedy se vyvíjejí až do bodu, kdy oba státy stojí proti sobě ve formě zástupných konfliktů. Obě vlády aktivně podporují protivníkovu ozbrojená opoziční hnutí (Marchal 2008). Problematika definice Čadu jako primárního nebo sekundárního aktéra spočívá v tom, že čadská vláda se v určitých obdobích nachází v pozici s nekompatibilními cíli vůči súdánské vládě a přirozeně otevřeně bojuje s rebely z FUC na svém území. Nicméně čadské jednotky nikdy nevstoupily na území Súdánu a tedy z pohledu zaměřeného pouze

geograficky na oblast Dárfúru, čadská vláda působí jako sekundární strana, která aktivně podporuje dárfúrské rebely bojující proti Chartúmu. Nakonec i UCDP (2012b) definuje Čad jako sekundární stranu.

Dalším významným partnerem podporujícím protivládní opozici v Súdánu je Eritrea. Malý stát, který vznikl v roce 1993 v sousedství dvou velkých států Etiopie a Súdánu nutně potřebuje získat spojence. Z toho důvodu se Eritrea stává bezpečným útočištěm nejen Dárfúrským rebelům, ale opozici z celého Súdánu i Etiopie (Mamdani 2009: 251) a mimo finanční a materiální pomoc také hraje roli prostředníka mezi jednotlivými opozičními hnutími. Vedle Eritrey se do konfliktu aktivně zapojuje i Libye jako další sousední stát, který v určitých momentech podporuje rebely v návaznosti na kvalitu vztahu s Chartúmskou vládou.

Existují i jisté důkazy o aktivní podpoře dárfúrských rebelů dalšími silnějšími státy. Především se jedná o Spojené státy a Izrael. Pro oba zmíněné státy je Súdán považován za strategickou zemi – vzhledem ke své pozici a nalezištím ropy. Současně tyto státy z různých důvodů nesouhlasí s vládou prezidenta al-Bashira. Americká aktivní podpora SPLM byla zřejmá již v dobách studené války a zájem na odstranění současné vlády NIF přetrvává. Stephen Reyna (2010: 1312-1316) prezentuje argumenty o materiální a zpravodajské podpoře, ale i tréninku a dalších formách pomoci SLA jak ze strany Izraele, tak i Američanů.

Do konfliktu v Dárfúru se samozřejmě zapojovali i další aktéři súdánské domácí opozice. Asi nejsilnější a nejvýznamnější je Súdánské lidové osvobozené hnutí (SPLM⁵), které je hlavním opozičním aktérem zastupujícím rebely v jižním Súdánu. SPLM vedlo do roku 2005 válku s vládou. Od roku 2011 se potom SPLM stává hlavní politickou silou v nově vzniklém státě Jižní Súdán. SPLM údajně aktivně podporovalo SLA a to především v oblasti tvorby politického programu a při tréninku bojovníků (ICG 2004: 20). Tato podpora byla ukončena (nebo výrazně omezena) v roce 2004, kdy se blížilo uzavření mírové dohody mezi vládou a SPLM, Obě hnutí však spolu stále sympatizují a určitá neoficiální podpora na nízké úrovni je dokumentována (UCDP 2011).

Podpora rebelů v Dárfúru je však širší a nevztahuje se pouze na jižní region. SLA se stala členem Národní demokratické aliance (NDA), což je uskupení, které sdružuje řadu opozičních

---

⁵ Pro *Súdánské lidové osvobozené hnutí* bývá také často používána zkratka *SPLA* (*Súdánská lidová osvobozená armáda*) nebo *SPLA/M*. Všechny tyto odlišné názvy a z toho odvozené zkratky označují jediného aktéra a v této práci bude pro jednotnost použita pouze nejběžnější zkratka *SPLM*.

hnutí odporujících současné vládě v Chartúmu (Flint a de Waal 2008: 73-74). Vedle SPLM jsou členy například Beja kongres – ozbrojená povstalecká skupina ze zanedbávaného východu země (ICG 2004: 6). Dalším významným opozičním hnutím, které je mimo jiné také členem NDA, je Lidový kongres (PC), politická strana, kterou vede významný politik Hassan el-Turabi. PC je islamistická strana snažící se o reformu vlády se zachováním náboženské dimenze v politice, proto jsou přirozené blízké vazby zejména s JEM.

I přesto, že centrální vláda Súdánu má řadu zahraničních spojenců – zejména v arabských zemích – v případě tohoto konfliktu žádný ze zahraničních partnerů není definován jako sekundární strana. Žádný z těchto sympatizantů vlády nevstoupil do konfliktu s přímou podporou vztaženou na studovaný konflikt. Výjimkou je Čad, který v samém začátku ozbrojeného konfliktu v roce 2003 a krátce v roce 2004 podporoval chartúmskou vládu poskytnutím vojenských jednotek. Bez povšimnutí nesmí zůstat ani vliv Číny a Iránu. Tito aktéři jsou většinou dodavatelé zbraní pro Chartúm. Čína dokonce vybudovala tři zbrojařské továrny na území Súdánu. Tento způsob spolupráce je však považován jako standardní obchod se zbraněmi, neboť dodávky jsou měněny za ropu a další zboží. Tudíž není možné Irán ani Čínu definovat jako sekundární strany podporující súdánskou vládu (UCDP 2011).

4.3 Neslučitelnost

Ještě před zahájením debaty o neslučitelných cílech a postojích mezi zneprátelenými aktéry je nutné se pozastavit nad otázkou komplexnosti konfliktu. Již ze seznamu primárních a sekundárních stran konfliktu je zřejmé, že studovaný případ není možné zobecnit do jediné dyády dvou aliancí (viz také kapitola 4.4). Stephen Reyna (2010) uvádí, že se ve skutečnosti skládá ze čtyř jednotlivých konfliktů, z nichž každý se odehrává v jiné sféře:⁶ lokální konflikt, regionální, národní a mezinárodní. Pro účely této analýzy je však konflikt na lokální a regionální úrovni považován za jeden, neboť z lokálních konfliktů se postupně vyvinul konflikt regionální, avšak aktéři i příčina zůstala nezměněna. V této analýze je tedy dárfúrský případ zkoumán jako jediný konflikt se třemi úrovněmi analýzy, neboť dynamika konfliktů v jednotlivých sférách se navzájem ovlivňuje. Tyto tři odlišné sféry jsou tedy lokální, národní a mezinárodní.

---

⁶ Na skutečnost kombinace několika odlišných sfér, ve kterých konflikt probíhá, upozorňují i další autoři, např. de Waal (2007), Flint a de Waal (2008) a další.

4.3.1 Lokální úroveň konfliktu

Lokální úroveň konfliktu je sporem pastevců a farmářů, kteří se v důsledku environmentální degradace půdy a migrace musejí dělit o omezené zdroje (ICG 2004: 6). Subjektivní neslučitelnost pramení z představy neslučitelnosti zájmů – zájmem je nedělitelná úrodná půda. Buď na půdě hospodaří jedna skupina, anebo druhá. Z objektivní perspektivy nezaujatého pozorovatele lze do jisté míry tvrdit, že zájmy obou stran mohou být částečně slučitelné. Řešením je tradiční způsob sdílení půdy, který v poklidu fungoval během první poloviny 20. století a dříve. Během období dešťů hnali pastevci svá stáda do méně úrodných oblastí, kde však v té roční době byl dostatek vegetace pro dobytek. Naopak v době sucha se pastevci stahovali do vlhčích oblastí, kde již farmáři sklídili úrodu a přítomnost stád nijak neohrožovala jejich podnikání. Někteří autoři dokonce tvrdí, že farmáři a pastevci se dokonce doplňovali a ze vzájemného soužití profitovali obě strany (Adbul-Jail 2008: 11-13). Zůstává však otázkou, do jaké míry je tato teoretická úvaha proveditelná v praxi, kdy výrazně ubylo úrodné půdy, populace významně narostla a obnovitelné zdroje jsou využívány extenzivněji.

Lokální konflikt mezi skupinami pastevců a farmářů přerostl z omezených lokálních střetů do celoregionálního konfliktu. Příčinou rozšíření konfliktů je zaprvé rostoucí nedostatek půdy a zdrojů vody a současně i vládní rasistický plán arabizace národa. Tlak na arabizaci a přirozená reakce proti této politice vytvořila pocit etnické sounáležitosti a v zájmu rasové solidarity tak umožnily mobilizovat širší koalice napříč kmeny. Etnický regionální konflikt je však pouze projevem sporu o půdu, protože většina arabských kmenů jsou pastevci a většina nearabských etnik jsou farmáři.⁷ I přesto, že žádný z hlavních aktérů konfliktu neprohlašuje takový zájem otevřeně, konečným cílem JEM a SLA a stejně tak i Janjaweed je vyhnat protivníka z Dárfúru a zajistit úrodnou půdu pro sebe a své podporovatele. Etnicita je v případě konfliktu na lokální i na národní úrovni pouze mobilizačním nástrojem, který vznikl v reakci na rostoucí spory o půdu a boj o podíl na vládě (Idris 2005). Vzhledem k tomu, že úrodné půdy nepřibývá a degradované oblasti nejsou obnovovány, nedochází ani ke změně v neslučitelnosti. Neochota vzdát se subjektivního pohledu na nedělitelnost zdrojů je živena křivdami z rozsáhlého násilí a krutostí během poslední fáze násilného konfliktu, které dále živí nepřátelství mezi oběma bojujícími stranami.

---

⁷ Nicméně tato dichotomie neinterpretuje realitu zcela přesně. Například členové kmene Zaghawa jsou nearabský pastevci, kteří ale bojují na straně JEM a SLA. Tyto anomální jevy se dají vysvětlit vlivem ostatních dvou dimenzí konfliktu a silným vlivem mobilizačního potenciálu etnicity.

4.3.2 Konflikt na národní úrovni

Odlišnou úrovní konfliktu je spor dárfúrských rebelů s centrální vládou. Z národní perspektivy je hlavním nepřítelem SLA a JEM chartúmská vláda. Janjaweed pouze hraje roli aktéra, který do jisté míry naplňuje vládní vůli – tedy naturalizovat politickou opozici.

Představa silného centrálního Súdánu, vedeného arabskou elitou, je v protikladu s představou černošských etnik nejen v Dárfúru, ale jedná se o širší fenomén. Tato nekompatibilita zapříčinila i desetiletí trvající válku s dnes již samostatným Jižním Súdánem, ale i protivládní hnutí v dalších marginalizovaných regionech. Zájem vlády na vytvoření centralizovaného arabského státu dle islámské ideologie je subjektivně i objektivně nekompatibilní s představou rebelujícího obyvatelstva Dárfúru ze dvou důvodů (Reyna 2010: 1309-1310). Zaprvé je černochům díky arabizaci upřen podíl na vládě a zadruhé plodí relativní ekonomickou frustraci způsobenou dlouhodobým zanedbáváním rozvoje okrajového regionu v porovnání k rozvoji centra (Cobham 2005). Požadavek na vyšší míru rozvoje roste v reakci na zhoršující se ekologickou krizi, kterou vláda není schopna nebo ochotna efektivně řešit.

Akteři několikrát naznačili ochotu slevit z požadavků a nalézt kompromis, pokud bude adekvátní reakce i na druhé straně. Konkretizace těchto ústupků ani jejich materializace se nikdy neuskutečnila. Mezinárodní pozorovatelé a třetí strany jsou svědky několika neúspěšných mírových procesů, které ztroskotaly na neochotě stran slevit ze svých požadavků. Proto nekompatibilita cílů je víceméně neměnná po celou dobu poslední fáze ozbrojeného konfliktu. Výjimkou je pouze usmíření vlády s frakcí SLA-MM v roce 2006 a v roce 2011 s relativně slabým Hnutím pro osvobození a spravedlnost (LJM, *Liberation and Justice Movement*). Více k tématu řešení konfliktu je v kapitole 4.6.

4.3.3 Mezinárodní úroveň

Jak uvádí Roland Marchal (2008) a Stephen Reyna (2010), není možné studovat konflikt v Dárfúru izolovaně bez ohledu na vývoj v Čadu. Vzhledem k dlouhé a nekontrolované hranici mezi súdánským regionem a jeho západním sousedem a vzhledem k tomu, že některé kmeny žijí na obou stranách hranice, stabilita obou oblastí je významně propojena. Čad je velmi nestabilní země se slabou vládou závislou na podpoře určitých ozbrojených skupin. Poslední dva prezidenti byli dosazeni do funkce na základě vítězství rebelujícími skupin, které nacházely zázemí v Súdánu. Současný prezident Idriss Déby se snažil udržovat přátelské vztahy s mnohem silnějším sousedním Súdánem a současně si byl také vědom rizika, jaké by pro stabilitu země představovalo vypuknutí rozsáhlého konfliktu v Dárfúru. Z těchto důvodů

se Déby zpočátku snažil podporovat súdánskou vládu v době zahájení konfliktu. Už i v této době byla ale z Čadu poskytována značná podpora dárfúrským rebelům. V důsledku domácí kritiky za to, že Déby neposkytuje dostatečnou podporu Zaghawům a dalším kmenům, které byly zastoupeny i mezi tuzemskými podporovateli jeho vlády, byl prezident donucen zintenzivnit podporu rebelujícím hnutím – především ve formě poskytnutí logistické podpory, zbraní, zázemí a úkrytu. V reakci na výrazné zhoršení vztahů se Chartúm uchyluje k rozsáhlé aktivní podpoře Čadské opozice, která nachází útočiště na území Súdánu. Pokud je Débyho vláda závislá na podpoře skupin, které mají vazby s dárfúrskými rebely, Débyho setrvání v úřadu prezidenta je nekompatibilní s chartúmským zájmem eliminace domácí protivládní opozice. Stejně tak i útlak Zaghawů a dalších spřátelených kmenů není kompatibilní s pozicí Débyho a vládu podporujících kmenů (UCDP 2012b).

Ke změně neslučitelnosti postojů dochází v roce 2010, kdy se Súdán pokouší o uklidnění bezpečnostní situace před očekávanými prezidentskými volbami. Na základě tajných vyjednávání, zprostředkovaných Spojenými státy, se oba sousedi dohodli na obnovení dřívější dohody o nepodporování povstaleckých skupin druhého státu (ICG 2010: 12). I přes možné obavy z opozice čadských Zaghawů a dalších kmenů, Chartúmem podporované povstání představovalo významnější hrozbou pro Débyho režim, a proto byla dohoda v jeho vlastním zájmu.

4.4 Mocenské vztahy

Zdroje sil jednotlivých aktérů a mocenské vztahy mezi nimi jsou základní faktory, které určují kapacitu a možnosti aktéra a ovlivňují jeho volbu vhodných strategií. Následující kapitola se pokouší o rozbor tohoto důležitého aspektu. Nejprve jsou analyzovány zdroje moci aktérů konfliktu a následně jsou představeny mocenské vazby mezi nimi.

4.4.1 Zdroje moci

I přes relativně vysoký počet aktérů zapojených do konfliktu, jejich zdroje moci jsou relativně jednoduché. Vláda a provládní milice staví svou moc na státní ekonomice a ideologii zatímco rebelové se spoléhají na materiální pomoc zahraničních i tuzemských partnerů a lidovou podporu získávají na základě ekonomicky a politicky deprivovaného obyvatelstva.

Hlavním zdrojem vládní moci je příjem ze zdanění a exportu ropy. Zemědělství, zejména v údolí Nilu se podílí na tvorbě HDP jen z 1/3. Většinou je ale ekonomika závislá na ropě (CIA 2012) Státní pokladna po desetiletí trpěla konfliktem na jihu Súdánu, kdy těžba

nedosahovala očekávaných výnosů z důvodu bezpečnostní nestability na jihu. Po osamostatnění Jižního Súdánu, Chartúm ztratil zhruba tři čtvrtiny objevených ropných zásob. V době rozpoutání ozbrojeného konfliktu v Dárfúru byly oficiální bezpečnostní složky i státní pokladna unavena dlouhým a vyčerpávajícím bojem se SPLM a rebely na jihu. Tyto nepříznivé okolnosti vedly Chartúm k využití ideologie arabizace a islamizace jako alternativního zdroje moci. Státní ideologie a tichý souhlas s loupeživými nájezdy byly využity jako mobilizační síly, které oslovily zejména chudé suchem zdecimované arabské pastevecké kmeny. Súdánská vláda tím velmi levně a efektivně zvýšila stav nasazených bojovníků, i když za cenu slabé kontroly nad jejich jednáním (Salih 2005: 8-13). I přes všechny nedostatky a ekonomické problémy státu je důležité si uvědomit, že centrální vláda stále kontroluje významnou strategickou výhodu v podobě profesionální armády, zejména co se týče těžkých zbraní a letectva (CIA 2012).

Povstalecká hnutí čerpají svou moc především z lidové podpory. Dárfúrští obyvatelé, zdecimovaní postupným snižováním příjmu, jsou v důsledku ubývání úrodné půdy a přílivu migrantů ještě více frustrováni neadekvátní a nedostatečnou reakcí státu, který nechce nebo nedokáže negativní následky zmírnit. Obě hlavní povstalecká hnutí dokázala nabídnout odpověď na pocit křivdy a politické a ekonomické požadavky obyvatel (ICG 2004: 18-20). Úspěch rebelů v bojích je však do značné míry závislý na externí podpoře – zejména materiální a technické – od řady podporovatelů představených v kapitole 4.2.

4.4.2 Mocenské vztahy

I přes relativně podobný program, obdobné zdroje zahraniční podpory a stejnou nebo překrývající se cílovou skupinu, rebelující skupiny mezi sebou až na výjimky, nebojovaly. Dva nejvýznamnější aktéři, JEM a SLA spolu úzce spolupracovali a koordinovali útoky (UCDP 2012b). Na druhou stranu se ale JEM a SLA nikdy nespojily do jednoho hnutí z důvodu odlišného názoru na roli náboženství v politice. Zatímco JEM mělo v programu zakomponovanou islámskou ideologii, SLA se snažila o vytvoření sekulárního státu. Současně se ale obě skupiny pokoušely získat dojem otevřeného hnutí, které nevyčleňuje některé segmenty společnosti. I když mezi nejvýznamnějšími povstaleckými skupinami existovala očividná konkurence, nikdy to nevedlo k otevřenému násilnému konfliktu (tamtéž). Výjimkou jsou ozbrojené střety mezi SLA a SLA-MM popř. mezi dalšími drobnějšími aktéry.

Pro dynamiku konfliktu jsou zásadní vztahy rebelů se sekundárními stranami konfliktu, neboť tato spojení jsou významným, ne-li kritickým zdrojem moci pro obě hlavní rebelující

organizace. Mimo relativně stabilní podpory Eritrey po celou dobu konfliktu je podpora ostatních sekundárních aktérů konfliktu nepravidelná a během průběhu se mění. Rozsah podpory externích aktérů do značné míry determinuje bojový potenciál povstalců. Významná je v tomto ohledu pozice Čadu, který zpočátku částečně podporoval vládu a současně rebely a navíc se ještě pokoušel o zprostředkování mírových rozhovorů. V souvislosti se zhoršujícími se vztahy s Chartúmem se nakonec Čad staví na stranu rebelů a zajišťuje konstantní podporu až do doby opětovného usmíření se súdánskou vládou (Marchal 2008). Obdobně i SPLM poskytovalo podporu po SLA po celou dobu konfliktu, avšak s velmi odlišnou intenzitou v průběhu konfliktů. Zpočátku byla podpora rozsáhlá, později – v době blížícího se podpisu mírové smlouvy – se objem podpory snižoval z důvodu závazkům vůči Chartúmu (ICG 2004: 20).

Samotné vztahy mezi hlavními stranami konfliktu byly po většinu času špatné a často protichůdné. Jak již bylo popsáno výše, vztahy na lokální úrovni mezi pastevcí a farmáři byly do problémové a násilné střety nebyly výjimečné. Nicméně ještě před opakujícími se suchem v období před rokem 1974 se takovéto lokální konflikty dařilo efektivně řešit tradičními způsoby. V době před eskalací konfliktu na lokální úrovni se pastevecké i farmářské komunity dokázaly dohodnout na společném sdílení půdy (Adbul-Jail 2008: 11-13). Avšak v důsledku environmentálního tlaku a zavedení rasistické ideologie ubývá prostor i ochota pro kompromis a naopak roste možnost šíření konfliktu. V tomto stádiu jsou potom konflikty o ornou půdu či pastviny mezi lokálními komunitami považovány jako hra s nulovým součtem – kolik půdy zajistí určitá strana pro sebe, tolik ztratí protivník.

Vztahy mezi rebely a vládou byly vždy od samého začátku nekooperativní a konfliktní, tedy jako hra s nulovým součtem. Rebelové se snažili prosadit dostatečnou politickou reprezentaci nearabských Súdanců a obyvatel marginalizovaných částí státu, což bylo v protikladu ke státní ideologii arabizace, která upřednostňovala jednu rasu nad ostatními. Stejně tak i požadavek na vyšší míru rozvoje byl protichůdný s chartúmskou představou o podobě přerozdělování.

4.5 Dynamika konfliktu

Konflikt v Dárfúru pobíhal v několika oddělených fázích, kdy násilí střídavě eskaluje a deeskaluje. V 70. letech roste počet ještě oddělených drobných konfliktů na lokální úrovni, které ale mají velmi podobné charakteristické prvky. V 80. a 90. letech se tyto konflikty přelévají do celého regionu ve formě dvou rozsáhlých ozbrojených střetů: Arabsko-fúrské

války a konfliktu mezi Araby a Massleity. Do poslední fáze se konflikt se vyvíjí v roce 2003. Tento stav přetrvává až do současnosti. Během každé z popsaných násilných fází je patrná určitá kvalitativní změna v povaze konfliktu a následného vztahu mezi dárfúorskými komunitami po ukončení násilí.

4.5.1 Chování a postoje aktérů

Postoje obou hlavních bojujících stran během eskalace konfliktu do poslední fáze jsou relativně stabilní a neměnné. Neochota slevit ze svých požadavků je důvodem ke ztroskotání několika mírových procesů. Obě strany několikrát formálně prohlásily vůli ke změně postojů a ústupkům v určitých oblastech, nikdy však ke skutečné změně nedošlo. Aktéři buď opustili vyjednávání ještě před podpisem dohody, nebo závazky plynoucí z určitých smluv nebyly implementovány. Neochota změnit postoje je také patrná na nerespektování příměří, která byla soustavně porušována všemi aktéry (viz také kapitola 4.6). K jediné významné změně postojů vlády dochází pod vlivem mezinárodního tlaku v případě souhlasu s přijetím mise UNAMID.

Chování aktérů je odvozeno od zdrojů a kapacit, kterými každá strana disponuje. Rebelové se v důsledku nedostatečného vybavení těžkými zbraněmi a především díky absenci letectva málokdy uchylují ke konvenčnímu způsobu boje. Většinou vedou guerillový způsob války s častým využitím taktiky *zaútoč a uteč*. Vláda vyčerpaná konfliktem na jihu Súdánu nemá dostatek zdrojů k tomu, aby porazila mobilního nepřítele, který se schovává mezi civilním obyvatelstvem. V důsledku těchto okolností využívá protipovstaleckou strategii, která je založena na konvenčním způsobu boje oficiální armády podporované neoficiálními polovojenskými organizacemi Janjaweed. Tyto jednotky jsou levné a velmi efektivní, neboť znají místní prostředí. Z důvodu náročnosti vysledovat jednotky rebelů, jsou často útoky Janjaweed i oficiální armády cíleny na civilní obyvatelstvo v oblastech, které podporují rebely (Reyna 2010: 1310-1311). Cílem těchto operací je zastrašit civilisty a přimět je ke spolupráci s vládou. Janjaweed za podpory letectva se často uchyluje k jednostrannému násilí, jehož záměrem je nucené vysídlení obyvatelstva. Na základě soustavného ničení vodních zdrojů, budov a další infrastruktury je patrná snaha o trvalé vysídlení se znemožněním návratu komunity na původní místo (Mamdani 2009: 342-343). Nájezdy byly doprovázeny rabováním, které sloužilo jako zdroj příjmu pro polovojenské milice. I přesto že, jednostranné násilí bylo běžné pro Janjaweed a vládní jednotky, i rebelové se často uchylovali k rabování, což dokládá určitou míru neposlušnosti v řadách rebelujících jednotek (ICG 2004: 14-20).

4.5.2 Fáze konfliktu

Konflikt na lokální úrovni, původně definovaný jako konflikt mezi pastevcí a farmáři později přetransformovaný do etnické linie arabové proti černochoům (více v kapitole 4.3), můžeme sledovat již velmi dlouhou dobu. Izolované spory o půdu na nejnižší úrovni jsou zaznamenány již od roku 1932 (Adbul-Jail 2008: 13-16, viz Příloha 4) Tyto konflikty se vždy dařilo úspěšně řešit a zabránit tak jejich rozšíření. V důsledku zhoršování přírodních podmínek dochází k nárůstu lokálních potyček a kapacita tradičních struktur přestává být dostatečná vzhledem k závažnosti krize. Významnou změnu v dynamice vztahů mezi farmáři a pastevcí přinesl vznik takzvaného Arabského shromáždění, které sdružovalo 23 arabských vůdců. Členové organizace si byli vědomi společného problému a rozhodli se ho řešit společně. Shromáždění využilo etnicitu a prvek rasy, které – v duchu státem prosazované arabizace – definovalo Arabů, jako „moudré“ a nearaby, jako „ignoranty“ (ICG 2004: 9-10) a tím přispělo ke stereotypizaci konfliktních stran.

Manifestace konfliktu je moment, kdy alespoň jedna strana otevřeně artikuluje neslučitelnost zájmů se zájmy protivníka a kdy jsou zaznamenány první konfrontace. K tomuto bodu konflikt dospívá v roce 1987, kdy Arabské shromáždění vydává prohlášení adresované centrální vládě. V něm požaduje vyšší zastoupení představitelů arabských kmenů v administrativních funkcích regionální správy a přístup k přírodním zdrojům. Velmi ostrý jazyk prohlášení a jasné požadavky nutí druhou stranu, tedy nearabské kmeny, k reakci. V důsledku takto utvářené konfliktní solidarity na základě etnicity na obou stranách je možné, aby další drobné konflikty o půdu přerostly do větších rozměrů (Reyna 2010).

Konflikt eskaluje do rozšířené podoby násilného boje na regionální úrovni poprvé v letech 1987-1989 v podobě tzv. Arabsko-fúrské války. Po roce 1989 konflikt deeskaluje, nicméně dochází k výrazné změně vztahů mezi aktéry. Centrální vláda po neúspěšném pokusu o vyřešení konfliktu, jako neutrální třetí strana, do sporu nově vstupuje přímo na straně Arabů. Tuto skutečnost lze vnímat jako manifestaci konfliktu mezi černochoy a vládou. Nekompatibilita se projevuje v další fázi eskalace mezi lety 1996-1998. V tomto případě opět dochází ke konfliktu na celoregionální úrovni, kdy mezi sebou bojují Arabové a Massaleité o kontrolu nad územím v důsledku vládní reformy správy regionu. Ta výrazně zvýhodňuje Arabů na úkor Fúrů, Massaleitů a dalších nearabských kmenů (Mamdani 2009: 232). Oba spory, ač byly definovány jako spory mezi etniky, byly ve své podstatě zapříčiněny sporem o kontrolu úrodné půdy a pastevecká práva.

Konflikt po deeskalaci a po ukončení násilí mezi Araby a Massaleity v roce 1998 zůstává v nenásilné, avšak manifestované fázi. Míra polarizace a nepřátelství mezi obyvateli je výrazně viditelná. Například nearabská etnika nazývají pastevecké Araby, kteří se přesouvají ze severních vyprahlých planin do úrodnějších oblastí Dárfúru, jako *nazihim ajanib*, což znamená „vysídlený vetřelec“ (Reyna 2010: 1307). Žádné násilné střety většího rozsahu mezi araby a černochoy, popř. mezi pastevcí a farmáři nebyly zaznamenány až do roku 2001.

V roce 2001 konflikt opět eskaluje, nicméně už v transformované podobě. V reakci na neschopnost nebo neochotu Chartúmu vyřešit environmentální krizi, předcházet rostoucí spory o půdu na lokální úrovni a zamezit zhoršené bezpečnostní situaci vláda ztrácí svou legitimitu v očích nearabských obyvatel (Flint a de Waal 2008: 116-149). Tato klesající podpora je navíc umocněna procesem arabizace, odpíráním přístupu k vládě černochoům, nerovnou distribucí zdrojů a především straněním Arabům v nespočetných nevyřešených drobných sporech. K tomu všemu ještě roste aktivita arabských nájezdníků – v té době již označovaných jako Janjaweed – frustrovaných nemožností vykonávat tradiční způsob obživy. Janjaweed se dopouštěla nejen loupeží, ale i jednostranného násilí na civilistech (UCDP 2012b). Nedostatečná reakce vlády na zhoršující se bezpečnostní situaci může podněcovat názory, že nájezdy jsou organizovány s tichým souhlasem vlády či dokonce s její podporou.

Všechny tyto faktory představovaly hmatatelnou hrozbu pro nearabské obyvatelstvo. Existence těchto hrozeb, spolu s faktem oslabené armády po zdlouhavém konfliktu na jihu, umožnily zformování dvou protivládních hnutí. JEM čerpá inspiraci a podporu od el-Turabiho a jeho islámského PC zatímco SLA nachází oporu a vzor v SPLM (Mamdani 2009: 232). Obě rebelující hnutí se veřejně představily v únoru 2003 a vznesly svoje požadavky. V březnu potom arabské milice přepadly masalitského náčelníka, který byl údajně při následné hospitalizaci v Chartúmu zavražděn. Tyta událost spustila reakci rebelů, kteří zahájili násilné ozbrojené útoky na vládní jednotky. Zahájení bojů začalo zabráním města a pevnosti Tine. Útoky na vládní pevnosti se rychle rozšířily do celého regionu. Vláda odpovídala pozemními operacemi, které ale nebyly příliš úspěšné z důvodu nedostatečného tréninku armády na boj v poušti. V reakci na to byly do bojů stále více zapojovány milice Janjaweed, které organizovaly nájezdy a útoky často za rozsáhlé podpory letectva (Fint a de Waal 2008: 116-120). Spirála násilí eskalovala.

K prvnímu pokusu o řešení konfliktu došlo na konci roku 2003. Proběhly vlny vyjednávání v Čadském městě Abeche. I přesto, že byl oficiálním organizátorem a mediátorem rozhovorů

Čad, pozice západního souseda nebyla čitelná. Prezident Déby byl oficiálně na straně Chartúmské vlády, ale určité vlivné skupiny uvnitř vlády se snažily o změnu ve prospěch podpory rebelům (UCDP 2012b). Tato nevyjasněná pozice a nedostatečná důvěryhodnost Čadu oběma stranami způsobila ztroskotání vyjednávání a porušení příměří v prosinci 2003. Následuje další rozsáhlá ofensiva vlády podpořené nájezdy Janjaweed. Roky 2003 a 2004 jsou nejkrvavější co do počtu obětí (tamtéž).

Intenzita konfliktu se mění po zhoršení vztahů mezi Čadem a súdánskou vládou v roce 2004. Čad, pod tlakem určitých vlivných domácích kmenů příbuzných s povstaleckými skupinami v Dárfúru, mění svou pozici a nabízí velmi velkorysou a aktivní podporu dárfúřským rebelům (ICG 2006: 12-13). V tu chvíli se do komplexního konfliktu zapojuje třetí, mezinárodní dimenze, která představuje zástupný konflikt mezi súdánskou a čadskou vládou. Ani jedna ze stran si nedovolila rozpoutat otevřený mezistátní konflikt přímým napadením protivníka, neboť prezident Déby si byl vědom významné vojenské převahy většího a bohatšího Súdánu. Současně al-Bashir předpokládal, že v případě přímé invaze do Čadu by zasáhla Francie a další mezinárodní spojenci, kteří Débyho významně podporovali. Válka probíhala pomocí podpory protivnickových rebelujících skupin. K významné eskalaci konfliktu na této úrovni došlo v roce 2006 a 2008, kdy Súdánem podporovaní rebelové provedli útoky na hlavní město. Obě operace byly neúspěšné a Déby zůstal u moci (Marchal 2008: 433-434). V roce 2010 se oba státy opět usmířují a obnovují dohodu o nepodporování sousedovy opozice (ICG 2010: 12).

Ozbrojený násilný konflikt v Dárfúru je až do současnosti nevyřešený. Přes řadu pokusů o jeho ukončení strany nebyly dosud schopny nalézt kompromis vyhovující všem relevantním aktérům. V roce 2006 troskotají mírová vyjednávání v Abuja v Nigérii. Příměří, které oficiálně platilo během vyjednávání, bylo běžně porušováno (Flint a de Waal 2008: 200-229). Od roku 2004 je v Dárfúru slabá primárně monitorovací mise Africké unie AMIS, která je později nahrazena peacekeepingovými jednotkami OSN v rámci mise UNAMID se silnějším mandátem (UCDP 2012b). Ani přítomnost početných jednotek OSN, ani řada na Abuja navazujících mírových procesů, nevedou k vyřešení konfliktu a ukončení násilí. I přes pokusy o usmíření za jednacím stolem, situace v terénu se nezlepšuje. Početné dohody o příměří jsou běžně porušovány bez ohledu na vývoj vyjednávání na nejvyšších úrovních. Bojující strany dosáhly mrtvého bodu a zatím neexistuje vůle ani vhodné prostředí pro deeskalaci konfliktu. Více pozornosti řešení konfliktu a současnému stavu je případu věnováno v kapitole 4.6.

4.5.3 Faktory

Průběh konfliktu je ovlivněn řadou faktorů, které mění dynamiku konfliktu, jednání aktérů a především intenzitu násilí. Pro větší přehlednost mohou být faktory rozděleny na vnitřní a vnější. Mezi vnitřní faktory patří klesající schopnost tradičních i moderních vládních struktur předcházet konfliktům. Klesající kapacita předcházet a řešit krize je nejvíce viditelná na problematice pozemkových práv, která je podrobněji rozvedena v kapitole 8.1. Dalším významným faktorem, který umožnil masovou mobilizaci obyvatelstva a rozšíření konfliktu na celý region, je rostoucí sociální fragmentace, která však může být do jisté míry vnímána také jako následek samotného konfliktu. Více se tomuto tématu věnuje kapitola 5.2 a 8.2.

V neposlední řadě je zhoršená bezpečnostní situace ovlivněna humanitární krizí. K první humanitární krizi došlo v 80. letech v důsledku období sucha. Většina obyvatel Dárfúru byla tehdy závislá na externí potravinové pomoci a došlo k prvním případům masového vysídlení. Další rozsáhlá humanitární krize nastává v důsledku násilného konfliktu rozpoutaného po roce 2003. Miliony obyvatel jsou nuceny k vysídlení nebo dobrovolně opouštějí své domovy. Tradiční způsoby obživy jsou buď konfliktem úplně zničeny, nebo není možné je vykonávat. Velké procento populace je tak absolutně závislé na externí humanitární pomoci. Tento stav dále vede ke zintenzivnění konfliktu a další destabilizaci bezpečnosti. Zbídačení obyvatelé bez žádného příjmu jsou ochotni podílet se na násilí. Je snadné je naverbovat do řad různých ozbrojených organizací. Vedle ekonomické dimenze humanitární krize je nutné vzít v úvahu i rozsáhlé porušování lidských práv a početné cílené útoky na civilisty, které byly řadou aktérů označeny za genocidu (Young 2007).

Mezi vnější faktory patří vysoká míra dostupnosti zbraní v dárfúrské společnosti a obecně rozsáhlá podpora celé řady sekundárních stran konfliktu. Větší množství zbraní do oblasti přinášejí jak migranti z Čadu, kde probíhá soustavná občanská válka již po několik desetiletí, tak i arabské kmeny. Ty byly vyzbrojeny centrální vládou, aby po jejím boku bojovaly s rebely v jižním Súdánu. Snadná dostupnost zbraní či dokonce přezbrojení společnosti je faktorem, který výrazně ovlivňuje intenzitu konfliktu a jeho eskalaci. OSN a další aktéři se pokouší o regulaci dostupnosti zbraní, ale ani mezinárodní embargo není efektivní. Více se tomuto faktoru věnuje kapitola 8.3

Významný vliv na intenzitu konfliktu je také dán přístupem mezinárodního společenství. V počátcích poslední fáze ozbrojeného konfliktu v roce 2003 se mezinárodní společenství zaměřovalo primárně na mírový proces mezi Chartúmem a povstalci na jihu státu. Vzhledem

k prioritě, která byla kladena na ukončení desetiletí trvajícího konfliktu mezi severem a jihem, mezinárodní společenství úmyslně přehlíželo vývoj v Dárfúru. Tato skutečnost umožnila volný prostor k tvrdé vládní ofenzivě bez obavy ze silné mezinárodní kritiky. Nevůle mezinárodního společenství umožnila rozsáhlé porušování lidských práv a obrovské ztráty na životech civilistů (ICG 2004: 24-29).

V neposlední řadě je vnějším faktorem také přítomnost zahraničních monitorovacích a peacekeepingových jednotek. Velmi početná mise UNAMID s relativně silným mandátem nesporně přispívá k omezování násilí v terénu a zklidňování bezpečnostní situace, i když se jí nedaří dosáhnout úplné stability.

4.6 Řešení konfliktu

UCDP (2012b) rozděluje aktivity v oblasti řešení konfliktu na dvě roviny. První rovinou jsou mírová jednání a mediace mezi stranami konfliktu na nejvyšší úrovni. Tyto aktivity by měly být podporovány přítomností peacekeepingových jednotek v terénu, které mají dohlížet na naplňování dohod a zajišťovat bezpečnostní stabilitu v regionu. Pozitivní vývoj ve vyjednáváních ale často není převeden do praxe. Príměří je běžně porušováno a řada závazků ze vzniklých mírových dohod stále čeká na své naplnění.

4.6.1 Mediace a mírová vyjednávání

První pokus o vyřešení konfliktu byl zahájen ze strany Čadu z důvodu opodstatněné obavy z přelítí konfliktu na území sousedního státu. Prezident Déby využil svých dobrých vztahů s chartúmskou vládou a současně i osobních kontaktů s vůdci kmene Zaghawa, kteří se podíleli na povstání. V srpnu 2003 vláda Čadu zprostředkovala vyjednávání mezi bojujícími stranami. Vyjednávání vyústila ve formální uzavření příměří podepsané v čadském městě Abeche, dle kterého je dohoda také nazvána. Príměří však nebylo v poli příliš dodržováno a v prosinci 2003 vyjednávání ztroskotala. Jednou z hlavních příčin kolapsu byla nejasná pozice Débyho vlády, která se snažila jak udržet dobré vztahy s chartúmskou vládou, tak i neztratit podporu kmenových vůdců, kteří sympatizovali s rebely (ICG 2004: 21-24). Rozhovory jsou ukončeny rozsáhlou vládní ofenzivou v prosinci 2003. Z důvodu neoficiální materiální pomoci oběma bojujícím stranám je označení Čadu jako třetí, a tedy neutrální, strany konfliktu sporné (UCDP 2012b).

Druhý pokus o ukončení konfliktu a uzavření míru byl zahájen v srpnu 2004 v Abuja v Nigerii a je označován jako Mírový proces v Abuja. Celý proces je zaštitován Africkou Unií

jako hlavním mediátorem a dále OSN. Mimo těchto oficiálních třetích stran jsou mírové rozhovory podporovány řadou západních států, především USA, Spojeným královstvím, Norskem, Kanadou a dalšími. Vyjednávání probíhala ve třech komisích: Bezpečnostní komise, Komise pro sdílení bohatství a Komise pro sdílení moci (Flint a de Waal 2008: 200-229). Výsledný dokument, který vznikl téměř po dvou letech vyjednávání, navrhoval integraci 4000 členů povstaleckých skupin do oficiálních bezpečnostních složek Súdánu, odzbrojení a demobilizaci Janjaweed, alokaci konkrétních finančních zdrojů pro rozvojové projekty v Dárfúru ve státním rozpočtu pro roky 2006 až 2008, ustanovení Tranzitní dárfúrské regionální správy se silným zastoupením rebelů a vysoké pozice v národních a regionálních vládních institucích pro představitele rebelujících hnutí. K podpisu došlo v květnu 2006 opět v Abuja. K dohodě se však nepřipojila hlavní frakce SLA ani JEM a signatáři se stala pouze chartúmská vláda a frakce SLA, vedená Minim Minawim (Dagne 2011: 28-29). Důvodem pro nepřijetí dohody bylo především nenaplnění požadavků rebelů. Obě strany nebyly ochotny slevit ze svých požadavků. Navíc na vyjednávání byl vytvářen soustavný tlak na urychlené nalezení kompromisu ze strany USA a dalších externích aktérů.

Výsledná dohoda tedy nebyla obyvateli Dárfúru masově přijata a ani nebyla plně implementována (Dagne 2011: 28). Došlo k začlenění jednotek opozičních signatářů do súdánské armády a Mini Minawi se stal asistentem prezidenta. Proces byl k neúspěchu odsouzen už krátce po jeho zahájení. Dohoda o příměří byla soustavně porušována a boje v terénu pokračovaly téměř bez návaznosti na pokroky u jednacího stolu (Flint a de Waal 2008: 200-229).

Zatím poslední významný pokus o uzavření míru proběhl v roce 2010 v katarském Doha. V únoru 2010 podepsala centrální vláda rámcovou dohodu s JEM, tou dobou nejsilnějším povstaleckým hnutím. Mírové rozhovory byly zprostředkovány Africkou unií, OSN, Katar, Čadem a Eritreou. Dohoda ustanovovala příměří a přislíbvala, že JEM se bude podílet na vládě jako nově vzniklá politická strana (UCDP 2012b). Nicméně v důsledku vládní ofensivy v květnu 2010 do oblasti Jebel Marra JEM odstupuje od dohody a opouští mírový proces (Dagne 2011: 17).

V červenci 2011 uzavřela centrální vláda mírovou dohodu s relativně slabou a nevýznamnou rebelující organizací Hnutí pro osvobození a spravedlnost (LJM, *Liberation and Justice Movement*). Dohoda je nazvána Dokument z Doha pro mír v Dárfúru (*Doha Document for Peace in Darfur*) a ustanovuje vznik dalších dvou států: Centrální a Východní Dárfúr a region

je tak nyní rozdělen na pět států, které jsou součástí nově vzniklé nadřazené správní jednotce Dárfúrská regionální správa. Mírová dohoda mimo politické změny také ustanovuje rozvojové aktivity v regionu, které však nebyly dosud naplněny. Mírová dohoda opět není masově přijata, neboť dvě hlavní povstalecké organizace SLA a JEM dohodu odmítly (Blanchard 2012: 23-25).

4.6.2 Peacekeeping

V roce 2004 obě strany souhlasí se zřízením monitorovací mise Africké unie AMIS (*African Union Mission in Sudan*) jejímž úkolem je monitorovat příměří. Později byl mandát AMIS rozšířen také na ochranu obyvatel a počet vojáků byl navýšen až na 7 000. Vzhledem k vážné bezpečnostní situaci v terénu nebyl však mandát ani síla AMIS dostatečná k tomu, aby naplnila své úkoly. Příměří bylo soustavně porušováno, bezpečnost civilistů nebylo možné zajistit ani v táborech vysídlených osob a autorita AMIS byla často zpochybňována řadou přímých útoků ze strany rebelů i provládních milicí (ICG 2006: 14-20).

Po dlouhém vyjednávání jsou v lednu 2008 (Flint a de Waal 2008: 280) úkoly převedeny na hybridní misi OSN a Africkou unií UNAMID (*African Union – United Nations Hybrid Operation in Darfur*), která má silnější mandát a zdroje. Rada bezpečnosti OSN schvaluje rozmístění až 26 000 vojáků, což z mise dělá největší a nejdražší peacekeepingovou operaci na světě (Blanchard 2012: 25). Mandátem mise je především ochrana civilistů, monitoring hranic a celková podpora stabilizace regionu. Naplňování mandátu UNAMID je komplikované z důvodu logistických problémů a nedostatečné spolupráce chartúmské vlády. Navíc jsou mezinárodní jednotky často vystavovány útokům jak povstaleckých jednotek, tak i provládních milicí a výjimečně i útokům oficiálním státních bezpečnostních složek (Dagne 2011: 16-18, 23-29).

I přes značné úsilí o vyřešení konfliktu a transformaci ozbrojených střetů do politické dimenze se nedaří nalézt kompromis přijatelný pro všechny relevantní aktéry. Konflikt tak stále vězí na mrtvém bodě, kdy ani jedna strana není schopna porazit protivníka. Tento stav je devastující pro běžné civilisty i miliony vysídlených osob. Vážná humanitární krize v regionu nadále přetrvává.

5. Společenské následky klimatické změny

Kapitola 4 úspěšně dokázala existenci závislé proměnné. Za účelem prokázání pravdivosti hypotéz a ověření platnosti syntetizovaného kauzálního modelu je zapotřebí se dále zaměřit na zkoumání bezprostředních příčin, které vedou ke vzniku konfliktu. Bezprostřední příčiny jsou dle teoretického modelu definovány jako *společenské následky klimatické změny* a autoři je rozdělují do pěti odlišných kategorií: politická nestabilita, společenská fragmentace, ekonomická nestabilita, nevhodná reakce a migrace.

Cílem této kapitoly je tedy prokázat, že studovaný konflikt byl rozpoután na základě alespoň jedné z těchto bezprostředních příčin. Především je zde zkoumána objektivní existence těchto pěti společenských jevů. Kapitola 4. se snaží prokázat kauzální vztah mezi těmito studovanými příčinami a vznikem konfliktu. Na druhou stranu se ale nesnaží dokázat vztah mezi klimatickou změnou a vznikem těchto bezprostředních příčin (vyjma kapitoly 5.4), i přesto, že možný vztah je v následujícím textu naznačen. Této kauzalitě se podrobně věnuje kapitola 8, neboť pět bezprostředních příčin může také vzniknout na základě působení externích nezávislých proměnných, jejichž význam je nutné pečlivě ohodnotit před definitivním identifikováním hlavní příčiny konfliktu.

5.1 Politická nestabilita

Politická nestabilita v syntetizovaném kauzálním modelu je vnímána jako jev, který zvyšuje příležitost pro organizování násilí. Například Hegre a Sambanis (2006) nacházejí jednoznačně pozitivní vztah mezi politickou nestabilitou a pravděpodobností vzniku konfliktu. Vysokou míru politické stability a současně i nejnižší pravděpodobnost rozpoutání konfliktu autoři nacházejí v případech úplné autokracie či demokracie. V případě režimů, které se pohybují na kontinuu mezi těmito ideálytypy, je patrná určitá míra nestability, která podněcuje vznik konfliktu.

V této práci je politická nestabilita interpretována jako nedostatek dvou prvků: legitimacy vlády a donucovací síly. Ideální demokracie staví svou stabilitu na základě legitimacy vlády, zatímco ideální autokracie zajišťuje politickou stability silným represivním aparátem (Vreeland 2008). Toto tvrzení však neznamená, že by demokratická vláda nedisponovala represivní silou a naopak autokracie legitimitou. V případě demokracie je legitimita mimo jiné založena i na vládě zákona, která vyžaduje určitou úroveň represe a stejně tak autokracie

vyžaduje podporu a legitimitu alespoň od určité skupiny obyvatel. Obecně však platí, že v případě nedostatečnosti jednoho nebo obou prvků dochází k politické nestabilitě.

Súdán lze jednoznačně označit jako stát, který je politicky velmi nestabilní. Jedním z komplexních nástrojů pro globální komparaci a měření politické stability států je Index rozpadu státu (FSI, *Failed State Index*), který je založen na zkoumání 12 politických, ekonomických a společenských indikátorů. FSI je od roku 2005 každoročně aktualizován a zatím v žádném reportu nebyl Súdán v globálním srovnání ohodnocen lépe než jako třetí nejslabší stát. V roce 2006 a 2007 byl dokonce označen za nejvíce rozpadlý stát na světě (FFP 2012). I přesto, že před rokem 2005 Found for Peace (FFP) nevydával komplexní globální komparaci, lze předpokládat, že politická stabilita v Súdánu se nijak výrazně nelišila od studovaných let, neboť za poslední tři desetiletí nedošlo k žádné výrazné změně v politice vedení státu. Súdán je od roku 1983 v nepřetržité občanské válce⁸ (UCDP 2012).

Na základě analýzy konfliktu v předchozí kapitole je identifikováno několik konkrétních důvodů, které vedly ke ztrátě legitimacy státu v očích obyvatel Dárfúru. Zaprvé je to fakt, že vláda nedokázala adekvátně zareagovat na zhoršující se environmentální krizi na západě země. Frustrace a nemožnost naplnit základní životní potřeby motivuje postižené komunity ke zpochybnění státního monopolu moci. Zadruhé státní správa nedokázala adekvátně zajistit vládu zákona a pořádek v době rostoucích lokálních konfliktů mezi pastevci a farmáři. Nedostatečná kapacita úřadů zmírňovat konflikty mezi skupinami a řešit je mírovou cestou vede ke snížení reputace státu, neboť zajištění stability a kontrola monopolu násilí je jedním ze základních očekávání státních služeb a zdrojů legitimacy. Zatřetí nerovná distribuce zdrojů mezi centrem a periferií opět snižuje státní legitimitu mezi marginalizovanou populací. Obdobně působí i politická deprivace černochů a nerovný přístup k politickým právům v porovnání k Arabům. A konečně nejbezprostřednější příčinou a pravděpodobně spouštěcím mechanismem konfliktu byla neschopnost státu zajistit bezpečnost v době rostoucího počtu nájezdů Janjaweed. Dle Weberovy (1998, 248) definice legitimacy je „*víra v platnost legálního ustanovení*“ závislá na prosazení monopolu státu na násilí a zajištění bezpečnosti pro obyvatele. Pokud tato státní funkce selhává a část populace se dokonce domnívá, že nedostatek bezpečnosti je dokonce úmyslně vytvářen přímo státem, ochota podílet se na násilí a protivládním povstání je vysoká.

---

⁸ Dle dostupných dat z UCDP (2012) konflikt nepřesáhl meziroční limit 1000 obětí pouze v pěti případech během celého období 1983-2011.

V situaci, kdy stát disponuje dostatečně efektivním represivním aparátem, i nelegitimní vláda je schopna se udržet u moci, neboť svou silou zastraší potenciální vyzyvatele a ke vzpourám nedochází. Po dlouhém vyčerpávajícím konfliktu centrální vlády s rebely na jihu Súdánu je státní moc výrazně oslabena, což zvyšuje pravděpodobnost úspěchu opozice státu a zvyšuje motivaci jedinců podílet se na rebeliích. Vedle tohoto faktu, měřeného absolutně, je nutné neopominout i relativní pocit slabosti a síly, který pramení ze zahraniční i domácí podpory nově vznikajícím povstaleckým hnutím. Díky dodávkám zbraní a dalším službám od podporovatelů síla rebelů relativně roste – ve srovnání s oslabenou státní mocí. To ještě dále zvyšuje ochotu obyvatel rebelovat.

5.2 Společenská fragmentace

Soužití několika etnických skupin a vysoká míra společenské fragmentace významně usnadňuje politickou mobilizaci obyvatelstva (Buhaug, Gleditsch a Theisen 2010: 84). Jak uvádí například Mohamed Suliman (1997) nebo Amir Idris (2005), pocit etnické identity nebyl v dárfúrské společnosti tradičně přítomný. Obyvatelé primárně považovali jako zdroj své identity příslušnost k jejich rodu a širší identita kmenová nebyla silná. Navíc byla často nabourávána manželskými sňatky napříč kmeny. K utvoření etnické identity došlo až v důsledku prohlubujícího se konfliktu a rostoucího napětí ve společnosti. Jak Suliman (1997) ukazuje na příkladu Arabsko-fúrské války, etnická identita se v začátku konfliktu vůbec neprojevovala a získala svůj význam až v pokročilých fázích konfliktu, kdy byla využita jako nástroj mobilizace. Obdobně vývoj významu etnicity popisuje i Idris při zkoumání celého komplexního konfliktu.

Objektivním faktem je současná značná etnická roztržičnost dárfúrské společnosti, která nepopíratelně přispívá dynamice konfliktu. Míra společenské a etnické fragmentace narůstá v důsledku migrace pasteveckých arabských kmenů ze severu a jihu regionu, které se snaží vyhnout nehostinným podmínkám oblastí více náchylných na sucho. Současně je růst etnického uvědomění a sebeidentifikace podpořen politickým vývojem, kdy různorodí aktéři využívají etnicitu pro mobilizaci lidové podpory.

5.3 Ekonomická nestabilita

Vzhledem ke geografické poloze Dárfúru a ke způsobu obživy místních obyvatel se region stává ekonomicky velmi nestabilní v důsledku opakovaných období extrémního sucha a postupující desertifikace a degradace půdy. V důsledku toho obyvatelé Dárfúru protrpěli několik rozsáhlých hladomorů. První se objevily začátkem 70. let. Ty nejvážnější potom od

roku 1980 do roku 1984 (Mamdani 2009: 12). Dále dochází k postupnému úbytku úrodné půdy. Tyto skutečnosti jsou příčinou rozsáhlého nedostatku potravin a obecně mají za následek ztrátu obživy a příjmu části populace a nutí je k migraci do příhodnějších oblastí. Významným prvkem způsobujícím ekonomickou nestabilitu je systematické zanedbávání vývoje Dárfúru a dalších okrajových částí země, které vytváří horizontální ekonomickou nerovnost.

Ekonomická nestabilita, chudoba a nerovnost v příjmech či potravinová nejistota jsou faktory, u nichž je v akademické sféře široce uznávána vazba na vznik ozbrojeného konfliktu (např. Hegre a Sambanis 2006, Brikman a Hendrix 2011). Existují čtyři teoretické předpoklady relevantní pro studovaný případ (dle Buhaug, Gleditsch a Theisen 2010: 85-86). Zaprvé je jednotlivec obecně ochotnější páchat kriminální činnost v situacích, kdy má nízký příjem. Tento fakt je zejména relevantní pro rostoucí počet nájezdů a loupeživých aktivit pasteveckých komunit (zejména Janjaweed) frustrovaných nedostatkem ekonomických příležitostí. Zadruhé špatné příležitosti obživy, vysoká nezaměstnanost či malý příjem zvyšují motivaci jedince přidat se ke skupině rebelů s očekáváním vyššího příjmu s relativně nízkým rizikem ztráty. Takto, skrze ekonomickou frustraci a očekávání většího zisku, může být vysvětlena motivace jedinců přidat se k JEM, SLA, Janjaweed, k čadským protivládním povstalcům a obecně všem ozbrojeným skupinám. Zatřetí je dalším mobilizačním a motivačním prvkem horizontální sociální nerovnost. Pokud je zřejmé, že vláda nerovnoměrně redistribuuje zdroje, motivace podílet se na protivládním povstání roste, neboť změnou vlády mohou být zajištěny opět vyšší příjmy a rostoucí ekonomické příležitosti. V neposlední řadě i ekonomická nestabilita a neefektivita ekonomiky vede k nízkým příjmům do státní pokladny, což má za následek klesající kapacitu státních institucí na zastrašení a boj s povstanci. Fakt nedostatečně silných státních institucí a oslabené armády po válce na jihu nepochybně poskytl prostor pro ozbrojené povstání, neboť se zvýšila pravděpodobnost jeho úspěchu.

5.4 Nevhodná reakce

Jedním z potenciálních mechanismů vzniku konfliktu v souvislosti s klimatickou změnou je i nevhodná reakce na její následky a způsob jejímu předcházení. Buhaug, Gleditsch a Theisen (2010: 87-88) uvádějí, že významné omezení emisí skleníkových plynů, zdanění letecké dopravy a podobná opatření mohou mít nepředvídané důsledky na světovou ekonomiku. Ty ve svém důsledku mohou vést ke vzniku určitých forem konfliktu. Konkrétním příkladem

hrozeb v této kategorii globálních změn je například růst ceny potravin způsobující potravinovou nejistotu v důsledku uměle zvyšované poptávky po bio palivech (např. Rosegrant 2008, Tenenbaum 2008, Boddiger 2007).

Vlivy těchto globálních trendů jsou zatím spíše hypotetické, neboť konkrétních globálních kroků, vedoucích ke zmírňování klimatické změny, zatím nebylo učiněno příliš mnoho, abychom mohli studovat možné nežádoucí vedlejší účinky. Ovšem Buhaug, Gleditsch a Theisen (2010) identifikují i řadu potenciálních příkladů nevhodné reakce i na národní nebo nižší úrovni. V případě Súdánu můžeme vysledovat dvě politiky, které je možné označit za nevhodnou reakci na environmentální problémy: neadekvátní forma humanitární pomoci a obviňování klimatu jako jediné příčiny krize.

Súdán je dlouhodobě příjemcem jednoho z největších humanitárních programů na světě. Rozsáhlá zahraniční pomoc začala proudit do Súdánu v 80. letech v souvislosti se zničujícími suchy a následně na to v souvislosti s vypuknutím konfliktu na jihu (UNEP 2007: 308-313). Po většinu času byl hlavní cílovou oblastí pomoci především rozvrácený jižní Súdán, avšak po roce 2003 a vypuknutí konfliktu v západním regionu, byla pozornost donorů upřena na Dárfúr. Například mezi lety 2005 a 2008 byla pouze pro Dárfúr alokována polovina z celkové sumy zahraniční pomoci (Poole, nedatováno). Existuje mnoho studií, které tvrdí, že takto rozsáhlá a neadekvátně navržená potravinová pomoc způsobuje závislost na vnější pomoci a ničí standardní způsoby obživy, a tak ještě více prohlubuje krizi (např. de Pas 2006, Lavalee 2010, ICRC 2005). Na druhou stranu v případě humanitární pomoci po roce 2003 musí být postupováno s velkou opatrností, neboť potravinová krize byla do značné míry ovlivněna konfliktem a klima má na ní jen částečný vliv.

Druhým příkladem nevhodné reakce je přehnaný důraz na roli klimatu v probíhající dárfúrské krizi. I přesto že, klimatická změna má nepopiratelný vliv na vznik a vývoj konfliktu, výlučné obviňování podnebí, přehlížení role a významu dalších aktérů a faktorů a zbavování se odpovědnosti za závažnost krize, vede k neadekvátním strategiím řešení konfliktu (např. Reyna 2010: 1301; Buhaug, Gleditsch a Theisen 2010: 88 ad.). I přesto, že se klima významně podílelo na vzniku konfliktu, krize se vyvíjela řadu let a do konfliktu byla zatažena řada dalších aktérů a aspektů, které nejsou s klimatem spojovány. Proto pouhé odstranění environmentálních problémů není dostatečné pro vyřešení konfliktu. Klimatická změna by v tomto případě neměla být používána jako výmluva pro neadekvátní vládní politiku a další negativní faktory ovlivňující vývoj konfliktu.

5.5 Migrace

Jev migrace, zapříčiněné změnou klimatu, má speciální postavení v rámci syntetizovaného kauzálního modelu, neboť může současně představovat následek i příčinu zhoršených environmentálních podmínek. Větší prostor migraci je věnován v kapitole 7 – především z pohledu příčiny, která zvyšuje nedostatek zdrojů se všemi s tím spojenými ekonomickými a potravinově-bezpečnostními konsekvencemi. V této sekci je naopak migrace zkoumána jako bezprostřední příčina konfliktu a tedy už jako následek zvýšeného nedostatku zdrojů.

V případě Dárfúru jsou významné dva hlavní migrační proudy. První a nejvýznamnější je migrace pasteveckých komunit ze severu a jihu regionu do úrodnější a vlhčí oblasti centrálního Dárfúru. Tato migrace probíhá kontinuálně již po staletí, ale od 70 let, kdy začaly první vážnější sucha (Reyna 2010: 1306), se výrazně mění její charakter. Pastevci se vrací do úrodných oblastí dříve a zůstávají tam déle. Druhý migrační proud vychází z Čadu a je zapříčiněn jak suchem, tak i politickou represí čadské vlády a bezpečností nestabilitou státu (Marchal 2008). Mamdani (2009: 348) a Reyna (2010: 1306) odhadují, že jen v 80. letech se dohromady z obou proudů do centrálního Dárfúru přesunulo zhruba 600 tisíc přistěhovalců, což v porovnání k odhadovaným třem milionům obyvatel (Central Bureau of Statistics 2009: 46) v celém regionu představuje obrovské změny.

Rafael Reuveny (2007) identifikuje pět mechanismů, jak migrace může způsobit násilný konflikt. Zprvė přisun migrantů vytváří tlak na lokální ekonomiku a způsobuje soupeření o omezené zdroje. I přesto, že v přijímající oblasti nedochází k úbytku zdrojů v absolutním měřítku, relativně s ohledem na rostoucí počet obyvatel roste i nedostatek zdrojů. Reuveny uvádí, že ke konfliktům o omezené zdroje bude pravděpodobně docházet zejména v oblastech s nedostatečně vyvinutými vlastnickými právy a vládou zákona. Vhodně nastavená vlastnická, zejména pozemková, práva a kapacita autorit tyto práva prosadit je efektivní nástroj, který dokáže předcházet konfliktům v oblasti přijímající migranty. V Súdánu však pozorujeme opačný scénář, kdy díky nejasným právním souperí pastevci s farmáři, ale obecněji i migranti se starousedlíky o půdu (viz také kapitola 8.1).

Zadruhé může migrace způsobit etnické tenze, pokud je migrující skupina jiné etnické skupiny než přijímající populace. K tomuto jevu v Dárfúru také dochází a je podrobněji popsán v kapitole 5.2. Zatřetí, v případě příhraniční migrace, může dojít ke zhoršení vztahů daných vlád a vytvoření nedůvěry. Tato situace však pravděpodobně neovlivnila čadsko-súdánské vztahy.

Začtvrté migrace nevyhnutelně vytváří tlak ve společnosti, který potom může následně vyústit v umocnění tradičních konfliktních linií. Tento fakt je opět zjevný v případě tradičních pastevecko-farmářských konfliktů. V období s vyšší mírou migrace se přestalo dařit tyto střety předcházet a efektivně je řešit (viz kapitola 4.2.1). Poslední mechanismus, způsobující konflikt na základě migrace, Reuveny identifikuje jako pomocné podmínky a je do jisté míry úzce spjatý se všemi výše zmíněnými. Jedná se spíše o multiplikátor předešlých mechanismů. Na rozdíl od rozvinutých států je v rozvojových zemích často nízká kapacita přijímajících oblastí a nedostatečná možnost se o migranty postarat. Už tento samotný fakt přispívá k vyššímu riziku konfliktu, neboť frustrovaní přistěhovalci více inklinují ke kriminální činnosti a mohou tak zintenzivnit negativní vývoj.

6. Klimatická změna a nedostatek zdrojů

Poté co byl analyzován konflikt včetně jeho bezprostředních příčin, který v syntetizovaném kauzálním modelu představuje závislou proměnnou, je pozornost věnována také levé straně rovnice, tedy nezávislé proměnné. Následující dvě kapitoly se zabývají klimatickou změnou, jejími projevy a následky, pozorovanými v Dárfúru. Nejprve, v kapitole 6, jsou analyzovány přírodní aspekty studovaného jevu. Je popsáno, k jakým konkrétním pozorovatelným změnám v klimatu dochází a následně, jak tato změna podnebných podmínek ovlivnila přírodní prostředí na území Dárfúru se zaměřením na aspekty, které mají význam na generování, či udržení úrovně obnovitelných přírodních zdrojů. Za účelem kontroly externích proměnných jsou také zkoumány vnější vlivy – především lidská aktivita – které také mohou spolu s klimatickou změnou přispívat k degradaci životního prostředí. Kapitola 7 se potom dále věnuje socioekonomickým následkům zde popsaných změn – především migraci, ztrátě ekonomické aktivity, snížení možnosti obživy a potravinové nejistotě. Obecná přírodní a klimatická specifikace studované oblasti je k dispozici v kapitole 4.1.1.

6.1 Klimatická změna

Dle definice klimatické změny prezentované v teoretické části práce (kap. 3.1; IPCC 2012: 557) můžeme klimatickou změnu pojímat dvěma způsoby. Buď dochází k dlouhodobé postupné změně některého ze souhrnných indikátorů podnebí, nebo se mění míra variability počasí během roku. V případě Súdánu obecně, a mnohem zřetelněji v případě Dárfúru, můžeme pozorovat postupnou změnu v obou skupinách těchto indikátorů.

Data o počasí v Dárfúru jsou soustavně měřena od roku 1917 za pomoci tří meteorologických stanic: el-Fasher v Severním Dárfúru, Nyala v Jižním Dárfúru a Geneina v Západním Dárfúru. Dle dat UNEP (2007: 60) došlo v Dárfúru k poklesu srážek o 16 až 34 % za poslední tři desetiletí v porovnání s průměrným ročním úhrnem srážek mezi lety 1946 a 1975 (viz Příloha 5). Největší změna byla změřena stanicí el-Fasher v Severním Dárfúru, kde srážky klesly téměř o 100 mm/rok což představuje více než třetinu v porovnání k průměru předcházejících tří desetiletí. Z průměrných zhruba 300 mm/rok klesly srážky na necelých 200 mm/rok. V Jižním Dárfúru byl zaznamenán pokles o 16 % a v Západním Dárfúru o 24 %. K podobnému závěru dochází i analýza USGS (United States Geological Survey; 2011).

Obdobně drasticky se vyvíjela i průměrná teplota. Dle dat USGS (2011) je Súdán jedním z nejrychleji se ohřívajících míst na Zemi. Opět oblasti s nejvyšším nárůstem teplot do jisté

míry korespondují s oblastmi s nejvyšším poklesem srážek. Nejvyšší změna byla opět zaznamenána v oblasti okolo el-Fasher, kde teplota za posledních 30 let vzrostla o zhruba 1,1°C a v celém regionu o více než 1,0°C.

Klimatickou změnu je potřeba zkoumat nejen z hlediska dlouhodobého vývoje souhrnných indikátorů, ale také z hlediska měnící se variace aktuálního počasí. Negativní následky těchto krátkodobějších jevů jsou označovány jako klimatem způsobené přírodní katastrofy. V případě Súdánu je potom možné hovořit především o dvou konkrétních druzích přírodních katastrof: o povodních a obdobích extrémního sucha. I přesto že, krátkodobé a lokalizované povodně jsou v období dešťů možné i v jinak relativně suchém pásu Sahelu, v této práci jim nebude věnována další pozornost, neboť žádná odborná literatura nereferuje o vztahu mezi povodněmi a konfliktem a tudíž je jev pro studovaný případ irelevantní.

Naopak sucha mají velmi výrazný vliv jak na dlouhodobě měnící se životní prostředí, tak i na socioekonomické podmínky obyvatel. IPCC (2007: 261) definuje sucha (*drought*) jako „[...] *nedostatek srážek, který vyústí v nedostatek vody pro určitou aktivitu nebo skupinu*“ nebo jako „*období abnormálně suchého počasí, které je dostatečně dlouho bez srážek, aby způsobilo vážnou hydrologickou nerovnováhu*“ (tamtéž). Sucha, na rozdíl od dlouhodobých trendů v poklesu úhrnu srážek a průměrných teplot sledovaných po desetiletí a více, jsou většinou otázkou jen několika let. Sucha tedy představují klimatickou změnu v podobě zvýšené variace počasí, kdy po dobu jednoho roku nebo několika let⁹ je výrazně nižší úhrn srážek, než je dlouhodobá střední hodnota. Vedle této definice je možné vnímat sucha v Sahelu také jako následek dlouhodobé změny souhrnných indikátorů. Příčinou vzniku suchých období a jejich zvýšeného počtu v pásu Sahelu je rostoucí teplota hladiny Rudého moře – tedy přímý indikátor dlouhodobé klimatické změny (Zeng 2003).

Nadir Elagib a Muna Elhag (2011) ve své komplexní studii sucha v Súdánu používají pro objektivní měření tzv. Index sucha (*Drought Index*) PDI (*Pedj Drought Index*), který je nejvhodnější pro klimatické podmínky Súdánu. PDI je odvozen od rozdílu „[...] standardizovaných anomálií střední hodnoty povrchové teploty vzduchu a srážek[...]“ Znamená to tedy, že čím vyšší je teplota v porovnání k normálu a čím nižší jsou srážky v porovnání k normálu, tím je sušší počasí. Závažnost dopadu konkrétního případu sucha, jak

---

⁹ Nicméně se mohou vyskytnout i sucha, která trvají i desetiletí a déle (v angličtině je tento jev nazýván *megadrought*). Takový případ ale nebyl v Dárfúru zaznamenán.

na společnost, tak i na životní prostředí, se odvíjí od výše indexu a od doby trvání zkoumaného sucha.

Elagib a Elhag (2011) analyzují data mezi lety 1940 a 2008 z řady súdánských meteorologických stanic, mezi nimiž jsou i dvě v Dárfúru: el-Fasher a Nyala. Z grafů vývoje PDI (Příloha 6) je jasně patrný výrazný nárůst výskytu suchých období kontinuálně od začátku, respektive od poloviny 70. let pro el-Fasher, respektive Nyalu. Z grafu je patrné, že PDI severněji položeného el-Fasheru se téměř kontinuálně nachází na hranici či přímo v oblasti definice suchého období od 70. do poloviny 80. let a potom opět od poloviny 90. let až do konce zkoumaného období. Pro tyto dvě studované meteorologické stanice, autoři identifikují následující nepřetržitá období sucha delší než jeden rok. Město Nyala trpělo suchem v letech 1972–1973, 1981–1987, 2001–2002 a 2004–2005 a el-Fasher obdobně mezi lety 1972–1973, 1975–1976, 1982–1985, 1995–1997 a 2001–2004 (Elagib a Elhag 2011: 624).

Ve smyslu Buhaug-Gleditsch-Theisenova syntetizovaného kauzálního modelu je však otázkou, zda sucha považovat za pouhý mechanismus, který zapříčiňuje zvýšený nedostatek zdrojů (viz následující kapitola 6.2), nebo jako druh přírodní katastrofy. V porovnání k ostatním klimatem způsobeným přírodním katastrofám, jako jsou například povodně, sesuvy půdy, hurikány aj., sucha působí v úplně jiném časovém horizontu. Na rozdíl od okamžitého nebo velmi krátkého trvání jiných katastrof, sucho může trvat i celou řadu let, což má velmi rozdílný vliv na chování obyvatel. Zatímco v případě okamžitých katastrof často dochází k okamžité masové migraci, v případě sucha lze očekávat spíše pomalou kontinuální migraci. I přesto, že je tedy možné sucho označit za druh přírodní katastrofy, v této práci je jev považován pouze za jeden z následků klimatické změny, který přispívá ke zvýšení nedostatku přírodních zdrojů a popřípadě k migraci.

6.2 Nedostatek zdrojů

Existence klimatické změny ve výše popsaných podobách má v Dárfúru přímý dopad na dostupnost obnovitelných přírodních zdrojů. Efektivita zemědělské produkce, ať už je generována pastevectvím, nebo farmařením, je naprosto závislá na srážkách (Adbul-Jail 2008). V regionu se nenachází žádný významný vodní tok nebo velké vodní zdroje, které by umožnily dlouhodobé zavlažování rozsáhlé plochy i v období bez dešťů. Z toho důvodu klimatická změna a tím zapříčiněný nedostatek vláhy přímo ovlivňuje výnosnost půdy, která

je zásadní jak pro farmářskou produkci, tak i pro dostatečnou vegetaci jako nutnou potravu pro stáda pasteveckých komunit.

Klimatickou změnou zapříčiněnou degradaci půdy pozorujeme ve dvou podobách. Zaprvé je to postupné snižování či zvyšování výnosnosti půdy v závislosti na aktuálních srážkách. Na základě toho tedy dlouhodobě postupně klesá výnosnost půdy spolu s dlouhodobým trendem klesajících srážek a současně i v krátkodobém výhledu kolísá výnosnost půdy s ohledem na období sucha. Druhou přímou implikací klimatické změny je potom trvalá environmentální změna v podobě desertifikace – tedy trvalé půdní degradaci, která je definována jako pokles nebo ztráta biologické nebo ekonomické produktivity půdy (IPCC 2007: 944).

Oblast Dárfúru je rozdělena do několika vegetačních zón podle průměrného ročního úhrnu srážek. Vyjma specifického případu horské vegetace, která se nachází pouze v centrální oblasti Dárfúru v kráteru Jebel Marra, se ostatní pásma rozkládají od severu, kde se nachází nejsušší poušť, k jihu (UNEP 2007: 42-55). Jednotlivé oblasti jsou definovány na základě ročního úhrnu srážek (Ministry of Environment & Physical Development 2003: 3-4) následovně:

- poušť – 0-75 mm
- polopoušť – 75-300 mm
- savana s nízkými srážkami – 300-900 mm
- horská vegetace – 500-2000 mm.

Již na základě drastického poklesu srážek o 16 až 34 %, popsaného v předchozí kapitole, je zřejmé, že klimatická změna dosahuje v Dárfúru takových rozměrů, že přímo ovlivňuje úroveň vegetace a ráz krajiny. Desertifikace je jedním z nejzávažnějších problémů. Je odhadováno (UNEP 2007: 64), že hranice mezi pouští a polopouští se posunula o 50 až 200 km jižněji, v porovnání ke stavu z roku 1930. Dle analýzy USGS (2011) úzký vegetační pás na jižní hranici Dárfúru, vhodný pro intenzivní deštěm zavlažované zemědělství, téměř zmizel.

Klima v Dárfúru se mění natolik zásadně, že jeho podíl na environmentální změně je nepopíratelný. Pokles srážek a zvyšování teploty jsou natolik výrazné, že by docházelo k půdní degradaci bez přispění lidského působení na životní prostředí. I přes tento fakt, desertifikace je do určité míry zapříčiněna nebo urychlena lidskou činností. Zaprvé je tedy rozšiřování pouště zapříčiněno obdobími sucha. Po delším suchu je země natolik vyprahlá, že

ztratí živiny, vegetace se už neobnoví a uschnou stromy, které mají normálně schopnost zadržovat vodu. V důsledku toho klesne odpařování důležité pro vznik deště. Zadruhé je však tento proces často urychlován lidskou aktivitou. Místní obyvatelé, především v důsledku již snížených přírodních zdrojů, se snaží zmírňovat následky sucha na živobytí a dochází tak k vypasení vegetace či vyčerpání půdy v důsledku příliš intenzivního farmářství. Obdobně negativní vliv má i kácení stromů, používaných jako palivo. Všechny tyto lidské aktivity vedou k podobným příčinám jako sucho – snížená vegetace a méně stromů neudrží dostatek vlhkosti, půda se ohřívá a srážky klesají (UNEP 2011: 62-64). V neposlední řadě je nutné si uvědomit vliv intenzivního ozbrojeného konfliktu a humanitární krize, které ještě více urychlují krizi environmentální. V rámci vedení boje jsou často zakládány požáry a vypalovány vesnice, což opět ničí již ohroženou vegetaci. Úmyslné ničení vodních zdrojů a současně vysoká koncentrace humanitárních pracovníků a peacekeepingových jednotek výrazně zvyšuje poptávku – především po vodě – v oblasti, která už tak nemá dostatek zdrojů (Mamdani 2009: 342-343).

7. Obživa a migrace

Zemědělství je primárním zdrojem příjmu obyvatel Dárfúru. V celonárodním měřítku (před rozdělením státu) je přímo v zemědělství zaměstnáno 58 % obyvatel a 83 % obyvatel je závislé na zemědělství pro svou obživu (UNEP 2007: 161) – především v oblasti následného obchodu a zpracování zemědělských produktů. Samotné zemědělství se podílí z 38 % na celonárodním HDP (data z roku 2004, dle FAO 2005). V dostupné anglické literatuře neexistuje relevantní komplexní analýza ekonomiky s přesnými statistickými údaji na úrovni regionů. Vzhledem k absenci významných průmyslových center a nerostným nebo fosilním zdrojům surovin v oblasti, vyjma několika urbánních oblastí, je způsob obživy téměř všech obyvatel Dárfúru závislý na příjmu ze zemědělství (Adbul-Jail 2008).

Na základě tohoto tvrzení lze konstatovat, že v duchu logiky syntetizovaného kauzálního modelu vede rostoucí nedostatek přírodních zdrojů ke ztrátě ekonomické aktivity, potravinové nejistotě a ztrátě obživy. Tato kapitola se pokouší o prokázání tohoto předpokladu na základě analýzy zemědělství v Dárfúru a změn, které se v tomto sektoru udály. Zkoumány budou dvě oddělené odvětví – rostlinná a živočišná produkce jako dva základní druhy obživy dárfúrských obyvatel. Zvláštní důraz bude věnován roli migrace, ke které dochází částečně v reakci na degradaci půdy. Vládní politika, jako další faktor přispívající k postupnému poklesu ekonomické výkonnosti, je analyzována v závěru kapitoly.

7.1 Rostlinná produkce

Rostlinná produkce je na území Dárfúru generována především formou tradičního deštěm zavlažovaného farmaření (Mohamed 2010). Mechanizovaná rostlinná produkce v Dárfúru téměř neexistuje. Dominantní je především maloplošné nekomerční zemědělství sloužící pro základní obživu rodiny (UNEP 2007: 161).

V Dárfúru tradičně fungovaly sofistikované systémy kombinované produkce a rotace půdy, které zajistily dostatečnou výnosnost i v relativně suché a neúrodné oblasti pásu Sahelu a na něj navazujících savanách. Nejrozšířenější byl systém potravinové produkce spolu s pěstováním akácie senegalské (*Acacia senegal*), která slouží jako zdroj arabské gummy. V Dárfúru bylo toto produkční schéma nejvíce využíváno v jižní a západní části regionu (Nour 1997). Pozemek jednoho producenta byl rozdělen na pět bloků, na kterých byly v různých intervalech rotovány odlišné plodiny tak, aby byla uchována dostatečná úrodnost půdy. Období jednoho rotačního cyklu bylo tradičně 25 let. Kombinace mezi obdobími

klasické potravinové sklizně, obdobím kdy blok ležel ladem a kdy byl zalesněn, poskytovala perfektní rovnováhu, která zajistila udržitelnou kvalitu a úrodnost půdy.

Takto tradiční systémy pěstování jsou postupně zanechávány a měněny pod tlakem rostoucí potřeby zvýšit relativní výnos na jednotku rozlohy. Pětadvacetiletý rotační cyklus je zkracován až na dvanáctiletý, což výrazně snižuje udržitelnost půdní kvality. K této změně v hospodaření s půdou dochází z důvodu několika faktorů. Zaprvé nižší srážky ovlivňují zmenšení úrody. V důsledku toho nemusí momentálně obdělávané bloky stačit na objem produkce nutný pro zajištění základních potřeb rodiny a tak farmář snižuje dobu, po kterou je daný blok nechán ležet ladem. Vedle toho i populační tlak, v oblasti způsobený jak přirozeným růstem populace, tak i migrací, vede ke zmenšení oblasti, která je dostupná pro hospodaření jednoho farmáře. V neposlední řadě má na tento negativní vývoj vliv i klesající cena arabské gummy na mezinárodních trzích. Cena snižuje atraktivitu pěstování senegalské akácie, která je však zásadní pro udržování vláh v půdě a současně má přirozené hnojící účinky (UNEP 2007: 169-171).

V důsledku těchto vlivů také dochází k expanzi obdělávané půdy na úkor lesů, které jsou soustavně káceny. Zemědělská půda vzniklá po vykácení lesa je mnohem citlivější na vnější jevy a při nevhodném zacházení dochází k její velmi rychlé degradaci. Vedle toho i zalesněné plochy slouží jako přirozený systém čištění a udržení vody, který je v důsledku deforestace vážně ohrožen (UNEP: 2007). Z tohoto pohledu je tedy i nekontrolovaná expanze zemědělské půdy na úkor lesa neudržitelná a naopak krizi zhoršuje.

Tradiční, po staletí efektivně fungující systémy rostlinné produkce, jsou měněny především v důsledku klimatické změny a populačního tlaku. Dochází ke snahám o zintenzivnění produkce, které mohou mít sice krátkodobě pozitivní efekt, v dlouhodobém ohledu však výrazně ohrožují kvalitu půdy a její udržitelnost. Tím ještě více ohrožují ekonomickou výkonnost regionu a potravinovou bezpečnost obyvatel. V neposlední řadě se na zhoršující se situaci podílí také nedostatek investic, neboť zavádění moderních udržitelných metod pěstování by mohl zvrátit či výrazně zmírnit negativní trend.

7.2 Živočišná produkce

Téměř veškerá živočišná produkce v Dárfúru je vytvářena ve formě pasteveckého nebo agropasteveckého chovu. I přesto, že někteří farmáři mohou chovat dobytek, jejich význam je zanedbatelný v poměru k velikosti stád kočovných skupin pastevců. Tento fakt je především

ovlivněn přírodními podmínkami v regionu, které vyžadují kočování se stády do oblastí s vhodnými podmínkami v závislosti na ročním období. Tradičně stáda během roku kočují ze severu na jih a naopak. V době dešťů jsou ve vlhkých oblastech nevhodné podmínky pro dobytek především z důvodu bláta a škodlivého hmyzu, a tudíž se začátkem dešťů táhnou kočovníci na sever do více příhodnějších oblastí, kde však v období sucha není dostatek vody a vegetace. Proto se v té době přesouvají opět na jih (viz Příloha 7). V severnější části Dárfúru je běžné především pastevectví velbloudů, koz a ovcí. Na jihu naopak převažuje skot (Zaroug 2006: 10).

Přestože se celé pastevecké odvětví těšilo nevídanému rozmachu, v posledním desetiletí, čelí v Dárfúru významným problémům ohrožujícím udržitelnost celého sektoru. Problémy se týkají především klesající kvality pastvin a jejich ubývajícím počtem. UNEP (2007: 179) identifikuje tři navzájem se ovlivňující problémy, které přispívají ke vzniku krize. Zprvé je to extrémní přemnožení dobytka, zadruhé klesající rozloha oblasti vhodné pro pastvu a zatřetí degradace pastvin.

V dostupné literatuře neexistuje komplexní studie, která by vyčíslila stavy dobytka na území Dárfúru, Ovšem dle celonárodních dat (vč. území dnešního Jižního Súdánu) je možné vysledovat trend rapidního nárůstu velikosti stád. Od 60. let do začátku století se stav dobytka téměř zpětinasobil. Oproti původním 29 mil. kusů dobytka na území celého státu je v roce 2004 odhadováno 135 mil. kusů. Ovce a skot zaujímá zhruba 30% podíl z celkového počtu dobytka, kozy zhruba 36% a počet velbloudů tvoří zhruba 3 % (UNEP 2007: 184). I přesto, že data jsou generalizována na celonárodní úrovni a že nejvýznamnější nárůst byl zaznamenán zejména v centrálním Súdánu, lze na základě těchto dat očekávat i vysoké navýšení stavů na území Dárfúru. Důvodů k takto rapidnímu nárůstu je několik. Zprvé je to ovlivněno významnou protekcí pasteveckých skupin na úkor podpory tradičním farmářům ze strany státních úřadů. Tento fakt je možné vnímat v kontextu vyvíjejícího se konfliktu mezi farmáři a pastevcí, kterým stát v určité fázi začal stranit (Badri 2008: 52). Vyšší profitabilita z chovu dobytka přiměla řadu farmářů, kterým se z důvodů klesající úrody nedařilo dosahovat kýžených zisků, ke změně způsobu obživy. Nermalou měrou se na nárůstu počtu stád podílí i přeshraniční migrace. Zejména pastevců kmene Zaghawa, kteří v důsledku dlouhých období sucha a konfliktu v Čadu migrovali do Dárfúru (Marchal 2008).

Dalším významným faktorem, který výrazně ohrožuje udržitelnost pastevectví v Dárfúru je degradace kvality pastvin. V extrémních případech dochází až k degradaci do takové úrovně,

že vzniká pustina porostlá plevelem nevhodným pro pastvu. Nebyla provedena žádná statistická analýza poskytující komplexní data o rozsahu území, které bylo takto výrazně degradováno. Na základě řady případových studií a rozhovorů UNEP (2007: 180) se odhaduje, že degradace pastvin je velmi vážná. Dle studie v okrese Renk (Jižní Dárfúr) je v roce 2005 úplně degradováno 15 % půdy, která byla v roce 1973 vhodná pro pastvu (viz Příloha 8). K nejextrémnějším případům degradace dochází především podél vodních toků a napajedel, kde je vysoká koncentrace stád a tak dochází k vypasení a ušlapání půdy. Vedle klimatického vlivu je nejvýznamnějším faktorem degradace právě vypasení způsobené pastvou příliš velkých stád, jejichž koncentrace roste jak díky absolutnímu zvyšování počtu kusů stád, tak i díky poklesu půdy dostupné pro pastvu. Přetížené prostředí potom není schopné taková stáda udržitelně uživit. Píce na pastvinách se spasena a pastevcí jsou často nuceni pokácet stromy, aby se mohl dobytek napást alespoň z listů vysoko rostoucích větví. V důsledku sucha a pošlapání půda ztrácí živiny a na takto vypaseném úseku se posléze uchyť keře a podobný nenáročný plevel, který nemůže sloužit jako vhodná potrava pro dobytek. V neposlední řadě k dlouhodobé ztrátě živin v půdě přispívá i příliš časté vypalování půdy. Pastevci po opuštění pastvy často úmyslně oblast vypalují, aby se rychleji obnovila a pohnojila se popelem. Příliš časté vypalování ovšem opět snižuje množství živin v půdě a ničí mladé stromky, které jsou důležité pro udržení vláh v půdě (UNEP: 179-184).

Vedle klesající kvality pastvin dochází také k jejich ubývání. Nejvýznamněji je tento trend způsoben rozsáhlou desertifikací a rozmachem zemědělské půdy na úkor pastvin. Na druhou stranu ale v horské oblasti Jebel Marra v Západním Dárfúru dochází k nárůstu pastvin v důsledku rozsáhlé deforestace a odhalování dosud hustě zalesněných oblastí. Půda vzniklá po vykácené lesní plochy je velice snadno náchylná k degradaci a při nevhodném zacházení je pokles úrodnosti nevyhnutelný. V důsledku nedostupnosti dat o poklesu nebo nárůstu rozlohy pastvin není možné stanovit celoregionální trend ve vývoji pastvin. Vzhledem k nutnosti kočovat se stády je zřejmé, že i úbytek pastvin v jedné oblasti ještě více zvyšuje tlak na již značně omezené zdroje (UNEP 2007: 185-188). V neposlední řadě je v důsledku rozšiřování polí ohrožena i mobilita pastevců, kteří tradičně kočovali v určitých koridorech. Na tyto původní stezky bývá běžně rozšířeno pole, které potom zabráni pastevcům dostupnost dalších pastvin. Tato zvětšování obdělávané půdy bývá velmi častou příčinou lokálních konfliktů (Badri 2008:52).

7.3 Populační tlak

Klimatická změna má v oblastech závislých na příjmu ze zemědělství vliv na zvyšování nedostatku zdrojů, na ekonomickou nestabilitu, na ztrátu obživy a na potravinovou nejistotu. Vedle toho se však na rostoucí ekonomické nestabilitě podílejí i další faktory. V první řadě je to populační tlak, který je tvořen dvěma aspekty: migrací a přirozeným populačním přírůstkem. Na rozdíl od přirozeného přírůstku, migrace může a nemusí být ovlivněna klimatickou změnou. Vedle vlivu populačního tlaku na ekonomickou nestabilitu nacházíme i další významné faktory. Především to jsou relevantní vládní politiky, které jsou analyzovány v kapitole 7.4.

Homer-Dixon (1994) či například Raleigh a Urdal (2007) uvádějí, že vliv klimatické změny na ekonomickou stabilitu a přeneseně i na konflikt, je moderován populačním růstem. Zvyšující se počet obyvatel vede ke zvýšenému nedostatku přírodních zdrojů, které jsou v tomto případě ovlivněny rostoucí poptávkou. Pokud se současně vyskytují oba jevy zvyšující nedostatek přírodních zdrojů – jak klesající nabídka (více v kapitole 6), tak i rostoucí poptávka – dopad na ekonomickou stabilitu může být velmi vážný. Populační tlak je tvořen migrací a přirozeným přírůstkem.

7.3.1 Migrace

Působení klimatické změny na živobytí rurálních komunit a jejich následné rozhodnutí k migraci vysvětluje Lisa Jordan a Colionadh Raleigh (2010: 105-106) pomocí konceptu zranitelnosti. Zranitelností se rozumí kombinace citlivosti daného systému generování obživy, povahy ohrožení a kapacitami domácností či komunit předcházet rizika a vypořádat se s možnými následky. Autoři dále zdůrazňují, že žijeme v politizovaném prostředí a proto i „[...] náklady a výhody spojené s environmentální změnou nejsou mezi aktéry distribuovány rovnoměrně.“ (Jordan a Raleigh 2010: 106). Míra zranitelnosti je tedy závislá jak na environmentální změně, tak i např. na řadě vládních politik, které ovlivňují, jak jsou ve společnosti rozdělovány ony „náklady a výhody“ spojené se změnou životního prostředí. Častá extrémní sucha a kontinuální snižování srážek může, dle Jordan a Raleigh, podněcovat migraci, pokud kapacita domácností a komunit není dostatečná k přizpůsobení se zhoršujícím se podmínkám. S ohledem na studovaný případ jsou zajímavé některé možné trendy, které autoři uvádějí. V důsledku suchého období je zvýšená pravděpodobnost krátkodobé cyklické migrace. Dále v extrémních suchých podmínkách, následujících po dlouhém období neúrody, je zvýšená pravděpodobnost trvalé migrace na relativně krátkou vzdálenost z jedné venkovské

oblasti do další. Trvalá migrace, a obzvláště migrace do vzdálených oblastí a do zahraničí, je obvyklá až po letech relativní hojnosti, neboť přesuny takového rozsahu vyžadují dostatek finančních zdrojů.

V Dárfúru dochází k soustavnému vnitřnímu vysídlení, které dosahuje extrémních hodnot a významně destabilizuje region, Súdán i okolní státy. I přes významný podíl klimatické změny na těchto jevech, životní prostředí není jedinou příčinou vysídlení. S ohledem na migraci uvnitř regionu, můžeme identifikovat tři odlišné druhy migrace. Zaprvé je to přirozený cyklický pohyb pasteveckých komunit se stády, který je podrobněji popsán v kapitole 7.2. Tento druh migrace je v oblasti tradiční a sám o sobě není nijak negativní. Vzhledem k důvodům popsaných v předešlé kapitole, dřívější návrat početných stád do úrodných a vlhčích oblastí, kde farmáři ještě nestihli sklídit úrodu, je potenciálním zdrojem konfliktů mezi komunitami. Tento druh migrace odpovídá teoretickému konceptu krátkodobé cyklické migrace, jejíž pravděpodobnost a četnost je vyšší v obdobích sucha.

Druhým typem migrace je permanentní přesídlení do jiné venkovské oblasti – většinou ze suchého severu do úrodnějšího Západního nebo Jižního Dárfúru. Tento typ migrace koresponduje s teoretickým modelem trvalé migrace na relativně krátkou vzdálenost. Tento jev se týká především farmářských komunit, které se nedokázaly přizpůsobit měnícím se klimatickým podmínkám a vydávají se hledat oblast s vhodnějšími podmínkami na usazení ve vlhčích venkovských částech Dárfúru, popřípadě na okrajích městských oblastí (UNEP 2007: 59-61). Důvodem k tomuto druhu migrace jsou jak opakovaná a dlouhá období sucha, tak i postupné klesání srážek a s tím související půdní degradace a desertifikace. Jak uvádí Jordan a Raleigh (2010), vyšší míra výskytu tohoto druhu migrace nemusí přímo korespondovat s výskytem negativních klimatických podmínek, ale naopak tento druh migrace je běžný až po relativně bohaté úrodě, která umožní rodině nebo komunitě ušetřit zdroje nutné pro přesun. Součástí tohoto přesunu obyvatel nejsou jen komunity stěhující se ze severu Dárfúru, ale také z Čadu, obdobně zužovaného suchy. Vzhledem k příbuzenským vztahům řady dárfúrských kmenů, s těmi původně čadskými, je tento zdroj migrace obtížné monitorovat (Adbul-Jail 2008: 17).

Třetí typ migrace není přímo zapříčiněn klimatickou změnou, ale velmi významně se podílí na měnících se podmínkách v regionu. Masové pohyby obyvatel jsou tradičně ovlivňovány konflikty, buď přímo v Dárfúru, nebo v přilehlých oblastech – především na Jihu Súdánu a v Čadu. Tato nestabilita a nedostatek bezpečnosti nutí civilisty k vysídlení a vede

k významným ekonomickým šokům pro přijímající oblast, kde už i bez přílivu migrantů panuje nedostatek přírodních zdrojů. Ten je - v důsledku masového příchodu uprchlíků nebo vysídlenců - dělen mezi větší počet obyvatel. Vliv migrace z perspektivy bezprostřední příčiny konfliktu je podrobněji zkoumán v kapitole 5.5.

7.3.2 Přirozený populační přírůstek

Vedle migrace, která navyšuje počet obyvatel v oblasti díky přílivu přistěhovalců z vnějšího prostředí, populační tlak je dále tvořen přirozeným přírůstkem populace. Přirozený přírůstek je „[...] je rozdíl mezi počtem živě narozených dětí ve sledovaném období a v daném území a celkovým počtem zemřelých osob ve stejném období na stejném území“ (ČSU 2001) a vyjadřuje tedy přirozenou míru reprodukce obyvatelstva bez započítání externí migrace.

Súdánský centrální statistický úřad (*Sudan Central Bureau of Statistics, SCBS*) uvádí, že populace Dárfúru mezi lety 1973 a 2008 se zvětšila více než třikrát z původních 2 mil. obyvatel v roce 1973 na 7,5 mil. v roce 2007 (SCDS 2009, viz Příloha 9). Tato statistická data bohužel nerozdělují přirozený přírůstek od migračního přírůstku. Navíc data jsou akumulována na regionální úrovni a nelze z nich vyčíst, jak konkrétně se změnila populace v určité konkrétní komunitě nebo na malé územní jednotce, která byla příjemcem migrantů. Současně je i zpochybnitelná relevance těchto dat, neboť první průzkum byl proveden v roce 1973, kdy byl Dárfúr zužován extrémním suchem, a tudíž řada obyvatel mohla v důsledku krize krátkodobě opustit region. Avšak i přes nepřesnost dostupných dat, nárůst populace je extrémní a tudíž lze konstatovat, že přirozený populační přírůstek byl faktorem, který přispěl ke zvýšenému nedostatku zdrojů a ekonomické nestabilitě. Z důvodu nedostupnosti zdrojů však není možné určit, jak významný byl vliv přirozeného přírůstku.

7.4 Vládní politiky a ekonomická nestabilita

V návaznosti na Jordan a Raleighovu (2010, viz. kapitola 7.3) tezi o vlivu politické moci na míru zranitelnosti komunit jsou analyzovány vybrané vládní politiky, které přispěly k rostoucí ekonomické nestabilitě regionu. V první řadě k neudržitelnému rozvoji a v konečném důsledku k významné půdní degradaci přispěla národní politika podporující pastevectví a živočišnou úrodu, která motivovala řadu původně farmářských komunit ke změně obživy na pastevectví (Badri 2008: 52). Vedla k neudržitelné komercializaci chovu (Adbul-Jail 2008: 17) a způsobila enormní přemnožení stád, jež přestalo být možné uživit z dostupných přírodních zdrojů.

Fakt zanedbání a nedostatečného rozvoje regionu může být také vnímán jako důsledek určitých vládních politik. V důsledku nedostatečných investic do výzkumu tradičního deštěm zavlažovaného zemědělství a neadekvátního vzdělávání dárfúrských pastevců a farmářů byla udržována jejich velmi nízká schopnost přizpůsobit se měnícím se klimatickým a environmentálním podmínkám a v konečném důsledku vedla k neudržitelnému hospodaření, orientaci na krátkodobé výnosy a k nenávratné půdní degradaci.

Závěrem kapitoly lze tedy shrnout, že klimatická změna je před vypuknutím ozbrojeného konfliktu v roce 2003 hlavní příčinou ekonomické nestability regionu. V důsledku klimatické změny a na to navazující environmentální změny dochází ke zvýšenému nedostatku přírodních obnovitelných zdrojů, které jsou jak přímou příčinou sníženého příjmu domácností, ztrátou obživy a potravinové nejistoty, tak současně i nepřímo podněcují migraci do úrodnějších částí Dárfúru, kde je nedostatek zdrojů ještě dále zvětšován v důsledku takto vytvořeného populačního tlaku. Migrace z neúrodných do vlhčích částí regionu a stejně tak i z okolních regionů a ze zahraničí není hnána pouze klimatickou změnou a tím způsobenou ztrátou obživy v oblasti původu migrantů, ale podílí se na ní i konflikt a politická nestabilita. V neposlední řadě je ekonomický úpadek ovlivňován také nevhodnými vládními politikami, které působí jako další neklimatické faktory a dále krizi umocňují.

8. Alternativní hlavní příčiny

Kapitola 5 představila společenské následky klimatické změny, které jsou bezprostřední příčinou konfliktu. Současně byla prokázána existence dopadů klimatické změny na nedostatek zdrojů a z toho plynoucí ekonomická nestabilita. Buhaug, Gelditsh a Theisen (2010) ve svém syntetizovaném kauzálním modelu uvádějí, že před tím, než může být klimatická změna ohodnocena jako hlavní příčina zkoumaného konfliktu, je nutné věnovat pozornost i externím nezávislým proměnným, které také mohou zapříčinit konflikt skrze stejné bezprostřední příčiny. Tyto externí nezávislé proměnné jsou v syntetizovaném kauzálním modelu rozděleny do tří skupin: špatné vládnutí, společenské nerovnosti a špatný soused. Aby tedy byly potvrzeny všechny hypotézy, je nutné prokázat pozitivní vztah mezi klimatickou změnou a bezprostředními příčinami konfliktu a současně vyloučit převažující vliv ostatních externích nezávislých proměnných, které by mohly být považovány za alternativní hlavní příčiny konfliktu.

8.1 Špatné vládnutí

Koncept špatného vládnutí (*poor governance*) je odvozen z negace konceptu dobrého vládnutí (*good governance*), kterému se velmi podrobně věnuje United Nations Development Programme (UNDP), protože spolu s lidským rozvojem jsou oba koncepty jádrem mise a mandátu této agentury OSN. UNDP ve svém strategickém dokumentu *Vládnutí pro udržitelný lidský rozvoj* (UNDP 1997) definuje vládnutí jako proces vykonávání politické, ekonomické a administrativní správy záležitostí dané země na všech úrovních. Dobré vládnutí je potom takový druh vládnutí, kdy jsou zdroje přerozdělovány tak, aby byly řešeny společné problémy občanů. Dobré vládnutí „je charakteristické participací, transparentností, odpovědností, vládou zákona, efektivitou a spravedlivostí“ (UNDP 1997: nestránkováno). Na základě toho tedy při špatném vládnutí nejsou přerozdělovány zdroje tak, aby řešily problémy všech, ale jen sloužily zájmům menšiny a nejsou respektovány některé nebo všechny z hodnot dobrého vládnutí: není tedy umožněn přístup k vládnutí všem bez rozdílu, vládnutí není transparentní, ti co rozhodují, nejsou za své volby odpovědní, vláda zákona je slabá, efektivita státní správy je nízká a není spravedlivá.

Při studiu konfliktu v Dárfúru je možné pozorovat několik jevů, které lze označit za součást špatného vládnutí. Především je špatné vládnutí patrné v politické a ekonomické marginalizaci regionu projevující se nedostatečným rozvojem a politickou deprivací.

Konkrétním příkladem projevu špatného vládnutí je potom neadekvátní pozemkový zákon jako významný faktor ovlivňující vývoj konfliktu. Tato kapitola se věnuje oběma těmto rovinám – jak té obecné, tak i konkrétnímu příkladu, který je obzvláště relevantní pro kontext této práce.

Politická marginalizace Dárfúru, stejně jako ostatních periferních oblastí Súdánu a zamezení přístupu regionálních elit (především představitelů významných kmenů) k moci na státní úrovni, je jednoznačným dokladem špatného vládnutí. Alex Cobham (2005) ve své studii shledává, že až západní regiony Dárfúr a Kordofan tvoří dohromady 30 % celkové populace státu¹⁰, avšak představitelé z těchto regionů byli ve vládách značně podreprezentováni. Od vzniku samostatného státu až do roku 1986 bylo ve vládách zastoupeno maximálně 6 % západosúdánských představitelů. V období druhé demokracie mezi lety 1986 a 1989 se zastoupení výrazně zvýšilo na 22 %. Po nástupu al-Bashira do prezidentského úřadu byl poměr opět sražen na úroveň okolo 15 %.

Samozřejmě toto procentuální vyjádření počtu členů vlády pocházejících ze západní části země nic nevyovídá o rovném přístupu všech obyvatel k vládnutí. Díky charakteru většiny vlád, které byly nedemokratické, nelze očekávat, že původ člena vlády bude nějakým způsobem zprostředkovávat participaci obyvatel na vládě. Tento fakt spíše využívá Cobham k prokázání vztahu mezi nedostatečnou politickou reprezentací a nerovnoměrným přerozdělením zdrojů. Na základě analýzy státní ekonomiky Cobham (2005: 470) dokazuje, že Dárfúr je ekonomicky výrazně zanedbáván. Při přepočtu celkových státních nákladů na jednu osobu mezi lety 1996 a 2000 je za obyvatele Dárfúru utráceno jen 40 % nákladů oproti 100 %, které stát utratí za obyvatele severního Súdánu. Ještě výraznější je potom rozdíl v rozvojových investicích. Celkové rozvojové náklady regionu, přepočtené na počet obyvatel, dosahují pouze 17 % oproti investicím na severu Súdánu a dokonce pouhých 3 % oproti centrálnímu Súdánu.

Vedle této ekonomické marginalizace je patrná i politická marginalizace. Tradičně je participace lokálních komunit na správě věcí veřejných uskutečňována skrze kmenové struktury. Špatné vládnutí se projevuje jak uzavřením přístupu představitelů kmenů do celostátní politiky (jak bylo popsáno výše), tak i nerovnoměrným přístupem k vládě početných kmenů na lokální úrovni. Příkladem takové diskriminace a upírání participace na vládě může být například nařízení na rozdělení regionu Dárfúr na tři státy, které bylo

---

¹⁰ Vč. populace Jižního Súdánu.

rozvrženo tak, aby byl omezen vliv početného kmene Fúrů. V důsledku rozdělení administrace do více států se původně majoritní kmen stává minoritou v každé správní oblasti a ztrácí tak i legitimitu požadavku participace na správě oblasti (ICG 2004: 7-8).

Důsledkem špatného vládnutí je vysoká míra zanedbanosti regionu patrná v chybějící infrastruktuře, nezaměstnanosti, nízké kvalitě základních služeb a chudobě (Adbul-Jail 2008: 16). Tento stav má za následek převahu drobného samozivitelského zemědělství extrémně závislého na přírodních zdrojích a měnících se podmínkách a tím i velmi nízkou schopnost přizpůsobit se environmentálním a klimatickým změnám. Existence špatného vládnutí tedy ovlivňuje jak zranitelnost dárfúrských komunit, tak i podněcuje frustraci způsobenou z ekonomické a politické deprivace.

Konkrétním a velmi významným projevem špatného vládnutí – především ekonomické a politické marginalizace určitých společenských skupin a současně i nespravedlivé a neefektivní státní správy – je problematika pozemkových práv. Nevhodné nastavení pozemkové politiky se do určité míry podílí na ztrátě tradičních institucí předcházet a řešit konflikty, a tak i na eskalaci současné krize. Tradičně – ještě v dobách před koloniální nadvládou – v Dárfúru fungoval systém tzv. domorodé administrace. Náčelník kmenu obdržel od sultána nebo později od koloniální administrativy území – *dár* – které byl oprávněn spravovat. Tato oblast byla potom pod kontrolou onoho klanu. Starší kmene přerozdělovali půdu mezi jednotlivé domácnosti komunity a současně i povolovali nečlenům komunity a cizincům těžit z přírodního bohatství na jejich území. Starší kmene měli právo jak schvalovat dočasný vstup návštěvníků, tak i usazení cizinců v jimi spravované oblasti. I přesto, že tento systém výrazně zvýhodňoval farmářské komunity, protože ne všem pasteveckým komunitám byl přidělen *dár*, v historii docházelo ke konfliktům jen zřídka. Naopak pastevců a farmářů spolupracovali a jejich činnosti byly vzájemně výhodné pro obě skupiny. Farmáři povolili pastevcům přejít přes území či využívat neobdělanou půdu a naopak pastevců se často starali o dobytek farmářů, který na období dešťů odvedli do oblastí s příhodnějšími klimatickými podmínkami (Adbul-Jail 2008: 6-13).

Ke změně dochází v roce 1970 kdy prezident Nimeri vyhláší Zákon o neregistrované půdě, který ustanovuje, že veškerá oficiálně neregistrovaná půda (v Dárfúru většina) se stává majetkem státu. Smyslem tohoto zákona bylo poskytnout legální základ rozmachu mechanizovaného velkoplošného zemědělství v centrálním Súdánu a podél Nilu. Investoři neměli zájem o expanzi do Dárfúru, kde území zůstalo bez větších zásahů

komercializovaného pěstitelství. V době vyhlášení zákona na území Dárfúru dále fungoval systém domorodé administrace, ač byl neoficiální a nezaštitěný státní mocí. Problémy nastaly v době intenzivnější migrace ze severu v důsledku sucha a půdní degradace. Nově příchozí komunity měly zájem o vytvoření vlastních jednotek domorodé administrace na území již existujících *dárů*. Nárok původních obyvatel na půdu byl nově příchozími zpochybněn na základě Zákona o neregistrované půdě, neboť půda byla oficiálně majetkem státu a tudíž přístupná všem. Řada sporů o půdu pramenila z tohoto rozporu mezi tradičním a nově oktroyovaným zákonem (Badri 2008: 49-54). V důsledku dalších změn v regionální administrativě na vyšších úrovních neexistovala žádná instituce, která by dokázala efektivně řešit spory tohoto typu.

V souhrnu se tedy rozsah špatného vládnutí obecně v Súdánu, a konkrétně v Dárfúru, významně podílel na vývoji konfliktu. Špatné vládnutí především zapříčinilo sníženou adaptabilitu dárfúrských komunit na měnící se podnební a půdní podmínky a současně i institucionální prostředí, které nedokázalo zadržet rostoucí konflikt. Navíc je zřejmý i vztah mezi špatným vládnutím a rostoucí frustrací a nesouhlasem s centrální vládou. I přes nezpochybnitelný velký význam vládnutí na podobě konfliktu, nelze považovat špatné vládnutí za příčinu násilného konfliktu na lokální úrovni. Tento konflikt byl primárně zapříčiněn klimatickou změnou a rostoucím nedostatkem zdrojů. Špatné vládnutí pouze působilo jako významný faktor, který uspíšil a do jisté míry i umožnil eskalaci konfliktu do podoby pozorované po roce 2003.

V případě konfliktu na národní úrovni už však toto tvrzení není úplně relevantní. I přesto, že se konflikt na národní úrovni přímo vyvinul z lokálního konfliktu, jeho povaha se naprosto kvalitativně změnila a tento zvrat nelze přičítat pouze na vrub environmentální změně. Protivládní postoj dárfúrských rebelů jednoznačně plyne z dlouhodobé frustrace živené nedostatečným rozvojem regionu, marginalizací a celkově špatným vládnutím. Pokud bychom nahlíželi spor mezi rebely a vládou jako jediný oddělený konflikt, špatné vládnutí by byla vedle klimatické změny jedna z hlavních příčin. Protože konflikt na národní úrovni nelze oddělit a studovat ho izolovaně od lokálních konfliktů (viz kapitola 4), špatné vládnutí je příčinou, která způsobuje kvalitativní změnu v průběhu konfliktu a zvyšuje tak jak intenzitu, tak i rozsah konfliktu, a ovlivňuje chování a postoje aktérů.

8.2 Společenské nerovnosti

V súdánské a konkrétně v dárfúrské společnosti existuje několik forem nerovností. Nejpatrnější nerovnosti panují mezi Araby a černochoy. Arabové jsou privilegováni státem a snáz nacházejí uplatnění v politických a administrativních funkcích zatímco nearabským etnikům jsou tyto možnosti často odepřeny (Cobham 2005). Další nerovnost je možné spatřit v přístupu k půdě mezi kočovnými pastevcí a farmáři. Farmáři disponují půdou a expandují svá pole na dřívější pastviny a koridory a na úkor lesů. Pastevci naopak často půdu a úrodné pastviny nevládnou (Mamdani 2009: 247-249), ač je to jejich základní potřebou. V neposlední řadě existuje zřejmá nerovnost mezi obyvateli zanedbaného Dárfúru, bojujícího s následky klimatické změny, a relativně rozvinutého centrálního a severního Súdánu (Cobham 2005). Mezi těmito dvěma skupinami je obrovský rozdíl, jak v přístupu k moci, tak v životní úrovni.

Na druhou stranu i přes zřejmou existenci těchto druhů společenských nerovností, je nelze považovat za hlavní příčinu konfliktu, ale spíše jako následek buď konfliktu samotného, nebo některého z dalších faktorů. Nejvýraznější etnické polarizované rozdělení společnosti na Araby a černochoy je analyzováno v kapitole 5.2. Toto ostré etnické rozdělení je následkem konfliktu, protože etnická identita byla posílena a využita úmyslně jako mobilizační prvek. Nerovnost mezi pastevcí a farmáři lze opět považovat spíše za následek rostoucího nedostatku zdrojů a špatného vládnutí, než jako příčinu samu o sobě. Důkazem toho může být i fakt, že v době před manifestací konfliktu spolu komunity, využívající odlišný druh obživy, efektivně spolupracovali s výhodami pro obě strany (Abdul-Jail 2008). Ostrá sociální nerovnost mezi obyvatelům marginalizovaného a chudého Dárfúru a obyvatelům centrálního nebo severního Súdánu je jednoznačným produktem soustavné vládní snahy o arabizaci a centralizaci státu, která je projevem špatného vládnutí.

I přesto, že společenskou nerovnost nelze považovat za hlavní příčinu konfliktu, nerovnosti významně ovlivňují dynamiku a celkově průběh konfliktu. Na základě zhoršujících se vztahů, především mezi Araby a černochoy, klesá důvěra a ochota spolupracovat. Navíc historie násilných konfliktů mezi představiteli těchto skupin je zdrojem křivd, které potom usnadňují opětovnou eskalaci stejného nebo obdobného konfliktu. Společenské nerovnosti tedy působí spíše jako faktor, který vyjadřuje pravděpodobnost rozpoutání konfliktu v oblasti s násilnou minulostí.

8.3 Špatné sousedství

Nestabilní sousedství a konflikt ve vedlejším státě je vždy velkým rizikem pro stabilitu země především z důvodu možného přelití konfliktu, migračních vln a dalších destabilizačních vlivů. V případě Dárfúru byla bezpečnostní situace do značné míry ovlivňována občanskou válkou v Čadu a také konfliktem mezi severním a jižním Súdánem. I přesto, že se v druhém případě nejedná o samostatný stát, konflikt v sousedním regionu v rámci jednoho státního celku měl obdobný negativní efekt na bezpečnostní situaci v Dárfúru, jako zahraniční konflikty.

Vzhledem k úzkým přeshraničním vazbám řady dárfúnských a čadských kmenů bylo vzájemné ovlivňování vývoje v jedné nebo v druhé oblasti poměrně časté. Jak již uvádí kapitola 4.2 a 4.3, Dárfúr přijímal migranty z Čadu, které se dočasně nebo trvale usazovali v Dárfúru z důvodu zhoršujících se životních podmínek v návaznosti na klimatickou změnu a sucha, anebo hledali útočiště pro organizování protivládních aktivit. Dva poslední čadské státní převraty byly organizovány právě z Dárfúru (Marchal 2008). Přítomnost čadských migrantů a přeshraniční vztahy zvýšily dostupnost zbraní v dárfúnské společnosti, především mezi Zaghawy a dalšími nearabskými etniky (Reyna 2010: 1311-1312). V neposlední řadě také významný příliv migrantů přispěl ke zvyšujícímu se nedostatku zdrojů.

Transformace studovaného konfliktu do zástupné války na mezinárodní úrovni mezi Súdánem a Čadem lze vnímat jako pokračování čadské občanské války. Čadské domácí elity donutily režim, aby ukončil dobré vztahy s Chartúmem a zjistil podporu dárfúnským rebelům, které byly etnicky blízké čadským provládním skupinám. V důsledku toho Chartúm začal podporovat čadské povstalce. Tato mezinárodní dimenze je velmi významná pro dynamiku konfliktu, neboť obě strany získávaly značnou podporu od svých zahraničních partnerů a byla tak ovlivněna intenzita konfliktu. Navíc, tento druh podpory, především s ohledem na možnost operování ze zahraničních základů, výrazně prodloužil trvání konfliktu, neboť vládní jednotky ani na jedné straně nejsou schopné rebely efektivně neutralizovat.

Určitý druh přelití konfliktu je možné sledovat i v souvislosti s konfliktem na jihu Súdánu. Jihosúdánští rebelové se pokoušeli o přelití a rozpoutání rebelií v Dárfúru již v 90. letech, ovšem neúspěšně. I přesto, že dárfúnská ozbrojená opozice vznikla pravděpodobně v důsledku vnitřních problémů a ne na základě vnějšího popudu, jihosúdánské opoziční elity poskytly značnou podporu nově vznikající SLA. V souvislosti s konfliktem na jihu Súdánu je nutné také zmínit vliv na vyzbrojování některých arabských kmenů, které se v 80. a 90. letech

podílely na bojích v jižním regionu na straně vlády. Konflikt tedy přispěl obecně k vysoké míře dostupnosti lehkých zbraní především na straně Arabů, zapojených v bojích, a dále ve formě aktivní podpory SPLM rebelům, především v počátcích ozbrojeného konfliktu v Dárfúru. Těmto aspektům se více věnuje kapitola 4.2.

Přítomnost špatných sousedů negativně ovlivňuje bezpečnostní situaci v Dárfúru a významně se podílí na dynamice konfliktu. Poskytováním materiální pomoci a strategických výhod ze zahraničí je vyrovnávána silová asymetrie mezi rebely a vládou a tak je prodlouženo období mrtvého bodu, kdy ani jedna strana nemá dostatek sil porazit protivníka a vyhrát konflikt. Přes všechny tyto významné jevy ale nelze špatné sousedství považovat za příčinu konfliktu, ale pouze jako faktor, který ovlivňuje intenzitu již existujících konfliktních vztahů.

9. Závěr

Po té, co byl v kapitole 7 demonstrován vztah mezi klimatickou změnou a ekonomickou nestabilitou a následně v kapitole 8 představeny vlivy externích proměnných, je vhodné propojit levou a pravou stranu rovnice a prokázat kauzalitu mezi klimatickou změnou, poklesem ekonomické stability a vznikem konfliktu. Kapitola 9.1 tedy shrnuje dosavadní analýzu a na jejím základě představuje argumenty podporující základní teoretický předpoklad práce. Na to navazující část potom shrnuje závěry celé práce a vyhodnocuje hypotézy.

9.1 Klimatem zapříčiněný konflikt

V literatuře často zmiňovaný argument, který se snaží vyvrátit vztah mezi klimatem a dárfúrskou krizí (např. Gray a Kevane 2008), uvádí, že kauzální vztah mezi nejvážnějšími následky klimatu, které se nejintenzivněji projevovaly v podobě období sucha v 70. a 80. letech, a vznikem násilného konfliktu v roce 2003 neexistuje z důvodu příliš dlouhé časové prodlevy mezi výskytem nezávislé a závislé proměnné. Na základě analýzy provedené v této práci jsou však nalezeny tři protiargumenty, které toto tvrzení vyvracejí a naopak podporují závěr práce, že konflikt je primárně zapříčiněn klimatickou změnou.

Vedle extrémní krátkodobé nebo střednědobé variace počasí ovlivňuje nedostatek zdrojů i kontinuální pozvolná změna středních nebo průměrných hodnot počasí. Klimatická změna se také projevuje kontinuálním růstem průměrné teploty a klesajícího úhrnu srážek, ke kterým stále dochází, bez ohledu na výskyt katastrofálních období sucha, rozsahem podobným těm ze 70. a 80. let (více v kapitole 6.1).

Mimo tyto přírodní faktory je nutné také vzít v potaz vliv lidské činnosti, který způsobuje určité zpoždění ve zvýšení nedostatku zdrojů oproti výskytu projevů klimatické změny. Kapitola 7.3 zkoumá vliv nedostatku zdrojů na migraci obyvatel a shledává, že mimo krátkodobé cyklické migrace v období sucha dochází také k dlouhodobé permanentní migraci, která je ale pravděpodobná až po relativním období úrody, kdy domácnost nebo komunita získá dostatek zdrojů nutných na nákladný přesun. Toto je tedy jedno z vysvětlení možného zpoždění efektu extrémního sucha na migraci. Na rozdíl od krátkodobé cyklické migrace není trvalá migrace nárazová, ale pozvolná. Ač je migrace zapříčiněna extrémními suchy a neúrodou v minulosti, může motivovat domácnosti a komunity k přesídlení i řadu let po skutečném výskytu extrémně nevhodných klimatických podmínek.

V neposlední řadě je zpoždění kauzálního vztahu zapříčiněno postupnou degradací půdy. V důsledku klimatické změny a migračního tlaku (který už sám o sobě je zpožděný, jak je popsáno výše) jsou jak farmáři, tak pastevci, nuceni měnit tradiční praktiky spravování půdy (kapitoly 7.1 a 7.2). V důsledku dělení půdy mezi větší počet obyvatel a snížení výnosů v důsledku slabších srážek jsou farmáři nuceni půdu intenzivněji zatěžovat a měnit tradiční rotační cykly. Obdobně i pastevci se snaží uživit početnější stáda na menším území. V důsledku toho dochází k pozvolné půdní degradaci, která může trvat i řadu let, než jsou její následky pozorovatelné. Dokonce může být v krátkodobém horizontu zaznamenána i relativně vyšší úroda. V dlouhodobém výhledu však půda ztrácí živiny, degraduje a ještě více zvyšuje nedostatek přírodních zdrojů. Na základě těchto tří argumentů je tedy prokázáno, že krize zapříčiněná výraznými klimatickými výkyvy se projevuje v podobě intenzivního násilného konfliktu až se zpožděním několika desítek let.

9.2 Výsledky analýzy

Na základě analýzy studovaného případu za pomoci aplikace syntetizovaného kauzálního modelu lze vyvodit, že klimatická změna je hlavní příčinou konfliktu v Dárfúru. Změna klimatu (kapitola 6), především tedy rostoucí průměrná teplota, klesající úhrn srážek a častější období extrémního sucha, mají za následek environmentální změnu v podobě půdní degradace a desertifikace. Degradovaná půda potom představuje následek klimatické změny v podobě nedostatku obnovitelných přírodních zdrojů. Vzhledem k vysoké míře závislosti živobytí dárfúrských obyvatel na přírodních zdrojích má jejich nedostatek přímý vliv na obživu, potravinovou bezpečnost a celkově na ekonomický systém v Dárfúru (kapitola 7). V důsledku špatných životních podmínek se obyvatelé vyprahlých oblastí stěhují více na jih do úrodnějších částí regionu. Tato oblast také přijímá uprchlíky ze sousedního Čadu, kteří jsou nuceni k přesídlení jak suchem a neúrodou, tak i politickou situací v zemi. V dárfúru tedy pozorujeme zvyšující se nedostatek přírodních zdrojů, umocněný rostoucím počtem obyvatel, který je zapříčiněn jak samotnou klimatickou změnou, tak i politickou nestabilitou sousedních oblastí, i přirozeným přírůstkem obyvatel. Farmáři a pastevci na nedostatek zdrojů reagují zintenzivněním produkce, kterou však není půda schopna dlouhodobě udržet. Díky neadekvátnímu půdnímu managementu dochází k další půdní degradaci.

Tento stav zvýšené soutěže o obnovitelné přírodní zdroje vytváří společenské následky klimatické změny (kapitola 5), kterými se rozumí bezprostřední příčiny konfliktu. V důsledku migrace a zvýšené soutěže o omezené zdroje je umocňována společenská fragmentace podél

tradičních konfliktních linií – nejprve mezi pastevci a farmáři a později mezi Araby a nearabskými etniky. Neadekvátní reakce vlády na zhoršující se přírodní podmínky i na zhoršující se bezpečnostní situaci vedou k politické nestabilitě v regionu a podněcují obyvatele k nedůvěře a neposlušnosti vůči vládě. Ekonomická nestabilita, a především ztráta obživy a potravinová nejistota, zvyšují ochotu obyvatel podílet se na kriminálních a protivládních násilných aktivitách či na rabování, což může zajistit alternativní příjem. Význam těchto následků klimatické změny je zvyšován působením externích faktorů (kapitola 8).

Na základě diskuze v kapitole 9.1 a výše uvedeného souhrnu lze konstatovat, že hypotéza 1 byla potvrzena. Násilný konflikt v Dárfúru je zapříčiněn klimatickou změnou a relevance syntetizovaného kauzálního modelu dle Buhauga, Gleditshe a Theisena (2010) vysvětlující vztah mezi klimatickou změnou a vznikem konfliktu byla pro tento studovaný případ prokázána.

S ohledem na hypotézu 2, klimatická změna je hlavní příčinou vzniku konfliktu. Jak popisuje kapitola 8, přítomnost špatného souseda je spíše faktorem, který ovlivňuje intenzitu konfliktu, ale nemá vliv na samotný vznik sporu a nelze tedy nestabilní okolní oblasti považovat za hlavní příčinu. Konflikt v Čadu nelze považovat ani za příčinu zástupného konfliktu mezi čadskou a súdánskou vládou, neboť mezi oběma vládami panovaly dobré vztahy až do doby, kdy se rozpoutalo protivládní povstání v Dárfúru. Jeho násilné potlačení vedlo čadské elity k nátlaku na vládu, aby změnila svůj postoj. Společenské nerovnosti také nelze požadovat za příčinu konfliktu, ale spíše za důsledek zvyšujícího se nedostatku zdrojů, které vyostřily vztahy mezi sociálními skupinami a vedly k polarizaci společnosti.

Význam špatného vládnutí je poněkud složitější. I přes zřejmé zapříčinění lokálního konfliktu zvyšujícím se nedostatkem surovin, dynamika a intenzita tohoto konfliktu je výrazně ovlivněna špatným vládnutím, které například zlikvidovalo tradiční mechanismy komunit řešit spory, či nedokázalo reagovat na rostoucí zranitelnost dárfúrských zemědělců. V momentě, kdy konflikt eskaluje a transformuje se do podoby konfliktu o vládu na národní úrovni, špatné vládnutí je vedle sporu o omezené přírodní zdroje další hlavní příčinou. Na základě toho byla tedy hypotéza 2 potvrzena jen částečně. Klimatická změna je hlavní příčinou konfliktu na lokální úrovni, avšak v případě konfliktu na národní úrovni je, vedle klimatické změny, spor zapříčiněn také špatným vládnutím.

Práci se tedy podařilo zodpovědět výzkumnou otázku. Její závěry poskytují určitou míru podpory pro teorii o kauzálním vztahu mezi klimatickou změnou a konfliktem. Výsledky analýzy potvrzují, že ve studovaném případě platí Buhaug-Gleditsch-Theisenův syntetizovaný kauzální model. Pro teoretickou debatu je velmi zajímavý závěr, který shledává klimatickou změnu jako jedinou a hlavní příčinu konfliktu pouze v případě lokálního konfliktu. Jeho přelití na národní úroveň do podoby rozsáhlého a intenzivního násilného střetu je možné pouze za významného působení další externí proměnné, kterou bylo v tomto případě špatné vládnutí. Na druhou stranu je ale nutné zmínit, že možnost generalizace závěrů této případové studie je velmi omezená vzhledem k působení množství externích vlivů specifických pro konkrétní případ. V závěru práce je možné konstatovat, že, ač studie nalézá podporu pro studovanou kauzalitu, k vytvoření spolehlivé obecné teorie je nutný další výzkum jak v kvalitativní, tak i v kvantitativní rovině.

Použitá literatura

Adano, W. R. a kol. 2012. „Climate change, violent conflict and local institutions in Kenya's drylands.“ *Journal of Peace Research* 49, č. 1, 65-80.

Adbul-Jail, M. A. 2008. „Nomad-sedentary relations and the question of land rights in Darfur: From complementarity to conflict.“ In: *Nomadic-sedentary relations and failing state institutions in Darfur and Kordofan (Sudan)*. Ed. Rottenburg, R. Halle: Orientwissenschaftliches Zentrum, Martin-Luther-Universität, 1–24.

Badri, B. 2008. Darfur Conflict: livelihood and land tenure perspective. *Ahfad Journal* 25, č. 2, 30-56.

Barnett, J.; Adger, W. N. 2007. „Climate change, human security and violent conflict.“ *Political Geography* č. 26, 6, 639-655.

Bartos, O.; Wehr, P. 2002. *Using Conflict Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

Benjaminsen A. T. a kol 2012. „Does climate change drive land-use conflicts in the Sahel?“ *Journal of Peace Research* 49, č. 1, 97-111.

Berghof Foundation for Peace Support. 2006. *Sudan: Conflict Analysis and Options for Systematic Conflict Transformation. A Northern and Southern View*. (cit. 2012-10-10). (http://www.berghof-peacesupport.org/publications/SUD_Sudan_Options_for_Systemic_Conflict_Transformation.pdf).

Bergholt, D.; Lujala, P. 2012. „Climate-related natural disasters, economic growth, and armed civil conflict.“ *Journal of Peace Research* 49, č. 1, 147-162.

Bernauer, T. a kol. 2012. „Climate variability, economic growth, and civil conflict.“ *Journal of Peace Research* 49, č. 1, 113-127.

Blanchard, L. P. 2012. *Sudan and South Sudan: Current Issues for Congress and U.S. Policy*. U.S. Department of State (cit. 2011-10-22). (<http://fpc.state.gov/documents/organization/199401.pdf>).

Boddiger, D. 2007. „Boosting biofuel crops could threaten food security.“ *The Lancet* 370, č. 9591, 923-924.

Bond, D.; Bond, J.; Meier, P. 2007. „Environmental influences on pastoral conflict in the Horn of Africa.“ *Political Geography* 26, č. 6, 716-735.

Brikman, J.; Hendrix, C. S. 2011. *Food Insecurity and Violent Conflict: Causes, Consequences, and Addressing the Challenges*. Rome: World Food Programme.

Britannica. 2012. (cit. 2012-11-07).

(<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/151534/Darfur>).

Buhaug, H.; Gleditsch, N. P.; Theisen, O. M. 2010. „Implications of Climate Change for Armed Conflicts.“ In: *Social Dimensions of Climate Change. Equality and Vulnerability in a Warming World*. Ed. Mearns, R.; Norton, A. Washington DC: World Bank, 75-101.

Butler, C.; Gates, S. 2012. „African range wars: Climate, conflict, and property rights.“ *Journal of Peace Research* 49, č. 1, 23-34.

CIA. 2012. *The World Fact Book*. (cit. 2012-11-03).

(<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/su.html>).

Cobham, A. 2005. „Causes of Conflict in Sudan: Testing the Black Book.“ *The European Journal of Development Research* 17, č. 3, 462-480.

Collier, P; Hoeffler, A. 1999. *Greed and Grievance in Civil War*. World Bank.

ČSU. 2001. *Příručka demografické statistiky pro potřebu oblastních statistických orgánů*.

ČSU (cit. 2012-12-21). (<http://www.czso.cz/cz/cisla/0/02/020100/020100.htm>).

Dagne, T. 2011. *Sudan: The Crisis in Darfur and Status of the North-South Peace Agreement*.

U.S. Department of State (cit. 2011-10-22). (<http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33574.pdf>).

Davis, M. 2001. *Late Victorian Holocausts. El Nino, Famines, and the Making of the Third World*. London, New York: Verso.

DDAG. 2012. (cit. 2012-11-07). (<http://www.darfurdevelopment.org/node/2>).

de Pas, R. 2006. „Darfur—dependent population at risk of another catastrophe.“ *BMJ* 333, č. 7573, 846-847.

de Soysa, I. 2002. „Paradise is a Bazaar? Greed, Creed and Governance in Civil War.“ *Journal of Peace Research* 39, č. 4, 395-416.

Diamond, J. 2005. *Collapse. How Societies Choose to Fail or to Succeed*. London: Viking Penguin.

Ehrlich, P. R. 1969. *The Population Bomb*. New York: Sierra Club.

Elagib, N. M.; Elhag, M. 2011. „Major climate indicators of ongoing drought in Sudan“ *Journal of Hydrology* 409, č. 3/4, 612-625.

FAO. 2005. *Aquastat Information System on Water and Agriculture. Sudan Country Profile*. (cit. 2012-12-10).
(http://www.fao.org/nr/water/aquastat/countries_regions/SDN/SDN_CP.pdf).

FFP. 2012. *The Failed State Index*. (cit. 2012-11-13)
(<http://www.fundforpeace.org/global/?q=fsi>).

Flint, J.; de Waal, A. 2008. *Darfur. A New History of a Long War*. London/New York: Zed Books.

Glaser, S. M.; Hendrix, C. S. 2007. „Trends and triggers: Climate, climate change and civil conflict in Sub-Saharan Africa.“ *Political Geography* č. 26, 6, 695-715.

Gleditsch, N. P. 2012. „Whither the weather? Climate change and conflict.“ *Journal of Peace Research* 49, č. 1, 3-9.

Gleditsch, N. P., Nordås, R. 2007. „Climate Change and Conflict.“ *Political Geography* 26, č. 6, 627-638.

Goldstone, J. A. 2002. „Population and Security: How Demographic Change Can Lead to Violent Conflict.“ *Journal of International Affairs* 56, č. 1, 3-21.

Gray, L; Kevane, M. 2008. „Darfur: Rainfall and Conflict.“ *Environmental Research Letters* 3, č. 3, 1-10.

- Hendrix, C.; Salehyan, I. 2012. „Climate change, rainfall, and social conflict in Africa.“ *Journal of Peace Research* 49, č. 1, 35-50.
- Hegre, H.; Sambanis, N. 2006. „Sensitivity Analysis of Empirical Results on Civil War Onset.“ *Journal of Conflict Resolution* 50, č. 4, 508-535.
- Homer-Dixon, T. 1994. „Environmental Scarcities and Violent Conflict.“ *International Security* 19, 1, 5-40.
- ICRC. 2005. *Sudan: food shortages and aid dependence set to continue in Darfur*. (cit 2012-12-07) (<http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/6cqcaj.htm>).
- ICG. 2004. *Darfur Rising: Sudan's New Crisis*. Nairobi/Brussels: ICG (cit. 2012-10-13). (<http://www.crisisgroup.org/en/regions/africa/horn-of-africa/sudan/076-darfur-rising-sudans-new-crisis.aspx>).
- ICG. 2006. *To Save Darfur*. Nairobi/Brussels: ICG (cit. 2012-10-13). (<http://www.crisisgroup.org/en/regions/africa/horn-of-africa/sudan/105-to-save-darfur.aspx>).
- ICG. 2010. *Rigged Elections in Darfur and the Consequences of a Probable NCP Victory in Sudan*. Nairobi/Brussels: ICG (cit. 2012-10-13). (<http://www.crisisgroup.org/en/regions/africa/horn-of-africa/sudan/b072-rigged-elections-in-darfur-and-the-consequences-of-a-probable-ncp-victory-in-sudan.aspx>).
- Idris, A. 2005. *Conflict and Politics of Identity in Sudan*. New York: Palgrave MacMillan.
- IPCC 2007. *Climate Change 2007: The Physical Science Basis*. Cambridge, Cambridge University Press.
- IPCC 2012. „Glossary of terms.“ In: Allen, S.K. a kol. (eds). *Managing the Risks of Extreme Events and Disasters to Advance Climate Change Adaptation. A Special Report of Working Groups I and II of the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC)*. Cambridge a New York: Cambridge University Press, 555-564.
- Johnson, D. H. 2003. *The Root Causes of Sudan's Civil War*. Bloomington: Indiana University Press.

Jordan, L.; Raleigh, C. 2010. Climate change and migration: Emerging patterns in the developing world. In: *Social Dimensions of Climate Change. Equality and Vulnerability in a Warming World*. Ed. Mearns, R.; Norton, A. Washington DC: World Bank, 103-131.

Lavalee, G. 2010. *UN starts to send home aid-dependent Darfur refugees*. AFP. (cit. 2012-12-07). (<http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5iCp5VxdeGi3NpCj1b6Af9Gc9yXA?docId=CNG.69598132ca2e86edd7b8a0dae271499b.8c1>).

Lijphart, A. 1971. „Comparative Politics and the Comparative Method.“ *The American Political Science Review* 65, č. 3, 682-693.

Kniveton, D.; Raleigh, C. 2012. „Come rain or shine: An analysis of conflict and climate variability in East Africa.“ *Journal of Peace Research* 49, č. 1, 51-64.

Malthus, T. 1798. *An Essay on the Principle of Population*. Oxford, Oxford University Press.

Mamdani, M. 2009. *Saviours and Survivors. Darfur, Politics and the War on Terror*. Cape Town: HSRC Press.

Marchal, R. 2008. „The Roots of the Darfur Conflict and the Chadian Civil War.“ *Public Culture* 20, č. 3, 429-436.

Mazem, M. 2010. *Sudan Plans to Start Pumping Oil in Darfur, Petroleum Minister Deng Says*. Bloomberg. (cit. 2012-12-01) (<http://www.bloomberg.com/news/2010-12-01/sudan-plans-to-start-pumping-oil-in-darfur-petroleum-minister-deng-says.html>).

Miguel, E.; Satyanath, S.; Sergenti, E. 2004. „Economic Shocks and Civil Conflict: An Instrumental Variables Approach.“ *Journal of Political Economy* 112, č. 4, 725-754.

Ministry of Environment & Physical Development. 2003. „*Sudan's First National Communications under the United Nations Framework Convention on Climate Change. Volume I: Main Communications*.“ (cit. 2012-11-12). (<http://unfccc.int/resource/docs/natc/sudnc1.pdf>).

Mohamed, I. A. W. 2010. *Assessment of the Role of Agriculture in Sudan Economy*. (cit. 2012-12-11). (http://mpr.aub.uni-muenchen.de/33119/1/MPRA_paper_33119.pdf).

Nobelprize. 2007 (cit. 2012-10-22). (http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/).

Nour, H. O. A. 1997. Gum arabic in Sudan: production and socio-economic aspects. In FAO. *Medicinal, Culinary and Aromatic Plants in the Near East - Proceedings of the International Expert Meeting*. Cairo: FAO.

Nurain, M. B. M. 2008. „The Decline of Darfur.“ *Peace Review: A Journal of Social Justice*, 20, 192-199.

OSN 2005. *Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General*. (cit. 2012-12-03)

(http://www.un.org/news/dh/sudan/com_inq_darfur.pdf).

Pan Ki Moon 2007. *A Climate Culprit in Darfur*. Washington Post. (cit. 2012-11-05).

(<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/06/15/AR2007061501857.html>).

Poole, L. nedatováno. *Sudan Aid Factsheet 1995-2009*. Development Initiative. (cit. 2012-12-07). (<http://www.globalhumanitarianassistance.org/wp-content/uploads/2011/02/Sudan-Aid-Factsheet-2011.pdf>).

Raleigh, C.; Urdal, H. 2007. „Climate change, environmental degradation and armed conflict.“ *Political Geography* 26, č. 6, 674-694.

Reyna, S. P. 2010. „The Disasters of War in Darfur, 1950-2004.“ *Third World Quarterly* 31, č. 8, 1297-1320.

Reuveny, R. 2007. „Climate change-induced migration and violent conflict.“ *Political Geography* 26, č. 6, 627-638.

Rosegrant, W. M. 2008. *Biofuels and Grain Prices: Impacts and Policy Responses*.

International Food Policy Institute. (2012-12-07)

(http://www.grid.unep.ch/FP2011/step1/pdf/004_Rosegrant_2008.pdf).

Sachs, J. D. 2007. „Poverty and environmental stress fuel Darfur Crisis.“ *Nature* 449, č. 7158, 24.

Salih, M. 2005. *Understanding the Conflict in Darfur*. Copenhagen: University of Copenhagen.

- SCBS. 2009. *Statistical Yearbook for the Year 2009*. Khartoum: SCBS (cit. 2012-12-18). (http://www.cbs.gov.sd/sites/default/files/Publications/Stat_book%20_2009.pdf).
- Suliman, M. 1997. *Ethnicity from Perception to Cause of Violent Conflicts: The Case of the Fur and Nuba Conflicts in Western Sudan*. London: Institute for African Alternatives.
- Šmíd, T. 2010. „Teoretické koncepty výzkumu konfliktu – terminologie, příčiny a dynamika.“ In: *Vybrané bezpečnostní hrozby a rizika 21. století*. Smolík, T.; Šmíd, T. a kol. (eds). Brno: MUNI Press, 21-42.
- Tenenbaum, D. J. 2008. „Food vs. Fuel: Diversion of Crops Could Cause More Hunger.“ *Environ Health Perspect* 116, č. 6, 254–257.
- Theisen, O. M. 2012. „Climate clashes? Weather variability, land pressure, and organized violence in Kenya, 1989–2004.“ *Journal of Peace Research* 49, č. 1, 81-96.
- UCDP. 2011. *UCDP External Support – Primary Warring Party Dataset v. 1.0-2011*. (cit. 2012-10-13). (http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/datasets/ucdp_external_support_data/).
- UCDP. 2012a. *Definitions*. (cit. 2012-11-02). (<http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/definitions/>).
- UCDP. 2012b. *Sudan*. (cit. 2012-10-16). (http://www.ucdp.uu.se/gpdata/gpcountry.php?id=145&regionSelect=1-Northern_Africa#).
- UNDP. 1997. *Governance for Sustainable Human Development*. New York: UNDP. (cit. 2012-12-13). (<http://mirror.undp.org/magnet/policy/>).
- UNEP 2007. *Sudan. Post-Conflict Environmental Assessment*. Nairobi: UNEP.
- USGS. 2011. *A Climate Trend Analysis of Sudan*. (cit. 2012-11-23). (<http://pubs.usgs.gov/fs/2011/3072/pdf/FS2011-3072.pdf>).
- Van Evera, S. 1997. *Guide to Methods for Students of Political Science*. Ithaca: Cornell University Press.
- Verpoorten, M. 2012. „Leave none to claim the land: A Malthusian Catastrophe in Rwanda?“ *Journal of Peace Research* 49, č. 4, 547-563.

Vreeland, R. J. 2008. „The Effect of Political Regime on Civil War. Unpacking Anocracy.“ *Journal of Conflict Resolution* 52, č. 3, 401-425.

Weber, M. 1998. *Metodologie, sociologie, politika*. Praha: Oikoymenh.

Young, H. 2007. „Looking beyond food aid to livelihoods, protection and partnerships: strategies for WFP in the Darfur states.“ *Disasters* 31, č. 1, 40-56.

Zaroug, M. G. 2006. *Sudan: Countra Pasture/Forage Resource Profile*. FAO (cit. 2012-12-06). (http://www.fao.org/ag/AGP/AGPC/doc/Counprof/PDF%20files/Sudan_English.pdf).

Zeng, N. 2003. Drought in the Sahel. *Science* 302, č. 5647.

Anotace

Práce se zabývá kauzálním vztahem mezi klimatickou změnou a konfliktem, který je zkoumán na případu násilného konfliktu v súdánském regionu Dárfúr. Cílem studie je ověřit, zda je zkoumaný konflikt ovlivněn klimatickou změnou, a pokud ano, jak k tomu dochází. Práce testuje teoretický *syntetizovaný kauzální model*, vytvořený H. Buhaugem, N. Gleditschem a O. Theisenem, popisující složitý kauzální vztah. Výsledky analýzy ukazují, že hlavní příčinou konfliktu mezi lokálními komunitami jsou klesající srážky a častější období extrémního sucha. Transformaci lokálního konfliktu do podoby protivládního povstání ovlivňuje vedle klimatické změny také špatné vládnutí.

Klíčová slova: teorie konfliktu, násilný konflikt, ozbrojený konflikt, klimatická změna, environmentální změna, Dárfúr, Súdán.

Abstract

The thesis deals with the causal relationship between climate change and conflict which is tested on the case of the violent conflict in the Sudanese region of Darfur. The aim of the study is to examine whether the conflict is affected by climate change, and if yes how it happens. The thesis tests theoretical *synthesized causal model* developed by H. Buhaug, N. Gleditsch and O. Theisen which describes the complex casual relation. The results suggest that the root cause of the conflict between communities at the local level is decreasing precipitation and more frequent droughts. Transformation of the local conflict to the form of counter governmental insurgency is affected by climate change as well as poor governance.

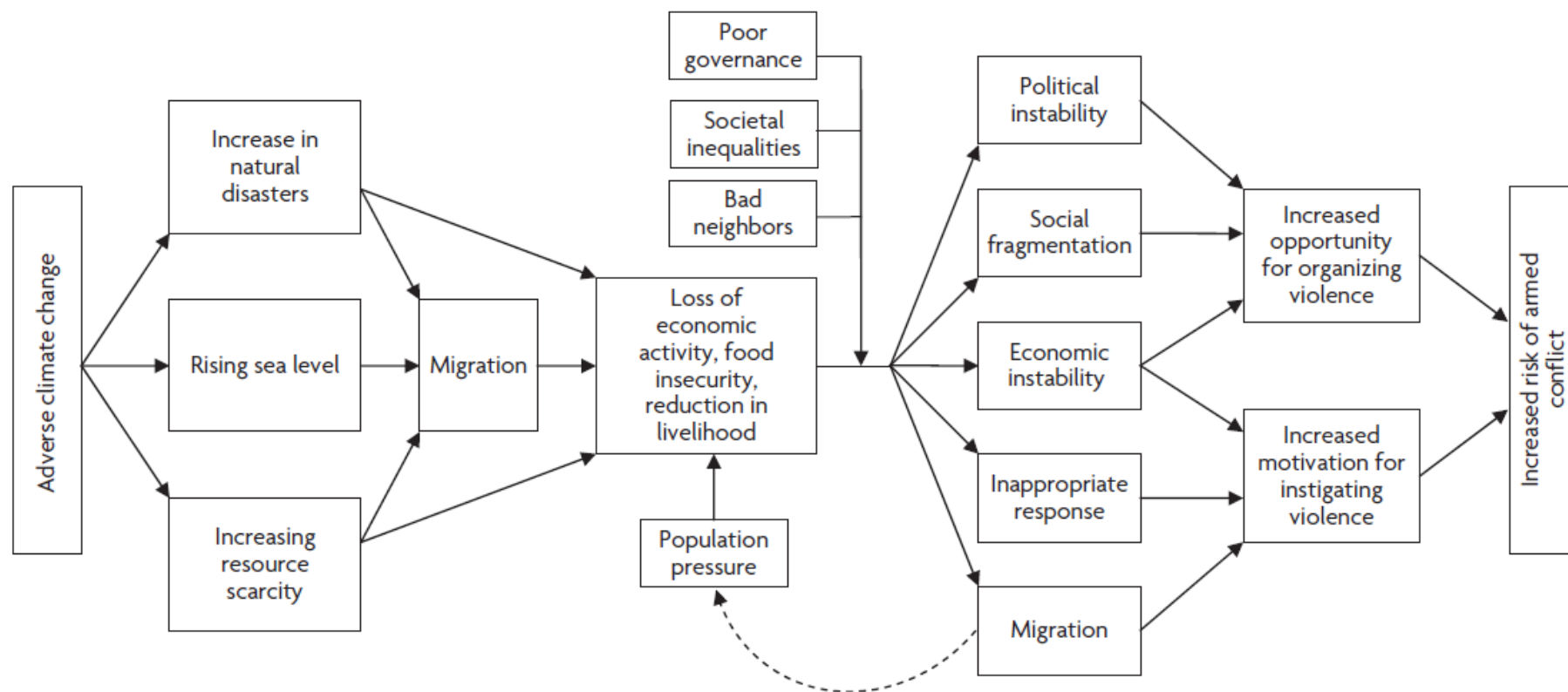
Key words: conflict theory, violent conflict, armed conflict, climate change, environmental change, Darfur, Sudan.

Přílohy

Příloha 1 – Syntetizovaný kauzální model	92
Příloha 2 – Obecná mapa Súdánu	93
Příloha 3 – Mapa vegetačních zón v Súdánu	94
Příloha 4 – Hlavní zaznamenané konflikty v Dárfúru, 1932-2000	95
Příloha 5 – Dlouhodobá změna dešťových srážek	96
Příloha 6 – Grafy PDI pro stanice el-Fasher a Nyala	97
Příloha 7 – Každoroční migrační trasy pastevců	98
Příloha 8 – Degradace půdy v okrese Renk	99
Příloha 9 – Změny počtu obyvatel regionů Súdánu, 1973-2008	100

Příloha 1 – Syntetizovaný kauzální model

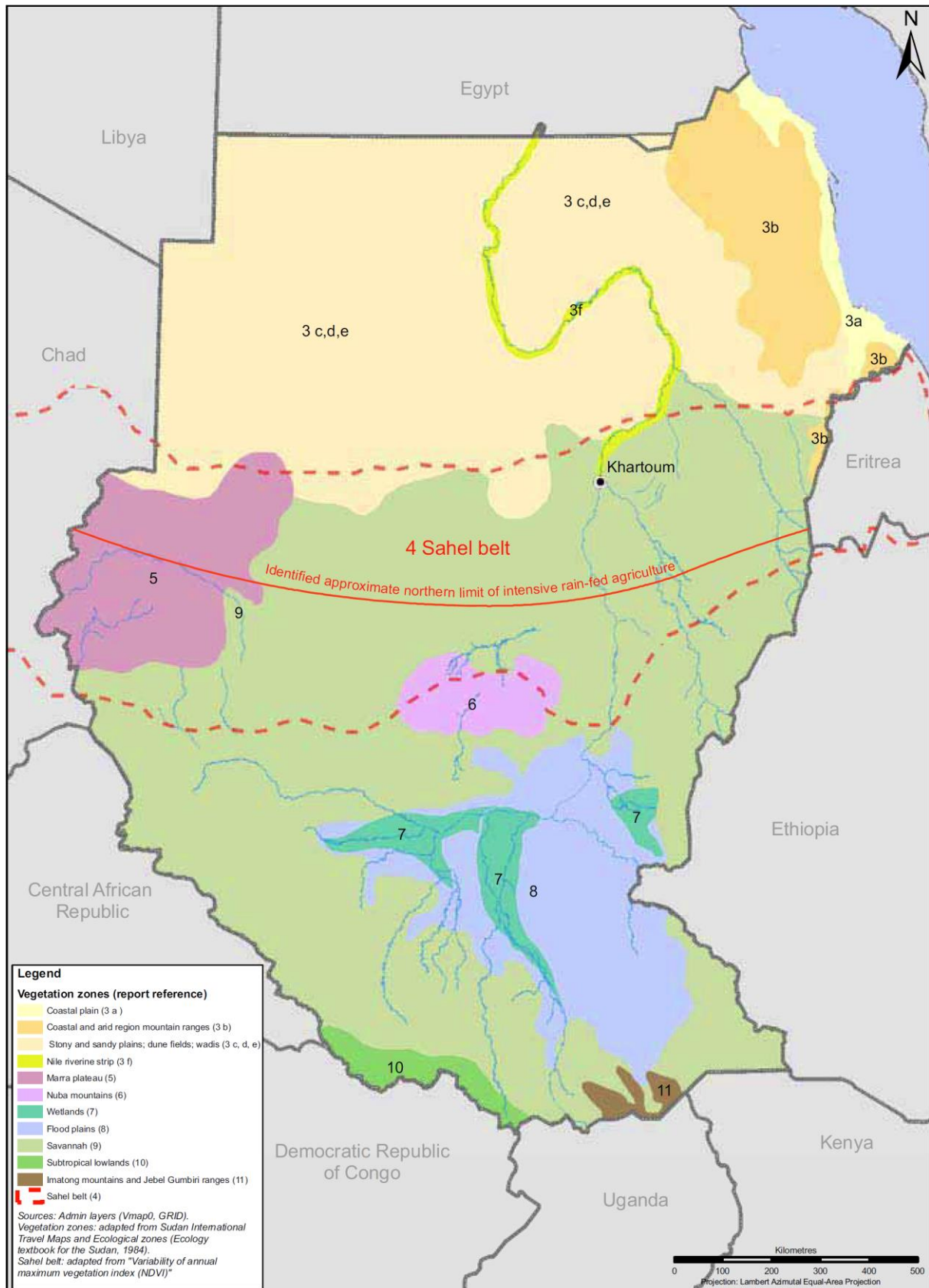
Zdroj: Buhaug, H.; Gleditsch, N. P.; Theisen, O. M. 2010. „Implications for Climate Change for Armed Conflicts.“ In: *Social Dimensions of Climate Change. Equality and Vulnerability in a Warming World*. Ed. Mearns, R.; Norton, A. Washington DC: World Bank, 82.

Příloha 2 – Obecná mapa Súdánu

Zdroj: United Nations Cartographic Section. 2012 (cit. 2012-12-23). (<http://www.un.org/Depts/Cartographic/map/profile/sudan.pdf>).

Příloha 3 – Mapa vegetačních zón v Súdánu

Zdroj: UNEP 2007. *Sudan. Post-Conflict Environmental Assessment*. Nairobi: UNEP.

Příloha 4 – Hlavní zaznamenané konflikty v Dárfúru, 1932-2000

Tribal groups involved	Year	Major cause of conflict
Kababish, Kawahla, Berti and Meidob	1932	Grazing and water rights
Kababish, Meidob and Ziyadiya	1957	Grazing and water rights
Rizeigat and Maalia	1968	Local politics of administration
Rizeigat and Dinka	1975	Grazing and water rights
Beni Halba and Mahariya	1976	Grazing and water rights
N Rizeigat (abbala) and Dajo	1976	Grazing and water rights
N Rizeigat (abbala) and Bargo	1978	Grazing and water rights
N Rizeigat and Gimir	1978	Grazing and water rights
N Rizeigat and Fur	1980	Grazing and water rights
N Rizeigat and Bargo	1980	Grazing and water rights
Ta'aisha and Salamat	1980	Local politics of administration
Kababish, Berti and Ziyadiya	1981	Grazing and water rights
Rizeigat and Dinka	1981	Grazing and water rights
N Rizeigat and Beni Halba	1982	Grazing and water rights
Kababish, Kawahla, Berti and Meidob	1982	Grazing and water rights
Rizeigat and Messeiriya	1983	Grazing and water rights
Kababish, Berti and Meidob	1984	Grazing and water rights
Rizeigat and Messeiriya	1984	Grazing and water rights
Gimir and Fellata (Fulani)	1987	Administrative boundaries
Kababish, Kawahla, Berti and Meidob	1987	Grazing and water rights
Fur and Zaghawa	1989	Armed robberies
Arab and Fur	1989	Grazing and water rights
Zaghawa and Gimir	1990	Administrative boundaries
Zaghawa and Gimir	1990	Administrative boundaries
Ta'aisha and Gimir	1990	Land rights
Bargo and Rizeigat	1990	Grazing and water rights
Zaghawa and Maalia	1991	Land rights
Zaghawa and Marareit	1991	Grazing and water rights
Zaghawa and Beni Hussein	1991	Grazing and water rights
Zaghawa v. Mima and Birgid	1991	Grazing and water rights
Zaghawa and Birgid	1991	Grazing and water rights
Zaghawa and Birgid	1991	Grazing and water rights
Fur and Tarjam	1991	Land rights
Zaghawa and Arab	1994	Grazing and water rights
Zaghawa (Sudan) v. Zaghawa (Chad)	1994	Tribal politics
Masalit and Arabs	1996	Grazing, administration
Zaghawa and Rizeigat	1997	Local politics
Kababish Arabs and Meidob	1997	Grazing and water rights
Masalit and Arabs	1996	Grazing, administration
Zaghawa and Gimir	1999	Grazing, administration
Fur and Arabs	2000	Grazing, politics, armed robberies

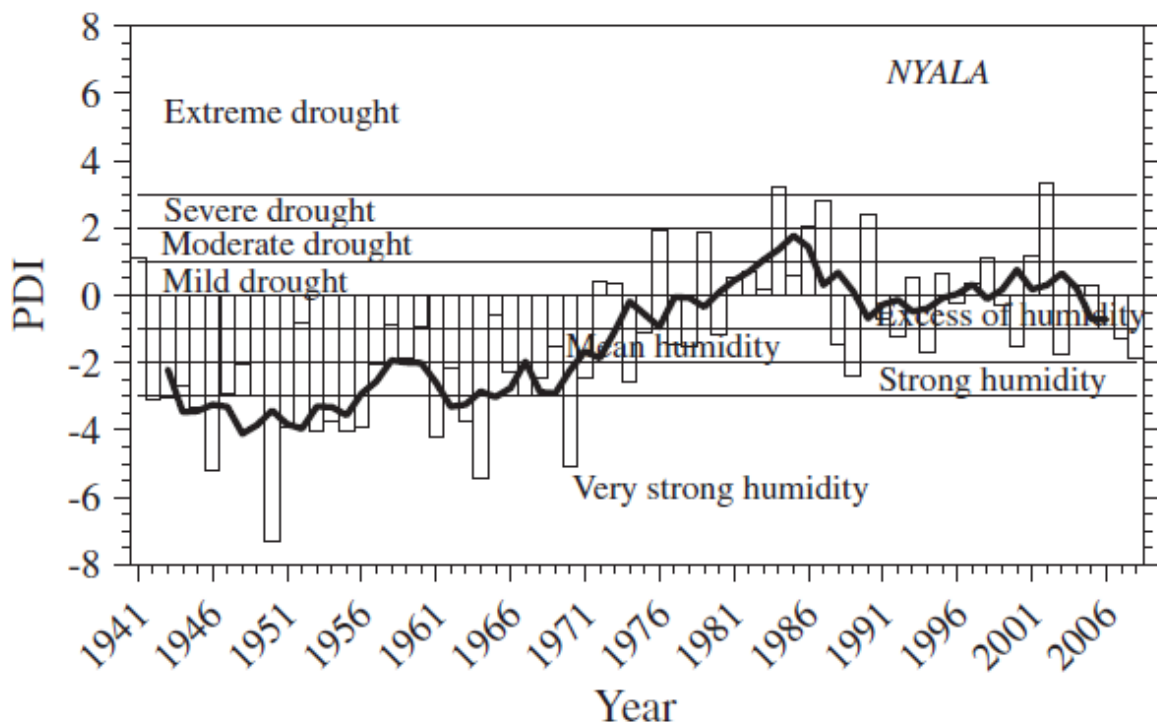
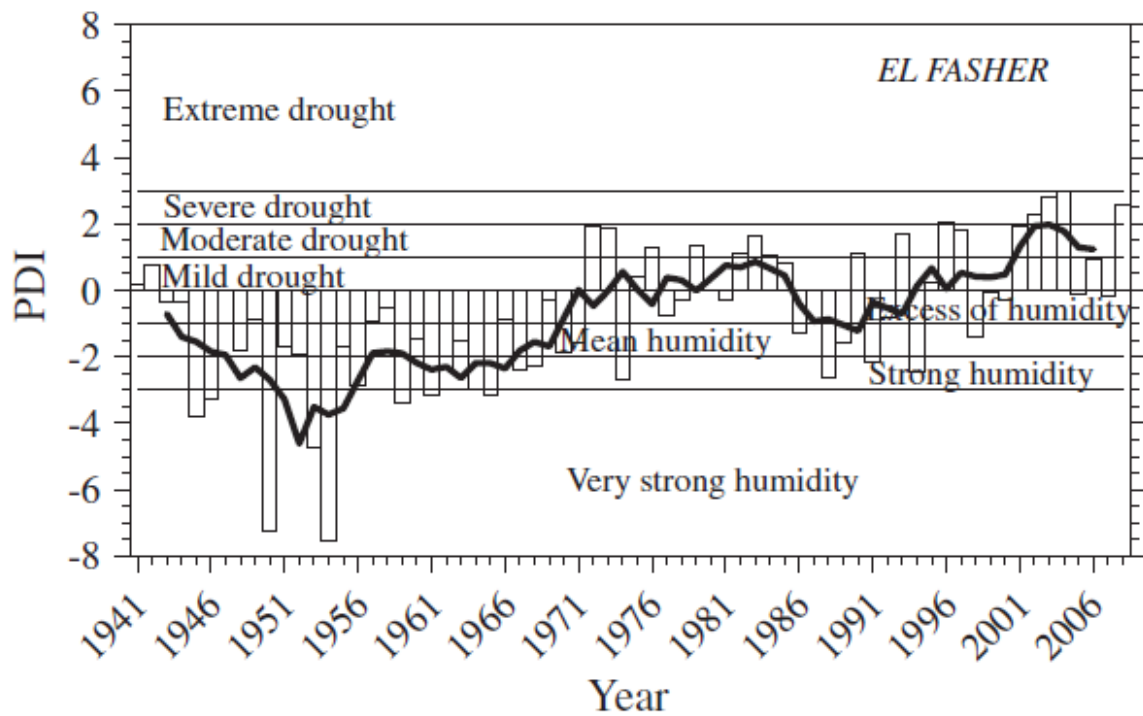
Zdroj: Abdul-Jail, M. A. 2008. „Nomad-sedentary relations and the question of land rights in Darfur: From complementarity to conflict.“ In: *Nomadic-sedentary relations and failing state institutions in Darfur and Kordofan (Sudan)*. Ed. Rottenburg, R. Halle: Orientwissenschaftliches Zentrum, Martin-Luther-Universität, 1–24.

Příloha 5 – Dlouhodobá změna dešťových srážek

Rain gauge location	Average annual rainfall (mm) 1946 - 1975	Average annual rainfall (mm) 1976 - 2005	Reduction (-)	Percentage
El Fasher, Northern Darfur	272.36	178.90	- 93.46	- 34 %
Nyala, Southern Darfur	448.71	376.50	- 72.21	- 16 %
El Geneina, Western Darfur	564.20	427.70	- 136.50	- 24 %

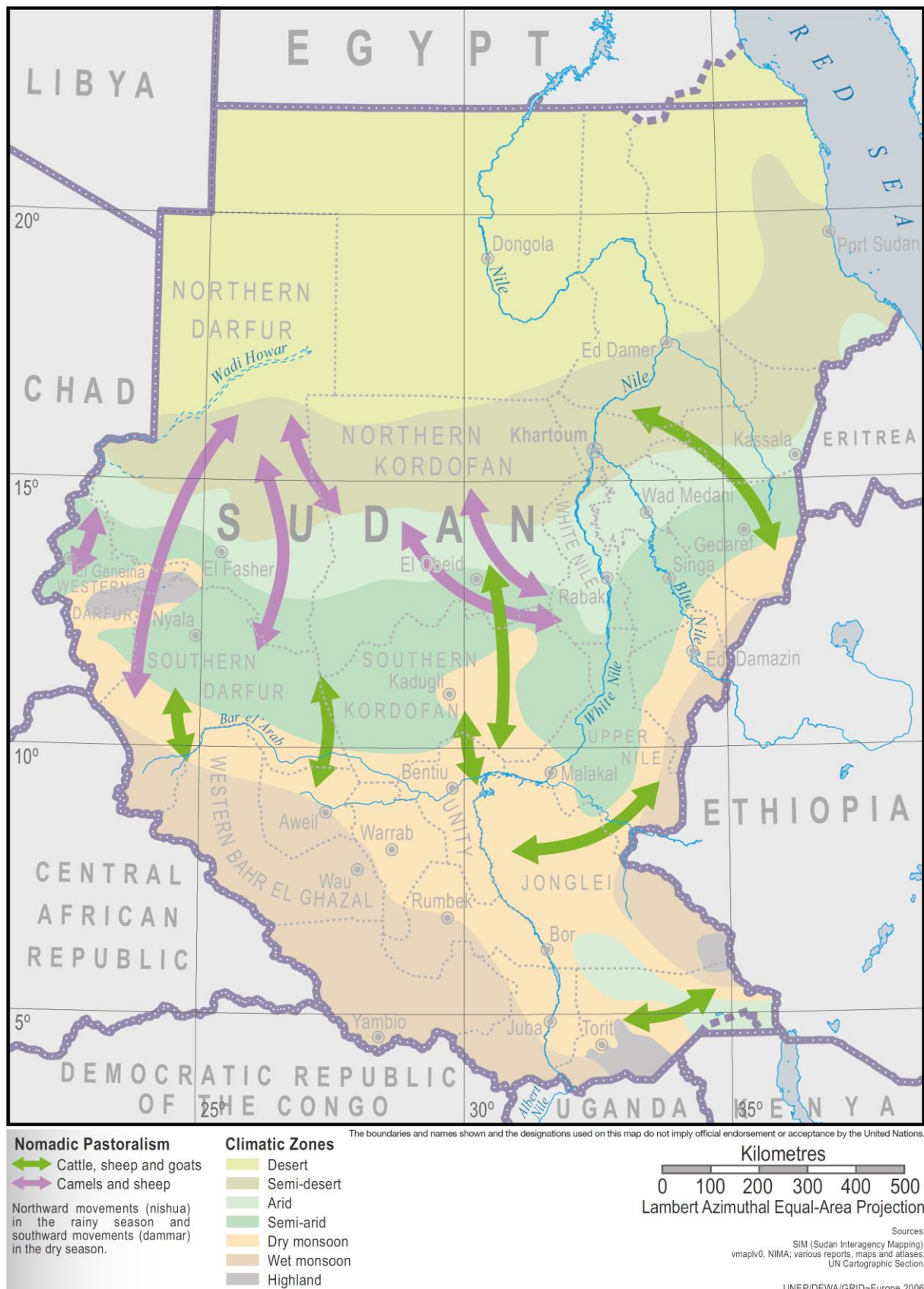
Zdroj: UNEP 2007. *Sudan. Post-Conflict Environmental Assessment*. Nairobi: UNEP.

Příloha 6 – Grafy PDI pro stanice el-Fasher a Nyala

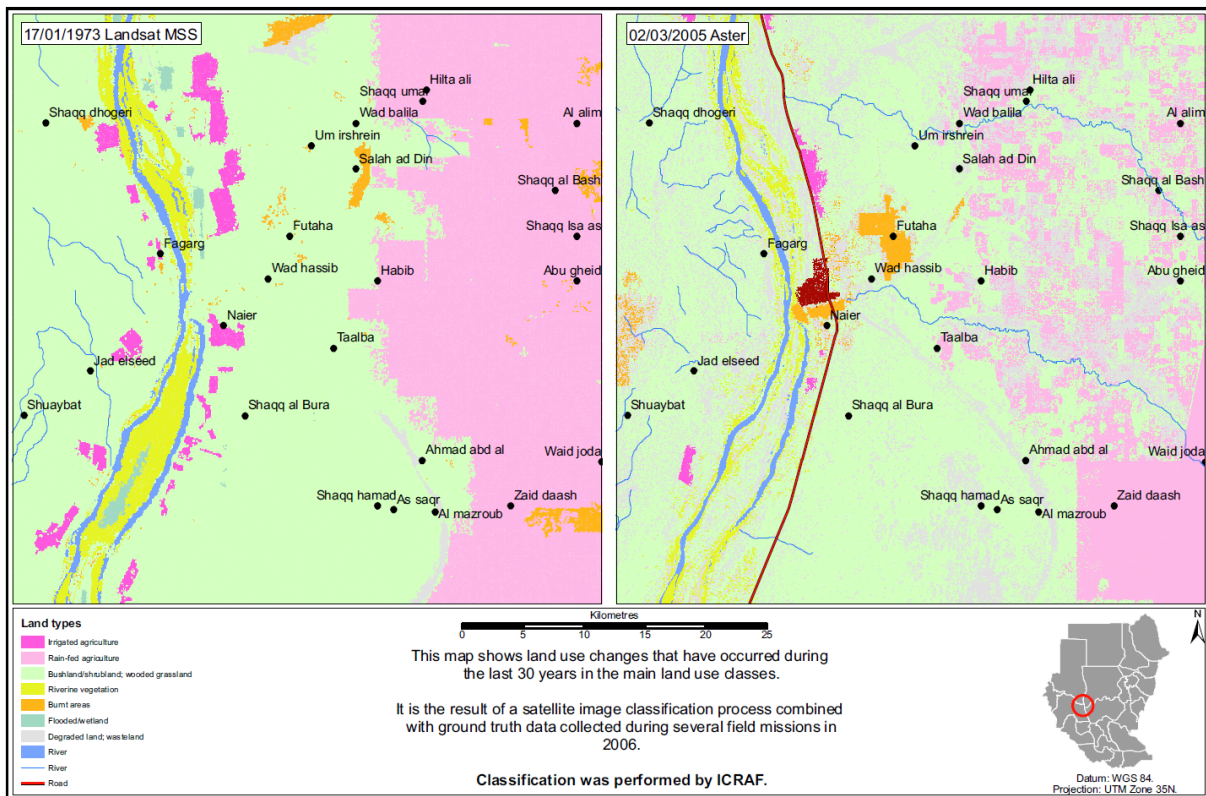
Zdroj: Elagib, N. M.; Elhag, M. 2011. „Major climate indicators of ongoing drought in Sudan“ *Journal of Hydrology* 409, č. 3/4, 612-625.

Příloha 7 – Každoroční migrační trasy pastevců

Zdroj: UNEP 2007. *Sudan. Post-Conflict Environmental Assessment*. Nairobi: UNEP.

Příloha 8 – Degradace půdy v okrese Renk

The boundaries and names shown and the designations used on this map do not imply official endorsement or acceptance by the United Nations.

Land degradation in Renk district, Upper Nile state. In this 2,500 km² area, the rangeland is a mix of open grassland and bushland. In 1973, open rangeland made up 6.9 percent of the total land area, but had fallen to 2.8 percent by 2006, when fragmentation was very apparent. Bare and degraded land increased from 0.8 percent of the total area in 1973 to 15.4 percent in 2006. Some of the abandoned cultivated land has reverted to bushland and could potentially be used for grazing but it has major access constraints

Zdroj: UNEP 2007. *Sudan. Post-Conflict Environmental Assessment*. Nairobi: UNEP.

Пříloha 9 – Změny počtu obyvatel regionů Súdánu, 1973-2008

Region	1993			1983			1973			الإقليم
	المرتبة Rank	السكان (بالآلاف) Population (000)	النسبة المئوية %	المرتبة Rank	السكان (بالآلاف) Population (000)	النسبة المئوية %	المرتبة Rank	السكان (بالآلاف) Population (000)	النسبة المئوية %	
Sudan	-	25588	100.0	-	20598	100.0	-	14114	100.0	السودان
Northern Region	(7)	1293	5.1	(9)	1084	5.3	(7)	918	6.5	الإقليم الشمالي
Khartoum	(3)	3512	13.7	(6)	1802	8.7	(6)	1096	7.8	الخرطوم
Central Region	(1)	5433	21.2	(1)	4027	19.6	(1)	3623	25.7	الإقليم الأوسط
Eastern Region	(5)	3067	12	(5)	2209	10.7	(4)	1497	10.6	الإقليم الشرقي
Kordofan	(4)	3323	13.0	(3)	3091	15.0	(2)	2098	14.9	كردفان
Darfur	(2)	4638	18.1	(2)	3112	15.1	(3)	2077	14.7	دارفور
Bahr Elghazal	(6)	1913	7.5	(4)	2271	11.0	(5)	1322	9.4	بحر الغزال
Upper Nile	(8)	1258	4.9	(7)	1595	7.7	(8)	761	5.4	أعالي النيل
Equatoria	(9)	1150	4.5	(8)	1408	6.8	(9)	722	5.1	الاستوائية

Source: Central Bureau of Statistics
Analytical Report 1993

المصدر: الجهاز المركزي للإحصاء
كتاب التحليل ١٩٩٣

Region	2008			الإقليم
	المرتبة Rank	السكان (بالآلاف) Population (000)	النسبة المئوية %	
Sudan	-	39154	100	السودان
Northern Region	(9)	1820	4.6	الإقليم الشمالي
Khartoum	(3)	5274	13.5	الخرطوم
Central Region	(2)	7423	19.0	الإقليم الأوسط
Eastern Region	(4)	4534	11.6	الإقليم الشرقي
Kordofan	(5)	4327	11.1	كردفان
Darfur	(1)	7515	19.2	دارفور
Bahr Elghazal	(7)	2723	7.0	بحر الغزال
Upper Nile	(6)	2909	7.4	أعالي النيل
Equatoria	(8)	2629	6.7	الاستوائية

Pop.Census 2008

تعداد السكان ٢٠٠٨

Zdroj: SCBS. 2009. „Statistical Yearbook for the Year 2009.“ (cit. dne 2012-12-18).

(http://www.cbs.gov.sd/sites/default/files/Publications/Stat_book%20_2009.pdf).